

A P O S T R O F

Comunicat

MARTI, 3 februarie, a avut loc ședința ordinară a Comitetului Director alUSR. Întrunirea a fost prezidată de domnul Nicolae Manolescu, președintele Uniunii Scriitorilor. În prima parte a ședinței, Comitetul a luat în discuție proiectele depuse spre finanțare pe semestrul I al anului 2009 și a decis sumele alocate fiecăruia. În continuare, dl Gabriel Chifu, secretar al Uniunii, a prezentat stadiul proiectului noului statut al Uniunii și s-a propus discutarea acestuia la următorul Consiliu. S-au discutat principalele proiecte aleUSR în perioada următoare și s-au alocat filialelor fonduri pentru lecturi publice pe anul 2009, în proporție de 1 la 50 de membri. S-a hotărât instituirea din fonduri atrase a unui program pentru sprijinirea traducerilor și publicării în străinătate a autorilor români. De asemenea, s-a decis ca ediția a IV-a a Colocviului Tinerilor Scriitori să aibă loc la Alba Iulia, având în vedere sprijinul oferit de autoritățile locale. Comitetul Director a constatat că pentru proiectatul monument în memoria scriitorilor încarcerăți în comunism s-au colectat fonduri importante, dar încă insuficiente, urmînd ca începerea lucrărilor să fie amînată pînă la obținerea sumei necesare. S-a luat în calcul creșterea salariilor pentru angajațiiUSR cu începere de la 1 iulie 2009 și s-au stabilit noi tarife pentru casa de creație de la Neptun. Comitetul Director a hotărît începerea unor proceduri pentru obținerea de fonduri bugetare destinate revistelor editate deUSR și pentru finanțarea unor proiecte importante ale Uniunii, între care consolidarea sediului din Calea Victoriei 115. La finalul ședinței, Comitetul Director a luat în discuție cererile curente și a delegat conducerea misiunii de a stabili ședințele comisiei de validare. ■

Cărți primite la redacție

- Sin Maria Dan, *Soare în amurg*, Constanța: Metafora, 2009.
- Teodora Gălățean, *Texturi*, București: Criterion Publishing, 2008.
- Cornel Căpușan, *Pan*, Cluj-Napoca: Dacia, 2008.
- Romanița Constantinescu (coord.), *Identitate de frontieră în Europa largită*, Iași: Polirom, 2008.
- Octavian Onea, *Călătoria, memodramă într-un act, cu două tablouri*, Ploiești: Karta-Graphic, 2008.
- Ticu Leontescu, *E toamnă în Eden*, Timișoara: Eubeea, 2008.
- Paul Bacosca, *Symbolum*, Iași: Junimea, 2006.
- George Bădărău, *Poezii, 1*, Vatra Dornei: StudIS, 2008.
- Mihai Cimpoi, *Critice*, Craiova: Fundația Scrisul Românesc, 2008.
- Doina Popa, *Rugăciunea de iertăciune*, Focșani: Andrew, 2008.
- Adrian Dinu Rachieru, *McLumea și cultura publicității*, Timișoara: Augusta, 2008.

In memoriam CONSTANTIN CIOPRAGA

UNIUNEA SCRITORILOR din România anunță cu deosebită tristețe încetarea din viață a academicianului CONSTANTIN CIOPRAGA, distins critic și istoric literar, prezență marcantă a vieții culturale românești vreme de multe decenii. Constantin Ciopraga s-a născut la 12 mai 1916 la Pașcani. A absolvit Facultatea de Litere la Iași în anul 1942, fiind profesor de liceu, apoi universitar, doctor docent în filologie, deținător a numeroase poziții importante la universități românești, lector la Sorbona. Constantin Ciopraga a debutat în presa literară încă din anul 1930. A realizat numeroase studii monografice, dintre care sînt citabile cele despre Calistrat Hogaș, G. Topârceanu și Hortensia Papadat-Bengescu. A practicat critica literară cu seriozitate și aplicație, calități recunoscute de la primele volume apărute pînă la cele recente, rămînînd activ și implicat în viața literară pînă la senectute. Constantin Ciopraga a fost un reputat profesor, un cunoscător profund al literaturii române și un critic deosebit de atent cu toate aspectele operelor analizate. Critica și istoria literară au reprezentat pentru Constantin Ciopraga domenii în care și-a exercitat competența fără ostentație, dar cu admirabilă perseverență și exactitate, a fost îndrumătorul a mii de studenți și sute de doctoranzi, care îi datorează o mare parte din cunoștințele acumulate. A fost de asemenea autorul unor volume de poezie. Aproape centenar, Constantin Ciopraga a fost pînă la capătul existenței sale un scriitor prezent în primul plan al criticii, un profesor exemplar și un minunat coleg. Prin dispariția lui Constantin Ciopraga, critica românească, învățămîntul nostru filologic și întreaga viață literară suferă o ireparabilă pierdere. ■

In memoriam DUMITRU BĂLĂEȚ

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu tristețe încetarea din viață a poetului DUMITRU BĂLĂEȚ. Dumitru Bălăeț s-a născut la 8 noiembrie 1935, Crasna, județul Gorj. A absolvit Facultatea de Filologie din București, fiind doctor în filologie din anul 1973. A fost asistent și lector la Facultatea de Ziaristică a Academiei „Ștefan Gheorghiu“ (1959-1989), inspector general în Comitetul Culturii (1971-1973), lector principal la Comitetul pentru Presă și Tipărituri, redactor la *Revista română pentru stîmînitare*. Dumitru Bălăeț a avut un mandat ca deputat de Gorj din 1992. Dumitru Bălăeț a debutat în anul 1960 în *Luceafărul* cu poezie, iar editorial cu volumul *Topos Atopos* în 1969. Între scrierile sale pot fi citate volume de poezie și ediții critice: *Scuturile*, *Ce rămîne*, *Augustele iubiri*, *Glasuri*, *Eterna regăsire*, *În căutarea lui Trophonius*, *Odilma pe prund*, *Tăiri și fragmente*, *Țara lui Dromichete*. Ediții: N. Georgescu-Tistu, *Cartea și bibliotecile*; Radu Ionescu, *Scrieri alese*; Al. Depărățeanu, *Scrieri*. Pentru activitatea sa literară a primit Premiul Asociației Scriitorilor Iași în 1968 și 1983. În ultimii ani a făcut parte din Asociația Scriitorilor București. Prin dispariția lui Dumitru Bălăeț, literatura noastră suferă o regretabilă pierdere. ■

Desenele numărului:
GABRIELA MELINESCU

Aniversări 2009

În acest an, se împlinesc 300 de ani de la nașterea lui Antioh Cantemir (n. 10 sept. 1709), 200 de ani de la nașterea lui Andrei Șaguna (n. 1 ian. 1809), 100 de ani de la nașterea lui Ovidiu Papadima (n. 23 iun. 1909), a lui Constantin Noica (n. 24 iun. 1909), a lui Max Blecher (n. 8 sept. 1909), a lui Octav Șuluțiu (n. 5 nov. 1909) și a lui Eugen Ionescu (n. 26 nov. 1909). „Sintem vechi, domnilor“, am putea exclama, pe urmele lui Caragiale.

Publicăm în continuare două scurte fragmente din amintirile dnei Mariana Șora, despre Eugen Ionescu și Constantin Noica, întâlniți de autoare și de Mihai Șora la Paris, la sfârșitul anilor treizeci.

CURÎND DUPĂ excursia la Reims, ne-am revăzut cu Rodica și Eugen Ionescu. Unde, cu ce prilej, nu mai știu. Apoi au început vizitele reciproce. Sigur că inițiativa a pornit de la ei, cum era și firesc, ei fiind „mai mari“ și mai de mult instalați. Așa că ne-au pofțit la ei. În prima perioadă a șederii noastre la adresa amintită, ei stăteau tot într-un hotel modest, mai înspre marginea Cartierului Latin, în *rue Monge*. Aveau acolo, la ultimul etaj, o cameră luminoasă ca un atelier. Într-adevăr, lumina venea de sus, printr-o fereastră mare tăiată în tavanul oblic – era la mansardă – un așa-zis „vasistas“ cu care acolo am făcut cunoștință și care se deschidea manevrând de jos mînerul unei stinghii fixate mai sus de cercevea. [...]

Tipic pentru felul lui Eugen de a fi „băncos“ era că în toiul unei discuții purtate cu toată seriozitatea, ba chiar când perora cu vehemență crescândă, arunca deodată niște vorbe aiurea de nu mai înțelegeai nimic, firul se întrerupea atât de neașteptat, încât mintea îți mergea înainte în virtutea inerției, și-ți trebuiau câteva clipe pînă s-o oprești, să întrerupi și tu curentul, ca să-ți dai seama că „aiureala“ venea să curme brusc, în mod voluntar, un șir de reflecții, spre a le lua în derîdere, din plictis de atîta seriozitate. Dar era spusă la fel de serios, încît părea continuarea lor, doar că se potrivea ca nuca-n perete. Sigur, după o clipă de nedumerire, izbucneau cu toții în rîs. Toți, Eugen luase obiceiul de a semnala ulterior gluma și de a batjocori singur calitatea uneori îndoielnică a „vorbei de duh“, ridicînd arătătorul în chip profesoral și declarînd grav: „Spirit!“ După aceea rîdea și, dacă era cazul, comenta: „Ce absurditate“. „E absurd!“ hohotea apoi lungindu-l peste măsură; eventual repeta incongruența delectîndu-se și se încovoia literalmente de rîs. Cine se gîndea atunci că tocmai acest absurd avea să-i asigure într-un tîrziu cariera literară fantastică și să facă din el o celebritate mondială?! Pe vremea aceea, Eugen era un copil mare care se ținea de șotii, și fermecător era că ele erau absolut gratuite.

Într-o seară, ieșiserăm să dăm o raită prin cartier. Ce i-a dat prin gînd? Hai să sunăm la ușile hotelurilor, așa, „pour embêter la concierge“. Zis și făcut. Ne aflam pe *rue Gay Lussac*, hoteluri erau destule, aproape unul lîngă altul. Suna, apoi o rupea la fugă, iar noi toți după el, de parcă eram o ceată de școlari la vîrsta golăniilor.

Dar dacă era atît de atrăgătoare compania lui, fiindcă era plin de fantezie, de

• Eugen Ionescu. Foto: Sean Kernan

• Constantin Noica. Foto: Sean Kernan

idei interesante și de haz, uneori putea deveni și agasant, fie pentru că nu înceta să repete vorbele comice cu care avusese succes sau care-i plăceau lui, fie că insista pînă la exasperarea celorlalți să tot glumească la propoz de orice, prostindu-se în fel și chip. Cînd glumele erau cam groase sau cumva deplasate, sau prea de tot se țineau lanț, era admonestat de Rodica. „Eugen!“ zicea cu ton de reproș, adesea zîmbind forțat ca să nu-l supere, iar dacă nici privirile severe prin care încerca să-l domolească nu aveau efect, exclama: „Eugen, să știi că mă supăr!“ Asta abia îl făcea să rîdă, după aceea o strîngea în brațe cu de-a sila și începea să-i turuie silabe fără rost, cum alinți un copilăș.

*

TRECEAM PRIN Place de la Concorde, de-a curmezișul. Eram în dreptul uneia dintre fîntîni cînd a răsărit în fața noastră un domn, surprinzîndu-ne cu un salut. Era Noica. Îl recunoscu pe Mihai. Făcuseră cunoștință nu demult, în ce împrejurare nu mai știu și va rămîne un mister pentru mine, fiindcă ne duceam pretutindeni împreună. De altfel, câteva săptămîni după această întîlnire, chiar Noica avea să ne poreclească „inseparabili“. Asta s-a întîmplat într-o zi cu soare pe Boul Mich, cînd l-am întîlnit din nou întîmplător și am continuat să coborîm bulevardul toți trei. La un moment dat, am zărit într-o vitrină de pe par-

tea cealaltă a străzii nu mai știu ce obiect care mă interesa și am traversat ca să-l văd de aproape. În timp ce mă așteptau, Mihai a spus (relatarea lui): „Acum ne-am despărțit pentru prima oară de cînd suntem la Paris“. Ceea ce a avut darul să-l amuze grozav pe Noica. Din asta ni s-a tras porecla, spusă cu simpatice ironie de cîte ori s-a mai întîmplat să ne vedem, el însuși fiind desigur mai blazat în ce privește comunitatea casnică: era mai mult singur la Paris... [...]

Dar înapoi la prima întîlnire cu Noica, în Place de la Concorde, într-o după-amiază tîrzie, sau pe o vreme atît de sură încît ziceai că se înserează. [...] era de pe atunci un om cu renume: apăruse *Mathesis*, luase premiul Fundației, era un personaj cunoscut în lumea culturală românească, o mare promisiune. În plus, îl știam de o vîrstă cu Mircea Eliade, care ne fusese profesor. Pe deasupra mai era – sau părea – foarte sigur de sine. Un om distins, afabil, superior.

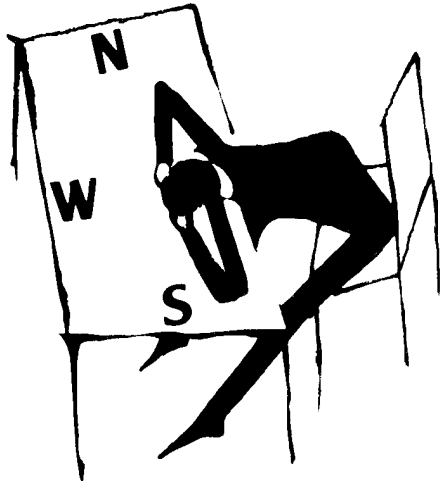
După ce schimbaserăm cîteva cuvinte de circumstanță și am trecut la tema studii, preocupări actuale etc., începe Noica în felul lui atît de tipic, cum aveam să constat mai tîrziu, să cugete, examinînd situația noastră: „Mare curaj pe voi să veniți atît de tineri la Paris“. – „Cum așa?“ am întrebat. Nu vedeam deloc unde e marele act de curaj, ce primejdie ne paște. Ne-a expus atunci ideea cum că Parisul e absorbant, acaparant (pînă aici foarte adevărat), dar mai ales pentru un intelectual tînar reprezentă un pericol, cel de a-l scoate de pe făgașul lui, de a-i imprima orientări sau de a-l dezorienta (iată că de pe atunci Noica avea propensiunea de a-și asuma rolul de mentor și grija de a menține intelectualii mai tineri pe axa realizărilor și a datoriei de a „face cultură“). În rezumat, ideea era că aventura pariziană te poate depersonaliza dacă nu ești complet format și ferm pe poziții. E bine să vii abia după ce te-ai maturizat întrucîtva. „Așadar“, adăugă clătînd din cap, „mare curaj ați avut!“

Am tăcut fisticiți. Am blîguit eu ceva în sensul că nu mi se pare chiar așa, iar Mihai a venit cu o remarcă tangențială, introducînd nu știu ce element nou în discuție spre a o devia. N-avea niciun rost să intrăm într-o dezbateră în contradictoriu... [...]

Pe Dinu Noica areori și numai în treacăt l-am mai revăzut la Paris. Exista însă pe vremea aceea printre nenumăratele librării ale Cartierului Latin una deosebit de atrăgătoare pentru cărturari, unde Mihai l-a mai întîlnit de cîteva ori. Era o librărie-biblioteca, în *rue de l'Odéon*, îi zicea, dacă nu mă-nșel, „Les amis du livre“, ținută de o anumită mademoiselle Monnier, care legalizase ca să zic așa obiceiul inveterat de a lăsa clienții să răsfoiască pe-ndelete cărțile, ba chiar să le citească netulburați. [...] Spre facilitarea căutării, își stătea la dispoziție, ca în orice bibliotecă, un fișier alfabetic, cuprinzînd vreo 40 000 de titluri. [...] Iar Noica, un obișnuit al casei. Cînd urma să se înapoieze în țară, și-a exprimat marea părere de rău: ajunsese cu lectura la litera C.

Din volumul MARIANA ȘORA,
O viață-n bucăți,
București: Cartea Românească, 1992

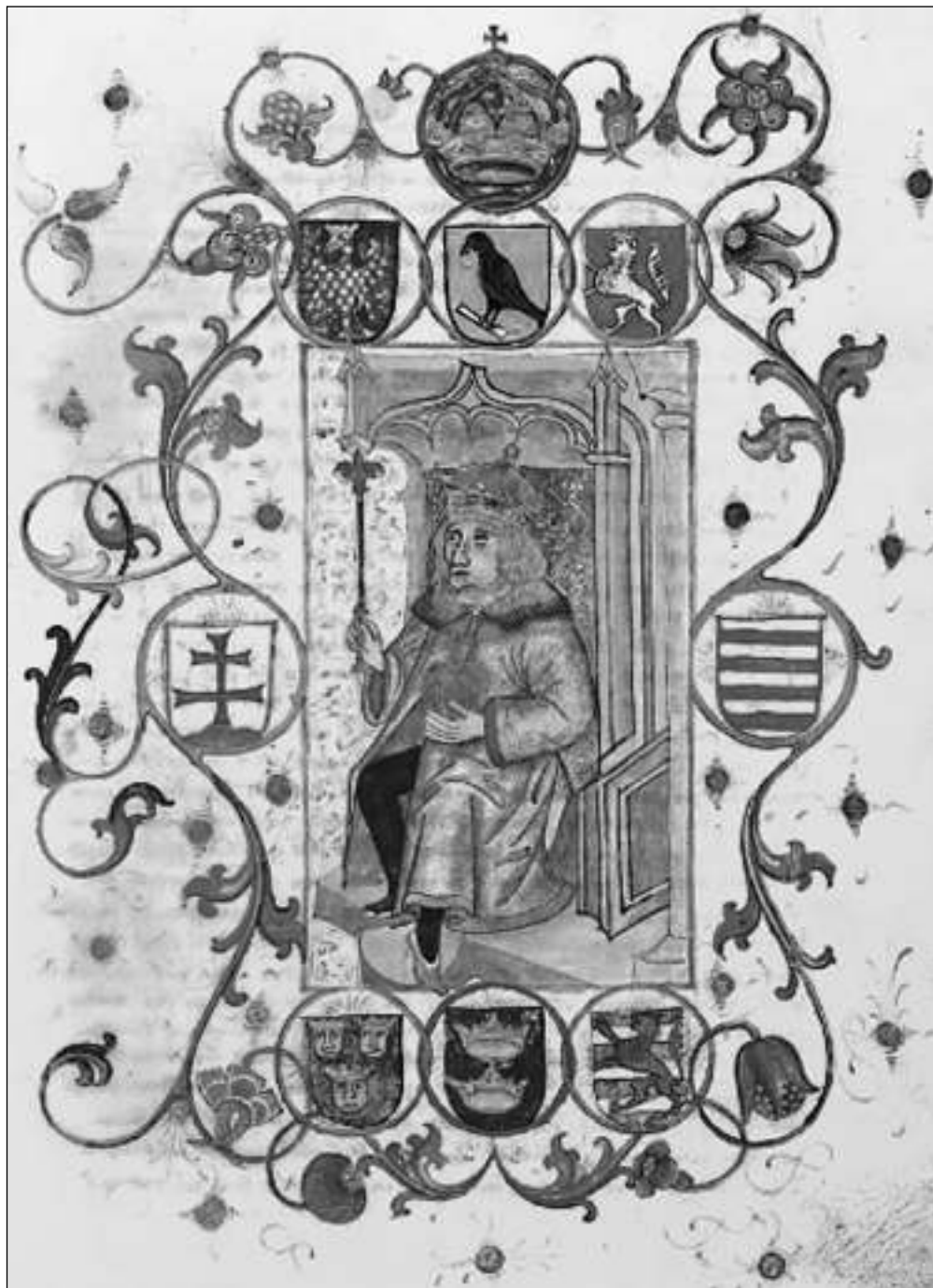
PUNCTE DE REPER

MATIA CORVIN s-a născut la Cluj, fără ca mama sau tatăl său să și-o fi dorit, la sfârșitul lui februarie 1443. A fost cel mai nelegitim rege al Ungariei. Nu avea picătură de sânge regal. Tatăl său era *valahul* Iancu de Hunedoara, unul dintre cei mai de succes „parveniți” de la sfârșitul Evului Mediu și poate cel mai cunoscut și apreciat *atlet* al creștinătății. Mama sa era Elisabeta Szilágyi, puternica doamnă a nobilimii maghiare provinciale. Matia nu ar fi trebuit să ajungă pe tron. Iar când a ajuns totuși, la nici cincisprezece ani, ar fi trebuit să se prăbușească în mai puțin de doi ani. Destinat a fi o simplă marionetă a elitei încă strânse în jurul numelui și averii lui Iancu și, în cel mai bun caz, instrumentul cruciat credincios al papalității suferinde, Matia a înșelat și depășit totodată așteptările din primele luni de domnie. A reușit să domnească peste trei decenii (1458-1490), care au fost o cursă constantă pentru supraviețuire. Aceasta n-a făcut însă decât să crească mitul său și să dea familiei sale statut de familia Kennedy a Ungariei medievale. La moartea sa, vistieria era goală. Nobilii și aliații s-au desprins repede de el și l-au condamnat ca un tiran și un manipulator. Un secol mai târziu, Matia ajunsese o legendă și cel mai popular monarh.

La sfârșitul lunii octombrie 2008, peste o sută de specialiști din cincisprezece țări s-au adunat la Cluj pentru a discuta epoca acestui rege. Maghiari și români erau surprinși că atâtia oameni se mai ocupă de o epocă revolută. În cele din urmă, au venit mai mulți specialiști, două treimi din afara României, decât fuseseră în primăvară la Budapesta. Iar la Budapesta conferința dedicată regelui coincisese cu o expoziție superbă, cum puține mai sunt astăzi, axată pe vremea regelui Matia. Este interesant de văzut cum un subiect aparent colateral și consumat, marginalizat în plan românesc, adesea sufocat în plan maghiar de excese naționaliste și abundențe comemorative, a putut atrage atâtă interes. Într-o flatantă, dar totuși forțată comparație, au apărut voci care au susținut că este cea importantă și mare conferință de istorie organizată în România după congresul de bizantinistică din 1971 (între timp a mai avut loc și conferința mondială a istoricilor de la București din 1980...). Evident, este poate inutil de adăugat că parte din aceste voci, alături de altele, se pregătiseră mai devreme pentru cel mai mare fiasco. De la sublim la ridicol, și înapoi, este distanță mică. A demonstrat-o Matia însuși. Spre exemplu, el a trecut de la *Marte al creștinătății* la sfârșitul anului 1483 la regele nepuțincios în interior și exterior în fața sulta-

MATIA CORVIN și timpurile sale

• Regele Matia. Ilustrație din *Chronica Hungarorum*, de János Thuróczy, apărută în 1488

nului nici un an mai târziu (în sens opus, trecerile sale au fost parcă mai numeroase).

În termenii zilelor noastre, Matia a fost un show-man. A cultivat reprezentarea pentru a ascunde slăbiciunile, unele structurale, ale stăpânirii sale. Nu s-a rupt însă de Evul Mediu. Era un om practic și avea nevoie (încă) de tradiție. În plus, Evul Mediu era compus și din suficiente libertăți, de reprezentare inclusiv, pentru ca rupturile, așa cum au fost ele încetățenite de scrierile secolului XIX, să nu fie (atât de) necesare pe cât s-ar fi putut crede. În schimb, Matia a sesizat, mai repede decât mulți monarhi și *tirani* din afara Peninsulei Italice, avantajele pe care i le oferea tocmai umanismul. Ar fi exploatat și mai mult tiparul dacă nu se prăbușea, consumat de boală, alcool și femei, cum însuși admiratorii săi de profesie erau nevoiți să o recunoască. În fapt, în

acest amestec rezidă poate veritabila atracție pentru Matia. Este unul dintre cei mai umani monarhi ai sfârșitului de Ev Mediu. A încercat să supraviețuiască între imperii, ca de fapt întreaga arie denumită astăzi Europa Centrală sau/și Europa Central-Răsăriteană. Una dintre ideile vehiculate cu ocazia conferinței din toamna trecută a fost că orașul Cluj este și trebuie impus ca Bethleemul Europei Centrale, datorită lui Matia. Cercurile descrise de scurtele texte care urmează par să susțină o astfel de exaltare. Dar, ne putem imagina, fără prea mult efort totuși, cum ar putea arăta o asemenea idee ajunsă pe mâna unui megaloman. Pe de altă parte, și Matia s-a dovedit frecvent megaloman. Mici statuete cu el pe tron, *in maiestas*, au fost așezate și în firidele sobelor palatului de la Buda. Nimeni n-a zis însă că Matia era un om necompliat. (Al. S.)

Nobilimea croată și regele MATIA CORVIN

Borislav Grgin

RELAȚIILE DINTRE Croația medievală și Matia Corvin pot fi privite cel mai bine prin intermediul relațiilor regelui cu diferitele categorii ale nobilimii croate. Acest fapt se datorează în primul rând structurii surselor păstrate, mai ales sursele scrise fiind, într-un fel sau altul, legate de nobilime. Din această perspectivă, relațiile lui Matia Corvin cu conții Frankopan (Frankopan), Kurjaković, Blagajsk, Nelipčić și Zrinski sunt cele mai bine documentate.

Sursele indică că, în vremea în care era în conflict cu familia Kurjaković (conții de Krbava), spre exemplu, Matia a adoptat o poziție extrem de flexibilă în raport cu principalii magnați croați din acea perioadă, conții Frankopan. Deși, la început, Martin Frankopan se număra printre adversarii săi, întrucât îl sprijinise pe Frederic III de Habsburg, după încoronarea sa din 1464, Matia s-a reconciliat fără ezitări cu Martin. Se pare că momentul de cotitură în relațiile dintre cei doi a fost contribuția antiotomană a contelui Martin.

Fratele lui Martin, Stjepan, se numărase de la început printre principalii susținători croați ai lui Matia. Una dintre explicațiile pentru atitudinea sa era probabil dorința de a acapara o parte cât mai importantă din moștenirea conților Celjski (Cillei), scop pentru care avea nevoie de sprijinul lui Matia. În plus, spre deosebire de fratele său Martin, se pare că Stjepan a evaluat mult mai bine raporturile de forță în interiorul regatului și în regiune. În primii ani de domnie ai lui Matia, el a fost implicat în mod repetat în diferite misiuni diplomatice, în special în Peninsula Italică, misiuni destinate promovării poziției *creștine* a regelui și obținerii de ajutor militar și de subsidii antiotomane. În acest plan diplomatic, Stjepan era avantajat de căsătoria sa cu Isota d'Este, prin care avea numeroase rude la curțile din Modena, Ferrara, Milano și Napoli. El s-a numărat printre participanții croați și ungari la Congresul de la Mantova (1459), convocat de papa Pius II în speranța unei cruciade antiotomane.

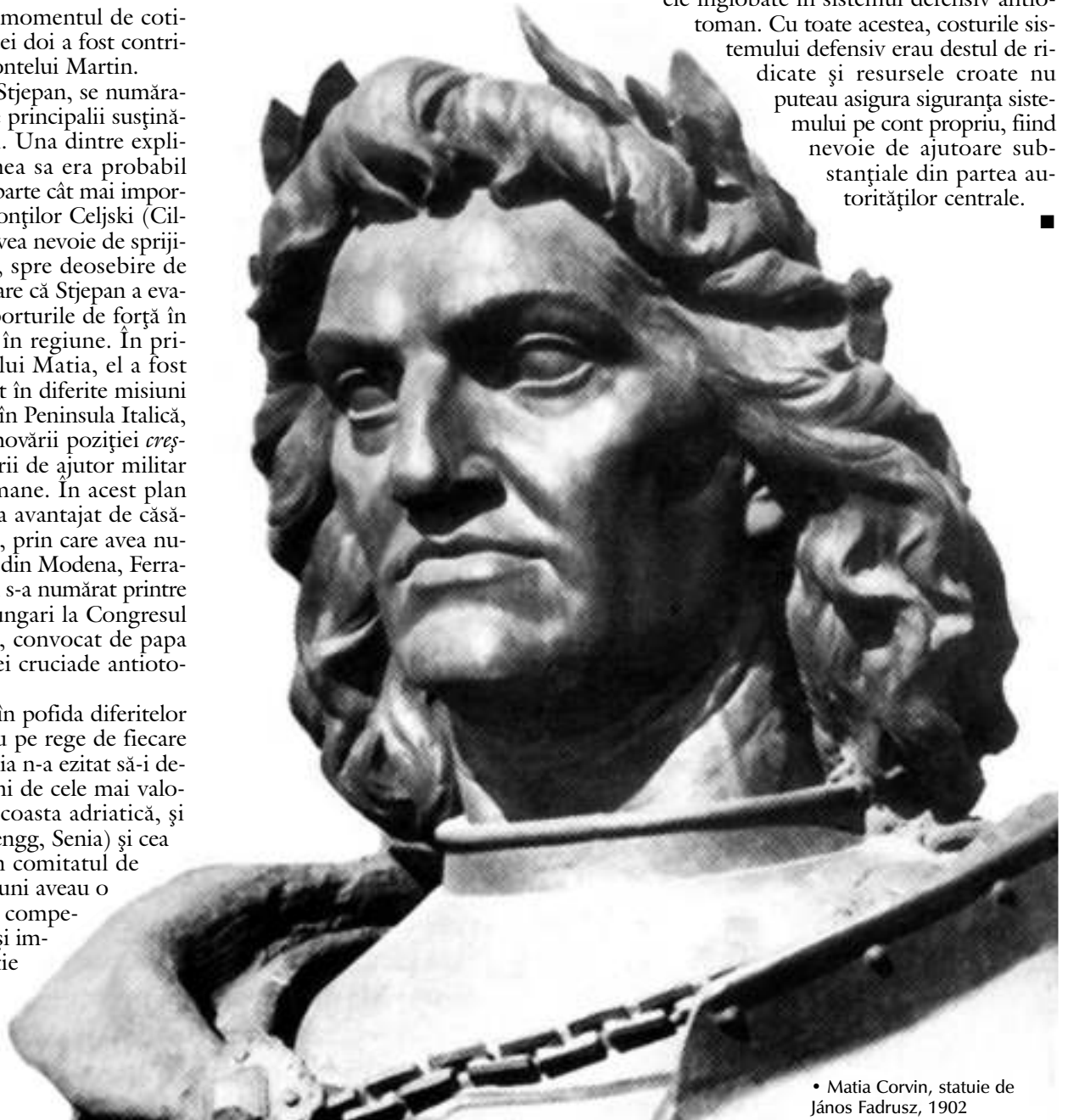
Cu toate acestea și în pofida diferitelor legături care-l apropiau pe rege de fiecare dintre acești conți, Matia n-a ezitat să-i deposedeze pe Frankopani de cele mai valoroase posesiuni de pe coasta adriatică, și anume orașul Senj (Zengg, Senia) și cea mai mare porțiune din comitatul de Vinodol. Aceste posesiuni aveau o importanță crucială în competiția regelui cu Veneția și imperiul pentru dominație în nordul bazinului adriatic. După 1464, chiar și relațiile dintre Matia Corvin și Stjepan Frankopan s-au deteriorat, datorită in-

teresului sporit al monarhului pentru controlul orașului și regiunii Modruš, centrul posesiunilor lui Stjepan și o fortăreață-cheie pe importantul drum medieval care lega Zagrebul de Senj. Interesul său pentru Modruš a devenit clar în mod particular în timpul bine-cunoscutei dispute a regelui cu papa asupra candidaților pentru scaunul episcopal de Modruš, deschisă de căsătoria sa cu Beatrice, fiica regelui napolitan Ferdinand de Aragon.

Un alt element major al politicii sud-vestice a regelui Matia Corvin, care a direcționat politica sa spre Croația, a fost dat de eforturile defensive antiotomane, corelate în mod constant cu grija de a bloca orice cuceriri teritoriale sau de influență ale republicii venețiene și ale casei de Habsburg în Croația. Doar în acest context poate fi percepută mai bine poziția regelui în raport

cu diferite personaje și grupuri sociale din aria croată. S-ar fi putut crede că Matia Corvin avea să promoveze pe plan social grupuri, precum nobilimea mică și mijlocie, care anterior nu avuseseră un real acces la demnitate, pentru a-și extinde baza stăpânirii sale și a-și proteja astfel interesele împotriva magnaților croați, aflați, la rândul lor, în dispute proprii pentru putere. Dar n-a fost cazul.

Trebuie menționat și că nobilimea mică și mijlocie, deși unii dintre membrii ei aveau o situație destul de bună, era foarte preocupată de problema supraviețuirii în fața amenințării otomane. În această privință, ajutorul pe care ea l-a primit din partea regelui Matia Corvin a fost integrarea disputatului oraș Senj și a târgurilor și fortărețelor vecine în căpitanatul de Senj (1469), alte fortărețe importante fiind și ele înglobate în sistemul defensiv antiotoman. Cu toate acestea, costurile sistemului defensiv erau destul de ridicate și resursele croate nu puteau asigura siguranța sistemului pe cont propriu, fiind nevoie de ajutoare substanțiale din partea autorităților centrale. ■

• Matia Corvin, statuie de János Fadrusz, 1902

Mediul politic și cultural al Bratislavei

Eva Frimmová

TRANSFORMĂRI LENTE ale societății și ale modului de viață s-au asociat, pe teritoriul Ungariei de Nord (în bună parte, cel al Slovaciei moderne), primei pătrunderi a umanismului și Renașterii în Ungaria regelui Matia Corvin. În acest context, în care raporturile economice și sociale tradiționale trebuiau să răspundă unei noi serii de provocări, care duceau, la rândul lor, la creșterea nevoii de personal bine pregătit profesional, Bratislava a devenit al doilea oraș al Regatului Ungar, după Buda. Cunoașterea acestor evoluții și relaționări complexe, atât la nivel strict local, cât și în plan regional extins, este ușurată de abundența material arhivistic disponibil din acea perioadă.

În prima parte a domniei sale, în cadrul măsurilor de întărire a puterii monarhiei și de redresare a regatului, care venea după o lungă perioadă de criză profundă, Matia Corvin a luat o serie de decizii fundamentale care au întărit poziția orașului Bratislava, căruia, prin Bula de aur din 27 mai 1464, emisă după încoronare, i-a confirmat toate vechile privilegii. Această consolidare a poziției Bratislavei pe plan economic a fost dublată de demersul regelui pe plan ecleziastic, concentrat pe fondarea unei universități și pe continuarea reformei ordinului dominican.

Avantajul Bratislavei în aceste privințe era dat de o tradiție locală destul de solidă și de dezvoltarea capitlului său, în a cărui componență intrau o serie de personalități

de talie, unele provenite din Boemia, Austria de Jos și Italia. Acestea ocupau o serie de funcții ecleziastice, dar îndeplineau numeroase alte funcțiuni, ca notari, consilieri sau diplomați în serviciul curții regale sau al curții papale. Pe acest fundal, s-a putut forma Universitatea Istropolitană (1465/1467-1490), care a crescut semnificativ prestigiul orașului. Meritul principal pentru aceasta revine viitorului cancelar și arhiepiscop-primat al Ungariei, Ioan Vitéz, care a construit Universitatea din Bratislava ca un fel de filială a universității vieneze, ceea ce trebuia să asigure dezvoltarea structurii istropolitane și să-i confere de la început prestigiu. Cum Leonhard Huntpichler, decanul Facultății de Teologie a Universității din Viena, era responsabil de reforma ordinului dominican în Ungaria, legătura dintre revigorarea vieții creștine și promovarea celei culturale era deosebit de puternică, beneficiind de susținere politică și ecleziastică. Cu toate acestea, planul regelui Matia Corvin de a-i așeza pe dominicani în Bratislava nu a funcționat niciodată cu adevărat.

Cunoaștem numele a 18 profesori care au fost aduși la universitate, a cărei bibliotecă păstrată era formată din 96 de volume (77 de lucrări). Pentru raporturile ulterioare, pentru a nu mai vorbi de aspectele moderne ale lumii universitare, datele nu sunt impresionante. În epocă însă, dădeau prestanță centrului de la Bratislava. Aici

funcționa și un *scriptorium* remarcabil, în care au fost produse câteva manuscrise de o factură deosebită. Mai târziu, a activat aici și tipograful Andreas, care a condus prima imprimerie din epoca incunabilelor pe teritoriul Slovaciei de astăzi. În acest context, un alt factor care a influențat evoluția culturală a orașului a fost căsătoria lui Matia cu Beatrice Aragon, care a adus cu ea, inclusiv la Bratislava, cultura și modul de viață al Peninsulei Italice.

Bratislava a avut și o dimensiune diplomatică deosebit de puternică, după cum o relevă, pe de o parte, corespondența lui Matia cu senatul orașului, iar pe de altă parte numeroasele negocieri asociate Bratislavei (cea mai importantă fiind cea din 7 noiembrie 1491, semnată aici, între Vladislav II Jagiełło, Frederic III și Maximilian I de Habsburg, care a pus capăt războiului civil izbucnit la moartea lui Matia). Această dimensiune politico-diplomatică a devenit tot mai pronunțată după 1490, soarta orașului fiind tot mai strâns legată de disputele și acordurile între casele de Jagiełło și Habsburg asupra coroanei ungare și totodată asupra celei boeme. Un rol fundamental în așezarea orașului în aceste coordonate, care i-au înlesnit dezvoltarea și pe parcursul secolului XVI, l-au avut încercările și reușitele politice și culturale ale regelui Matia. ■

• Casa natală a regelui Matia. Foto: Miklós László

Matia și Viena

Ferdinand Oppl

FACTORUL CRONOLOGIC, dat de aniversarea a 550 de ani de la alegerea lui Matia Corvin ca rege al Ungariei (ianuarie 1458), poate juca în favoarea științei, permițând reanalizarea unor teme adesea bine-cunoscute. Una dintre acestea este și raportul dintre Matia și Viena, unde se pot face câteva observații și modifica unele accente.

Matia a intrat cu trei ocazii în contact personal cu Viena. Prima dată a ajuns aici, după executarea fratelui său mai mare, Ladislau, ca prizonier al regelui Ladislau V Postumul (1457). De aici, a fost transferat la Praga. S-a reîntors la Viena în 1470, pentru negocieri cu împăratul Frederic III de Habsburg. Întâlnirea a fost un eșec răsunător din punct de vedere politic, dar un succes din punct de vedere personal. Matia a reîntâlnit-o aici pe Barbara Edelpöck, viitoarea mamă a singurului său copil, Ioan. Din anii 1477-1482, Matia a fost în contact tot mai strâns cu orașul, pe care l-a atacat în cadrul campaniilor sale austriece împotriva lui Frederic III. El a cucerit Viena în 1485. Până la moartea sa, survenită în același oraș, a petrecut mult timp aici, plecând și revenind frevent. Nu a intervenit însă semnificativ în viața politică și administrativă a orașului, politica sa adminis-

trativă și culturală concentrându-se în primul rând asupra Ungariei.

Raportul vienezilor, al acelor structuri și cercuri orășenești care dictau politica socială și comercială a Vienei, cu Matia trebuie privit, în mod firesc, și prin prisma raporturilor mai vechi ale orașului cu puterea monarhică. În această privință, domnia, foarte scurtă (1437-1439), a lui Albert II de Habsburg ca rege al Ungariei, Boemiei și duce al Austriei, este extrem de relevantă pentru modul în care sensibilități de factură națională (timpurie) nu pot și nu puteau fi folosite, în defavoarea realităților economice și sociale, ca argumente decisive pentru opțiunile politice ale comunităților de la sfârșitul Evului Mediu. Această constatare ar putea intra în aparentă contradicție cu lunga, aproape neobișnuită rezistență a vienezilor la îndelungatul asediu ungar al orașului. Dar rezistența provenea din calcule vieneze de ordin intern. Nu teama de o stăpânire ungară i-a făcut pe vienezi să reziste, ci raporturile de putere locale și relațiile economice și sociale de durată. Împăratul nu a dat însă niciun ajutor real orașului. Mai mult, prin intervenția sa din decembrie 1484, a lovit dur în drepturile orășenești de alegere a consiliului local.

Atmosfera s-a schimbat astfel semnificativ. Iar Viena și-a transferat, momentan, loialitatea de la Frederic III la Matia Corvin, predându-se (mai-iunie 1485). În aceste condiții și până la moartea lui Matia și reluarea orașului de către casa de Habsburg, elita politică vieneză a acționat calculat și echilibrat, cum o dovedește și evoluția componenței sfatului orășenesc, unde s-a încercat și s-a și reușit combinarea de forțe politice noi cu forțe politice experimentate. O balanță echilibrată, dictată de necesități politice de durată între schimbare și conservare, a fost păstrată cu succes.

Viena nu a rezistat dintr-o fobie ungară. Anii 1485-1490 sunt de considerat doar cu prudență drept ani centrali ai relației mutuale dintre oraș și Matia. Principalul motiv pentru aceasta este chiar faptul că Matia nu a abordat Viena în mod deosebit, în niciun caz în sensul că a dorit să o transforme într-o a doua reședință regală. Și el, ca și elita vieneză, a încercat să stabilească o relație normală între părți, în perspectiva unor avantaje economice și politice comune. Din perspectivă istorică însă, aceasta nu înseamnă, evident, că perioada în sine nu poate fi privită ca deținând germenii unei comunități central-europene. ■

• Biserica Sf. Mihail și grupul statuar Matia Corvin. Foto: Levente Várdai

Drumurile răsăritene ale Cruciadei Târzii

Alexandru Simon

ÎN TOAMNA lui 1463, Matia a cucerit Jajce din mâinile otomanilor. Se părea că, finalmente, se va ridica la nivelul așteptărilor impuse de precedentele înfrângeri creștine în fața Turcului și de faptele tatălui său. Zece ani mai târziu, speranța se diminuase mult. Un deceniu mai târziu, ea se stinsese aproape complet. Între timp, indiferent de motivele sale reale, Matia nu pierduse ocazia de a acționa sau măcar de a încerca să acționeze contra Imperiului Otoman. O serie de limitări impuse și autoimpuse îngreunau inițiativele pe termen lung. Niciodată înaintea sa, vreun rege ori vreo figură politică nu avusese sub autoritatea sa o întindere de front *creștin* atât de mare. În urma expansiunii otomane (1454-1463), cel puțin 75% din linia de front terestru a „creștinătății libere” cu Poarta era pe numele său. Niciodată un rege mai contestat și lipsit de legitimitate dinastică nu ocupase un tron mai important în aceste ecuații politice. Costurile politicii sale creșteau, iar mijloacele se reduceau. În acest context, un loc aparte îl au anii 1473-1476, respectiv 1483-1485. Primii marchează reîntoarcerea regelui pe marea scenă antiotomană, într-o atmosferă de mari speranțe. Celălalt interval corespunde ieșirii sale prea puțin onorabile de pe această scenă, în pofida planurilor construite în jurul său în perspectiva congresului cruciat de la Roma din primăvara lui 1490.

În februarie 1474, Oradea a fost arsă de otomani. Ungaria era un butoi cu pulbere, care-i cerea lui Matia să lupte cu Turcul, și nu pentru Boemia. Poziția sa era însă mai complicată. În 1471, aproape că-și pierduse tronul în urma conspirației cancelarului și prelatului Ioan Vitéz. În 1467, campania anti-

otomană, pregătită la Buda și Viena, se transformase în rebeliune transilvană, care a contribuit decisiv apoi la încheierea armistițiului cu Poarta. La 1474, el forțase deja prea mult nota, atât în raport cu elita ungară, cât și cu Mehmed II, prin promisiuni nerespectate și atacuri indirecte (1471-1473). Obligat de situația internă, mai ales, și stimulat de banii Veneției (și apoi ai Romei), Matia a reintrat în conflict, prima dată, tot indirect, sprijinindu-l pe Ștefan III al Moldovei. Reușitele de la Vaslui și Sabaț (1475-1476) au dat speranțe. Vechile probleme jagiellone și habsburgice ale regelui, care de abia își găsisese, cu ajutorul Romei, o nouă soție, fiica controversatului rege al Neapolelui, au ieșit și ele la suprafață. Acuzat de incompetență cruciată și subfinanțat cruciat (banii primiți îi ajungeau însă pentru o parte din cheltuielile curții), a început să se retragă. Promisese și încercase mai mult decât îi permiteau mijloacele (ceea ce nu uitase să reamintească adesea Romei și Veneției), iar capcana moldavă pregătită pentru Turc eșuase (1476). În est, elitele nobiliare și urbane transilvane, mai ales în sud, se înțelegeau mai adesea decât se luptau cu otomanii. De la 1467, „parlamentul” transilvan nu mai fusese convocat de rege și nici nu avea să fie până după moartea acestuia.

La 1484, devenise evident că Matia nu mai putea continua să lupte, indiferent de intensitatea conflictului, cu Frederic III de Habsburg și cu Baiazid II. Încercase pe cât

putuse să evite această situație. Dar, după ce alesese să exploateze succesul de la Câmpul Pâinii (1479) pentru a-și amenința adversarii cu legătura sa de sânge valah cu Mehmed II, legătură pe baza căreia reluse raporturile cu sultanul (pentru a-l ataca la puțin timp după), era practic imposibil. În sud, Baiazid II, proaspăt ieșit din războiul civil otoman, avea nevoie de un succes pentru a scăpa de imaginea sa de nevolnic pașnic în rândul ienicerilor. L-a atacat pe Ștefan III cel Mare, care-l provocase anterior, crezând că poate profita de pe urma crizei Porții. Campania lui Baiazid a fost un triumf. Matia crezuse și el că poate profita de pe urma situației lui Baiazid, folosindu-se și de vasalul și aliatul său din est. Baiazid însă a fost mai abil decât el. Depășit de situație, Matia emis o serie de ordine pentru ca trupele din estul regatului să meargă în ajutorul lui Ștefan. Practic nimeni nu l-a ascultat. A trebuit să-și aducă oastea din vest, cu care a ajuns la Oradea, după victoria lui Baiazid. Cei care au ajuns în Moldova în sprijinul domnului au fost supușii croați ai regelui. Nu era o noutate. În 1476, capcana moldavă pentru sultan eșuase pentru că Ștefan fusese părăsit de o treime din oastea sa și pentru că Matia trebuise să trimită trupe din inima regatului în Moldova, nu din Transilvania. Altfel însă decât la 1476, pentru că atunci creștinătaea nu suferise vreo pierdere majoră și nimeni nu se încurcase atât de tare în negocieri cu Poarta. La 1484 a izbucnit un scandal imens, în care toată lumea căuta vinovați pentru dezastru. Cei mai mulți

îl învinovăteau pe regele ungar care se pregătea să intre în Viena. ■

• Fragment din placa memorială aflată pe casa natală a regelui Matia

Poeme de

Leo Bretnary

Dostoievski scriind

cu mâna pe un cactus (o pre-biblie)
marele inchizitor jură (ceva)...

în vreme ce scrie (oricând)
dostoievski (f. m. firește)
suflă-răsuflă peste fila de
hârtie – (a)caligrafie
apăsând ușor (vede-se) mâna
celui ce jură – peste
ghimpii pre-bibliei apăsând-o

(mie unuia
mereu mi s-a părut convingătoare
mărunt-mărunțica-nrouare de hemoglobină)

Luciul arcat

primii stropi de ploaie
îi urmăresc cum alunecă pe
luciul arcat al coarnelor de bivoli

O femeie

Trecu o femeie.
Iute.
Repede repezit trecu
încât
iscă (născu?) un curent de aer..
Mi se clatină ușor
sufletul...

Nevermore

în bătaia vântului nordic
ce ajută și el cât de cât la pârga
poamelor nearătoase
ea spuse:
– vorbește-mi ceva de dragoste; deja
sunt mai mult trecută din lume
decât în subcerescul ei
pentru ca să uit îndată
ce mi-ai spus...

îndată
sau niciodată – cât o mai fi rămas
din acest dar erodat...

Cerul sâmbetei

Pești și oameni
rechini și înecați
tăcând chitic despre lucruri strigăt-
oare la ceruri (din ape).

Asta e, așa e: totul – viață
creație – între
bursa de valori
și
bursa de valuri a(le) cerului sâmbetei.

Altfel spus: saltul mortal
dar
și saltul morții care ne transferă
instantaneu
din sine – în neant printre
inutilii fluizi ai luminiscentei (care
îl făcuse pe Mandelștam-încarceratul să creadă
că lumina poate lumina lumina)
în deschiderea căreia
nu-ți mai recunoști de drept legitim
chipul pe care ți-l vezi oglindit
în cerul din ape (adică
al sâmbetei).

* * *

nedreptăți
nervozități
explozie
ruine
și tu – de suflul exploziei
aruncat în sine

La volumul „În caz de pericol” (2004)

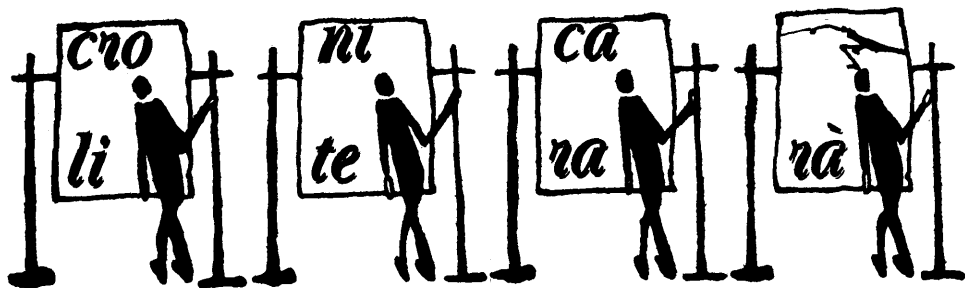
Eu
(îmi)
sunt
propria
jertfă
de
rezervă...

Hamlet în culise

... dacă după moartea-ți spectaculoasă
(după spectacol firește)
te cam frâsuești în culise
(trei clipe în plus
să zicem)
în epoca muritorilor nerăbdători
nu mai vezi Hamlete *bis*-ul
din toată tragedia rămânând doar
jumătatea de replică: „... a nu fi!”
Așadar
spre avanscenă – avante
prințe!

Din volumul în pregătire *Din sens opus*

Lege și ordine

Irina Seltas

TITLUL SERIALULUI polițist mi s-a părut potrivit pentru cronica despre *Istoria...* manolesciană. E adevărat, există și un subtitlu: *Intenții criminale*. Oricum, e vorba, neîndoielnic, despre un *caz*. Îmi propun să încerc aici o lectură detectivistică.

Cronica mea e deja întârziată: *Istoria critică...*, declarată, rapid și pe necititeala, „eveniment” și „cartea anului”, a fost întoarsă deja pe toate fețele. Subscriu la toate observațiile de până acum. Aș putea adăuga, la rândul-mi, altele, snop. Cu creionul în mână, e greu să găsești multe pagini fără o „contradicție a lui Manolescu”, o greșală de cules, o scăpare a corectorului (*Junimea* s-a constituit în secolul trecut!!!), o lectură eronată, o alunecare a memoriei neactualizate prin lectură (firește că nu iau în serios pretenția citirii și recitirii „întregii” literaturi, cu comentarii critice cu tot!), o evaluare superficială. Am să notez aici doar cea dintâi afirmație aiuritoare care mi-a căzut sub ochi: „după 1989, s.f.-ul românesc pare să fi dispărut”. Cum adică *pare*? Istoricul-critic (sintagma e deja cu sens dublu: avem de-a face cu un istoric utilizând instrumentarul și intuițiile unui critic deja „personaj istoric”) nu a verificat în fișierele vreunei bibliotecii? Nu i-au căzut în mână cărțile unor Cornel Robu și Mircea Opriță, să zicem, care numără zeci de nume memorabile ale ultimelor două decenii științifico-ficționale?

Până la un punct, intenția autorului și așteptarea lumii literare converg: a propune o *lege* și a oferi o *ordine*, o cheie de descifrat, o dată pentru totdeauna, literatura română.

Observ, după primele rafale de cronici dezamăgite, că rateurile stupefiază atât de coplesitor, încât lucrurile bune, și ele nenumărate, cad într-o negură care amenință să se cronicizeze. Avansează o explicație a fenomenului. O găsesc atinsă doar în serioasa și eleganta intervenție a Sandei Cordoș din numărul trecut al *Apostrof*-ului: „autorul a beneficiat de suportul unui capital simbolic, în care intră și un fond fantasmatic care e posibil să stârnească și să întrețină pasionalitatea receptării”. La prima vedere, avem de-a face cu o „întâmplare” numai bună de așezat printre „iluziile” lui Negrici. Comentarii nu pot ieși din iluzia că Nicolae Manolescu e *singurul* și *cel mai mare* critic al ultimei jumătăți de secol. Crede asta Manolescu însuși? Nu. Și iată de ce. *Istoria...* e însoțită de o prefață, o postfață, un epilog și multe interviuri, toate

relativizând insistent, dar și cu un zâmbet în colțul gurii, e adevărat (Alex Goldiș vede în „naturaletăa discursului”, în „tinerețe, nonconformism”, în „tonalitatea ireverențioasă și imprudentă” cauzele recunoașterii lui Nicolae Manolescu ca avizat critic al generației sale), situarea cărții în teritoriul literaturii române: nu e o „biblie”, probabil va fi reluată cu alte selecții, e la mijloc și *joc* (vezi istoria literară ca „spațiu al imaginației și al ludicului”) și încap în el nenumărate capricii, incuri, impurități. Spirit neastâmpărat, ludic și iubitor de *roluri* (cinematografia îi era, în tinerețe, carieră alternativă), Manolescu nu contrazice însă nici argumentele „galeriei”. Se lasă pe mâna editorului. O făcuse și la celebra „listă a lui Manolescu”: „trebuie să recunosc, n-am făcut-o [lista] scrupulos”, ideea volumelor a fost a altora, lista are „relevanță valorică relativă”, autori buni au rămas pe dinafară, „este și un element de hazard în toată această poveste”... De data asta, acceptă subtitlul excesiv de „cinci secole de literatură”, când, după numărătoarea dinăuntru, e cam departe de adevăr dacă nu te referi la literatură în sensul de „variantă scrisă a unei limbi” fără vreo legătură cu esteticul. Mai mult, repetă un citat din Sorin Alexandrescu, cel care îl așază în galeria celor patru „cavaleri” -escu ai bătațiilor canonice. Dar, nu se poate să nu observi, citatul-lespede-de-marmură e doldora de greșeli de corectură, veritabil indiciu ori măcar act ratat.

Nu-i nicio îndoială, Manolescu are de suportat/gestionat „infernul” excelenței. Știu, ca multă lume, că, ani la rând, cronică lui ne-a fost tabiet săptămânal, punct de reper. În cenușiu, era să zic. Dar, nu. Știam atunci și știm acum și mai bine – privilegiul distanței în timp – că nu călăuză în teritoriul lecturii căutam și nici măcar confirmare a unei opinii. Manolescu, îmi dau seama azi, scria arareori primul despre o carte. Cronicile sale erau replici venite în chiar momentul în care putea să conchidă, sobru, decis, aulic, că așa *pare* să fie, și nu altminteri, cartea/autorul. Am citit și ne-au plăcut nenumărate cărți despre care Manolescu n-a scris un rând, n-am citit niciodată o carte doar fiindcă ne-a incitat cronică sa. Dar era formidabil că această cronică *era* acolo săptămână de săptămână. De opinia lui Nicolae Manolescu le păsa celor care citeau *oricum* cărțile și căutau în *Contemporanul* și *România literară* doar dialogul imaginar cu un cititor și *mai* competent.

Ajutat și de zodie, tânărul Manolescu a intrat în literatură cu aplomb seniorial. Colaborarea cu Dumitru Micu (în '65, la 26 de ani!) îi dădea, atunci, o credibilitate nepusă la îndoială, asta îndată – ironia istoriei și a regimului! – după episodul dramatic al dosarului încărcat. *Lecturi infidele*, *Metamorfozele poeziei*, *Contradicția lui Maiorescu*, intrate în lista bibliografică obligatorie, îl clasicizează. Autoritatea îi e indiscutabilă...

E vocea oficială, și încă o voce cu fraza curată și elegantă, pe care o poți asculta de bunăvoie. Cronicarul și autorul de cărți au lucrat de la început într-un parteneriat extrem de profitabil. Se recomandau reciproc. Cronică era a celui „învățat-la-școală”, deci gata canonizat. Cărțile erau ispititoare, căci erau ale celui prezent, dezinvolt și neobosit, în zonele fierbinți ale lecturii la zi. Inteligent, flexibil, cu morgă, dar și mereu tânăr, fiindcă profesor cu vocație, adică unul care nu se lasă ușor depășit de generațiile succesive de studenți (încrămeniți, aceștia, într-o stranie și perpetuă adolescență), își joacă, scriitor și cu grație, rolul de vioara întâi. Profesorul-cronicar e tăios ca Maiorescu, dar și nestăpănit și capricios ca G. Călinescu, la distanță egală și personalizată de amândoi, în vreme ce în sinea sa visează lovinescian mutații cu care a știut el însuși să țină mereu pasul. Grigurcu îi recunoaște „vocația critică acaparantă”.

Anul 1989 aduce răsturnări neașteptate. Manolescu decide brusc să părăsească scena cronicii la zi (Al. Cistelean crede că „cronica literară e, poate, marea operă critică a lui Nicolae Manolescu – și una din marile opere ale istoriei noastre critice”). Încearcă lucruri și roluri până atunci lui interzise: politică, emisiuni televizate, activism civic, ranguri culturale naționale și europene. Reușitele nu sunt și nu pot fi pe măsura așteptărilor publice. Renunțarea la ipostaza de cronicar e privită ca o trădare; o vreme, critica românească în întregul ei suferă efectele secundare ale iluziei retezate. Voci grele vorbesc insistent despre demisia unei critici care continua, firesc și dezinhibat, să-și facă datoria cu vervă și inteligență. Lenea de a gândi flexibil, maleabil, viu lumea (literară) din jur clatină ierarhii închipuite.

Credea și Manolescu astfel? Iarăși nu. Deși adastă, silit de „suiță”, sub eticheta singurătății dictatoriale, nu-și pierde nicio clipă luciditatea: „Ar fi groaznic dacă literatura s-ar face din opinii unice”. Așadar: „Niciun critic nu face canonul. Îl facem cumva toți, împreună, chiar dacă aparent nu ne înțelegem”; „Orice activitate critică este o activitate la două mâini, o activitate de colaborare, de cooperare, o formă de cordialitate”; „Niciodată nu vom prevedea ce și cum se va scrie mâine”; „Singura modalitate de a-ți onora până la capăt profesia de critic este aceea de a încerca să-i înțelegi pe cei care sunt din ce în ce mai diferiți de tine” și, în fine, „Nu se poate face critică literară fără plăcerea de a citi cărți”.

Nenumăratele trimiteri din cronici la contribuții „definitive” ale altor critici te lasă să înțelegi că plăcerea jocului poate părea mai tare decât datoria echilibrului și a bunei măsurii, dar e trecătoare. Dictatura visată/acceptată/inventată a unului și unicului nu e obsesia lui Manolescu. *Istoria...* sa știe că Maiorescu și-ar vedea micșorată statura dacă nu i s-ar pune alături Gherea, dar și Iorga, Ibrăileanu. Polemica înseamnă construcție și dinamism, diferența de opinie e chiar relansatorul vieții literare. Nici Lovinescu nu e întreg dacă nu îl vedem în șirul continuând cu Zarifopol, Perpessicius, Tudor Vianu, Streinu. Călinescu, marele scriitor și modelul manolescian, își susține măreția prin chiar dialogul cu vocile critice ce i-au fost contemporane sau i-au urmat. Varietatea polifonică a criticii de rangul întâi e, spre binele literaturii române, tot mai

largă pe măsură ce ne apropiem de prezent. Manolescu nu e și n-a fost niciodată singur. Și nici unic. Mărimea sa e mereu și infinit comparabilă cu și dependentă de cea a unor Mircea Zăciu, Eugen Simion, Gheorghe Grigurcu, Marin Mincu, Paul Cornea, Lucian Raicu, Adrian Marino, Alex. Ștefănescu, Ion Pop, Valeriu Cristea, Cornel Ungureanu, Liviu Petrescu, Mircea Iorgulescu... Lista poate continua, fără scaderi sensibile ale ștachetei, cu încă multe nume. Nu mi s-ar părea deloc o impietate nici compararea sa cu câțiva tineri și foarte tineri critici de indiscutabilă consistență a discursului și cu lecturi dintre cele mai serioase și mai nuanțate. „Diferență și pluralism“ e deviza enunțată chiar de Nicolae Manolescu la un moment dat.

Revenind la *Istorie...*, Manolescu o publică, evident, sub presiunea galeriei și cu o galeșă supunere la o datorie „tradițională“ față de propria carieră. Cedează și o face prea târziu. De la întreruperea contactului susținut cu literatura română au trecut aproape două decenii. Întâmplarea e vizibilă pretutindeni. Construcția e uriașă, impresionantă, dar contraforturile prefeței și postfeței nu pot ascunde fragilitatea zidirii. Sau, mai exact, faptul că, iarăși vorba Sandei Cordoș, avem de-a face cu o lucrare *in progress*. Există încăperi nenumărate și etaje întregi gata finisate și numai bune de locuit, și încă pe termen lung, dar există și pereți tencuiți în grabă, găuri umplute la repezeală, farduri superficiale care nu pot ține locul bunelor materiale de construcție cu care Manolescu părea definitiv familiarizat.

Nu știi dacă are în vedere publicarea unei ediții întregite și revizuite. Și nici nu e important. Așa cum e, *Istoria...* poate fi asumată fără greșuri *alături* de alte lucrări de anvergură care s-au așezat pe raftul românesc de referință în ultima vreme. Nu deasupra lor. Aici e toată *hiba* receptării, vorba ardeleanului. Citită la rece, fără infuzii mitice, cartea lui Manolescu poate fi parcursă cu delicii și cu folos.

„Rolul criticii, zicea Manolescu în interviul de la apariția *Listei*, acesta este: de a ordona. Prin criterii, prin selecție, prin listă, prin canon“, iar „singurul criteriu cu adevărat valabil, fundamental în orice canon literar, artistic este criteriul estetic“. Nici în *Listă*, nici în *Istorie...* însă, selecția „nu e exclusiv estetică, pentru că nu se poate“. Om ca toți oamenii, Manolescu e și el sub vremi, vulnerabil și nestatornic. Cu o doză în plus, receptată astfel din cauza „infernului excelenței“ în care e prins fără scăpare. Așadar, politizează uneori abuziv, e nedrept din capriciu și de dragul șicanei, se lasă condus de umori, face concesii modelor zilei. Introduce nume și scoate altele fără prea multe explicații, deși știe că „Nu-ți propui să schimbi canonul. Bătăliile canonice nu se planifică. Ele țin de viața spontană și imprezvizibilă a literaturii“. De firesc. În spațiul literaturii, oricât de polemice ar fi discuțiile, ele *reformează*, nu *revoluționează*. E vorba mai ales de forme noi, rareori de întoarceri înapoi ori pe dos. Căci cultura are nevoie de *trecut*, de tot trecutul (de „sensul tradiției istorice fondatoare“, spune Nicolae Manolescu). E felul ei de a-și procura un viitor. Aici se ivește slăbiciunea cea mai gravă a *Istoriei...*, dar nu fatală, dacă-l privești pe autor ca pe una dintre mai multele voci critice pe care se

sprijină literatura noastră: selectând drastic și cam haotic, uită/lasă pe dinafară stâlpi de susținere ai propriului edificiu. Istoricul își sărăcește cu bună știință (?) suprafața de lucru, își îngustează temelia, își surpă măreția proprie, strict dependentă aceasta de cea a literaturii pe care o ordonează capricios și o numără pe sărite.

În multe texte din *Istorie...*, urmărește superbe spectacole lexicale (reamintindu-și că literatura e performanță a limbii române, *națională* vrând-nevrând, și bănuind, fără s-o spună anume, că există „simțul limbii“, simț natural și cultural deopotrivă), prospectează terenul, pune borne – concrete, recognoscibile și *frumoase* –, în frumusețea lapidară stând adesea secretul valabilității prelungi a verdictelor manolesciene. Dacă în cronici răspundea unei *datorii*, atitudinea sa având mereu ceva „ulterior și educat“, în *Istorie...*

nu am vrut să scriu o operă perfectă [...] și stearpă, ci una vie și chiar contradictorie, în măsura în care nu exprimă un autor abstract, intemporal, ci pe mine cel de acum și de aici, cu lecturile, competența, temperamentul, gustul și capriciile mele.

Ce poate fi mai limpede? *Istoria...* e cartea imperfectă, impură și perfectibilă a unuia

dintre zecile de cartografi, silitor și modest benedictin al ideii că fiecare se cuvine judecat după ce a realizat, oricât de mare ar fi depărtarea la care se află harta lui de harta ideală pe care, în naivitatea lor, iubitorii de literatură o cred posibilă.

După domolirea pasionalității receptării, sunt de așteptat lungi, amănunțite convorbiri cu un companion care știe ține isonul în orice dezbateri.

Apropo de Escher, interpretarea lui Bruno Ernst răstoarnă oarecum și completează sensul pe care Manolescu îl dă desenului. Iată:

dacă o mână e pe cale de a desena o altă mână, iar aceasta din urmă e, în același timp, ocupată cu desenarea celei dintâi... și toate astea sunt reprezentate pe o foaie de hârtie prinsă în pioane pe o planșetă... și dacă, pe deasupra, totul e încă o dată desenat se poate vorbi de *supraimpostură*.

A desena înseamnă a trișa, e sensul ultim al lucrărilor iluzioniste escheriene. Desenul ne minte că privim o lume în trei dimensiuni când hârtia nu are decât două. Relația ficțiunii cu realitatea, apoi a textului încorporând o anume viziune cu succesiunea de variante ale realizării sale prin lecturi, lectura critică, obiectiv-personalizată, ea însăși ficțiune intermediată de o altă ficțiune, toate acestea prinse în chenarul schimbător al generațiilor, epocilor, contextelor și, iarăși, prinse toate aceste splendide trișerii în pioane într-o *Istorie...* – iată superba *supraimpostură* a iluziilor de care ar vrea să ne vindece Eugen Negrici.

400 de autori, 1000 de cărți, 1000 de pagini

ȘTEFAN BORDOȘ

IMPRESIONANT DE-A dreptul!: 400 de autori, 1000 de cărți parcurse, într-un masiv și foarte frumos volum de *exact* 1000 de pagini: așa arată fișa tehnică a *Literaturii române contemporane*, de Irina Petraș, editată foarte generos de către Ideea Europeană a Aurei Christi

(în 2008). Pe copertă: vechea mașină de scris, presupun că a autoarei, dacă ținem cont de faptul că scrisul înseamnă, pentru ea, în mod mărturisit, o extindere înspre spațiul public a unei fericiri de interior, familiale. Cronicile și fișele de lectură din volum evocă în repetate rânduri *fotoalbul* de lectură de acasă, în care Irina Petraș se cuibărește fericită, volumul sugerând, prin siguranța masivă cu care a ieșit în lume, echilibru, foarte mult bun-simț, absența desăvârșită a orgoliului și spirit critic participativ, empatic, de construcție.

Cartea e un regal: autoarea nu redactează „liste“, nu rostește sentințe foiletionistice aruncate peste cinci veacuri de literatură, nu are pretenția cuvântului ultim, care se grăbește să devină „canonic“, ci strânge, într-un volum reprezentativ pentru normalitatea vieții sale, aproape toate cronicile și recenziile pe care le-a publicat din 1970 încoace, cu excepția – interesantă ironia tăcută a arhivelor... – a *primului text* pe care l-a scris, cel despre Ion Vlad, pierdut undeva în negura prăfoasă a arhivelor. În mod mărturisit, volumul reprezintă o *panoramă* subiectivă, personală, ceea ce nu înseamnă cătuși de puțin că sunt mulți autori reprezentativi care lipsesc din el. Ei sunt, de altfel, rostuiți în ordine alfabetică, de la nume consacrate la unele chiar foarte noi, mai puțin intrate în circuitul public. Viața literară a Clujului, în care autoarea locuiește, se întrevide preponderent în polemicele – „cârtelile“ – subtile, de fundal, cu care este împănată cartea, dar Irina Petraș e o voce națională, care se știe respectată, cărțile ei se citesc cu folos și cu plăcere, fie că e vorba de culegeri de texte sau lexicoane, sau de mostre de analiză specializată, focalizată, cum sunt cele despre „feminitatea limbii române“, combinată cu foarte subtile analize de gen, sau cele despre „știința morții“. Ambele planuri subiacente de referință apar cu vârf și îndesat în *Literatură română contemporană*, care se poate citi, printre alte perspective de abordare, și din direcția confirmării obsesive a unor preocupări coagulante de profunzime. Textele curg bine, ideile de asemenea, bunul-simț al autoarei de a nu fi captivă propriului său orgoliu făcând ca ele să fie aruncate în lume sub specia unei libertăți interioare stenice, pe care cu greu o mai găsești în critica noastră literară, însă, ori de câte ori substanța vreunei cărți citite trimite înspre imaginar de gen sau înspre moarte, intensitatea stilului se încarcă imediat cu tensiuni incandescente, potențatoare de sens, ceea ce-l face pe cititor să poată parcurge textul pe

→

→

mai multe paliere, plăcerea lecturii și cea a scrisului de la suprafață fiind dublate de planuri profunde, de continuitate, la nivelul cărora gravitatea e la ordinea zilei, dezvăluind, în mod inevitabil, și încărcătura existențială reală a culturii pe care o practică Irina Petraș.

Să fie *Literatură română contemporană* o autobiografie indirectă? Câți critici scoțioși, aflați la vârsta matură a sintezei, și-ar permite o asemenea licență? Cei pentru care scrisul reprezintă un stil existențial, cu siguranță: autoarea surprinde, în acest sens, coregrafia subtilă a mâinii aristocratice a lui Alexandru Paleologu, vestimentația impecabilă a lui Mircea Zăciu, sau pasiunea de a uita de ceilalți a lui Adrian Marino. Peste tot, omul se suprapune paginilor pe care le scrie, exprimându-le artistic, transformându-le într-un spectacol ingenuu, pe care numai mințile înguste îl pot suspecta de inautenticitate. Există vreun mai bun spectacol al propriului scris decât Dan C. Mihăilescu? Ori de câte ori întâlnește un asemenea histrionism de bună calitate, Irina Petraș tresare uimită, admiră cu vioșie, reacționează înfiorat, ca atunci când fiica ei sosește de la școală pentru a-i spune că este cea mai atipică mamă din clasa ei.

În consecință, cea mai potrivită cale de a-i aprecia volumul este să citezi din el pe îndelete, lăsându-te în voia vioiciunii cu care-i sunt înlănțuite ideile. În ultimă instanță, *Literatură română contemporană* este o carte despre dreptul de a fi liber: de a nu fi cum sunt ceilalți, de a nu prelua idolii „tribului” profesionist căruia îi aparții, de a rămâne expresia propriei tale libertăți, știind totodată să îți transformi insurgența în stil și adevăr. Să dăm, astfel, citate: e o plăcere să le identifiți, să creionezi cu ele un portret cât se poate de real și de firesc, care mai are darul – în afară de acela de a te încanta – și de a te lecui de propriile tale morozități, funcționând cathartic.

Iată unul despre Cornel Regman, cel târziu, ajuns în pragul morții: „criticul nu judecă în primul rând, ci înțelege. *Imblânzit*, caută împăcarea, visează acordul, identifică motive pentru laudă. Îi pasă de celălalt, gata să îndulcească o frază prea tranșantă...”. Un altul, dintr-un text tandru-edulcorat despre acadeaua fatală pe care o reprezintă Alex. Ștefănescu:

nu mai cred de o bună bucată de vreme că un istoric/critic literar [...] e răspunzător de sănătatea literaturii contemporane lui. Criticul e un scriitor, cu toate îndatoririle, dar și cu toate drepturile ce decurg de aici. Citește ce vrea, când vrea, e subiectiv și expresiv cât încap, are dreptul la licențe poetice. Cartea celuilalt e o realitate, un real ce poate fi interpretat și fantasmă ca orice alt real. Un critic/istoric literar are dreptul să fie plin de mofturi și de figuri. Are dreptul la capricii, incuri și răsfațuri.

Transcriu, dar nu sunt de acord decât parțial, cu scrășneli, deși mă tem de greutatea fizică – singura existentă – a Istoriei deja invocate: mă gândesc, ce ar fi spus despre aceste permisivități Ioana și Liviu Petrescu, care ne învățau în facultate că actul intelectual reprezintă, înainte de toate, un proces de *impersonalizare*. Unii ajung la ea, alții nu: asta e diferența...

Însă nu mă pot împiedica să nu savurez alte frumuseți din cartea Irinei Petraș: ele vașia cu care ea scrie despre „privilegiul disperării” la Cioran, definiția ardelenității („o capacitate anume de a conviețui cu diferența”), simpatia admirativă cu care scrie despre Marta Petreu (cu care nu seamănă ca structură psihică), inserțiile eseistice despre „prevalența nopții” din opera lui Eugen Barbu, conservatorismul vesel al foarte multor pagini despre estetocentrismul valorizant al criticii, jocul șagalnic, sprintar, al ochilor (se poate scrie un eseu zâmbitor despre ritualul ochilor din textele Irinei Petraș: peste anumite cărți *și aruncă ochii*, alte cărți *ii cad sub ochi*, unele cărți le citește „cu ochii-n patru” etc.), enumerarea „întâlnirilor” prilejuite de *Ușa interzisă* a lui Gabriel Liiceanu sau capacitatea de a deveni „glas din umbră” la *Revelațiile* Gabrielei Melinescu:

Învăluind mai pe-ndelete dezvăluirile Gabrielei Melinescu, sunt tentată să joc rolul glasului din întuneric, să intru în dialog. Să-mi amintesc, aici, că în arabă, „rănitul” și „interlocutorul” au același nume. Cucerită de revelațiile poetei și vag cărtitoare, răspund din „off” – sau, mai pe românește, „figaniadesc”, complementar și afin...

Să nu rămânem însă cu impresia greșită că autoarea selectează doar volume pe care le poate „umbri” prin complementaritate psihică sau spirituală: profesionistă fiind,

excelează în toate categoriile, chiar și la cărți dificile, cu care nu are „comerț”, cum este *Textul-aisberg* al profesoarei Carmen Vlad. Altruistă, îi plac vocile tinere, deși nu agreează suprasexualizarea ostentativă a literaturii de ultimă oră. Receptivă, asistă participativ la schimbările succesive de stiluri culturale din perioada 1970-2008, are un dințișor de aur împotriva „criticii universitare” (nu a tipului în sine, ci împotriva prezumției de a-l separa de restul criticii), dar rămâne la fel de bună și în cazul unor autori sau cărți cu care nu are, în mod vădit, afinități. După ce am parcurs integral volumul, m-am întors prin eșantionare la nume și volume pe care un altul le-ar fi evitat, invocând puterea suverană a selecției: peste tot, însă (la *Romanul politic* al lui Marian Odangiu, de pildă), observațiile sunt remarcabile, precise, tranșante. Irina Petraș e un bun exercițiu de profesionalism, exportabil la nivelul mai multor generații: nu s-a închis în stereotipuri, are un conservatorism liberal comprehensiv și stenic, sugerează la tot pasul că nu e nimic mai înălțător la critica de întâmpinare decât dorința de a *învăța* din cărțile pe care le citești, de a te *înnoi* odată cu ele.

Și atunci – m-am întrebat decomplexat, în final –, cu ce aș începe, dacă aș dori să conving pe cineva că merită să sacrifice vreo două săptămâni din viață pentru a o citi pe îndelete pe Irina Petraș? Am găsit, deși o să vă surprindă: cu recenzia de la p. 629-631 la volumul *Cu florile, în lumea cuvântului*, a Leliei Nicolescu (2004). Iată cum începe:

În urmă cu mulți ani, am citit undeva că românii s-ar număra printre cei care cunosc cele mai puține nume de flori. M-am burzului: afirmații pripite din partea unor inși care habar nu au cine suntem, cum trăim și ce știm despre *preajma* noastră.

Vă las plăcerea de a continua singuri textul: vă garantez că merită... Ca și cartea în integritatea ei, de altfel. ■

Un poem de

ALEXANDRU BOARIU

Mă declar

împotriva.
Nimic în nimic
nu face
nimeni nimănui
nu duce
nicăieri dinspre niciunde
nu tace
nicicând niciodată.
Am spus-o toată
și mă întorc
împotriva pe potrivă tuturor
celor care și unde și când
totdeauna.

26.07.06

... stăm la ora asta târzie
– nu ne-am găsit și noi să ne trezim mai devreme la viață –
fiecare cu gândurile sale: tu cu al meu, eu cu al tău în minte
și pustiim singurătatea de cuvinte.

05.09

Tocmai începeam să explic
noptile de ieri (a căror pradă sunt) și disperarea
sufletelor goale ca al meu
– o dată și încă o dată, la nesfârșit – mă întreb ce caut...
... pe tine; te pregătesc să mă pierzi. ■

Vietăți de asfalt

Ana Lucreșan

Pentru I.

1.
cu bezmetice păsări
trecându-ne prin creștet,
cu noaptea în pat și luna-n ferestre
îmi lingi mâzga de pe inimă

cum faci că tot ce atingi
se simte atât de bine și cald? nu
răspunzi. doar buzele tale murmură ceva,
orice ar fi, are miros de valuri, de alge
în pat

încăperea e măcelărită
tant pis, spui tu
um so besser, gândesc eu
și râdem.

2.
nu pot împiedeca ziua să crească, nici cuvintele tale
să-și facă cuib în părul meu

lătrat de câini, pași, ai nimănui, voci în noapte,
liniște tatuată.
vietăți de asfalt.

3.
îndepărtându-se tot mai mult,
plutind ca o boare aurie,
năluca în voaluri albe îmi face semn,
devenind una cu copacii grădinii.

eu șed pe bancă, o privesc
și aștept.
îmi trec palmele peste scoarța copacilor.
tresare ca un genunchi de femeie.

zeitate fără nume murmurând, prin gura ta, în somn.
despre toate astea și despre lumina lunii
păstrăm tăcerea.

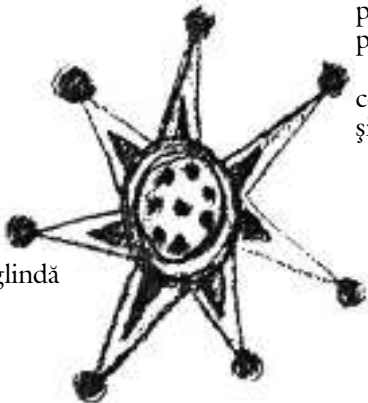
4.
se întâmplă că plec, aș putea și rămâne.
așa sau așa.
tu taci.

nu pot rămâne.
drumurile îmi poartă pașii printre oameni.
îmi îngăduie să trăiesc,
atât de puțină viață
printre mormanele de nimicuri.

speranța îmi atârnă de buze, de brațe,
de nescrisele cuvinte
de peste tot.

5.
ce vreau să posed, dacă nu
acest timp
cu obrazul ascuns încă în mâine?

pe neașteptate
fața mea am văzut-o azi-noapte în oglindă
scăldată în sânge.

6.
umbra inimii mele a rămas în pragul casei tale
și nu mai poate pleca.

câinii nu latră, nu sfârtecă, dau ocol, amușină doar
tăvălind cu botul în iarba înaltă
vietatea străvezie, ciudată.

nu palpită, nu sângerează. din ea
se ridică doar un geamăt mic, abia auzit
aidoma celui din nopțile în care
umbra inimii mele
te înghițea cu totul de viu.

7.
în patul de aer tu bolborosești noaptea întreagă
cuvinte, joc învățat, litanie, de mii de ori rostită.
eu scormonesc cu unghiile continentul care ești.
îi memorez relieful
în vârful de degetelor, ca orbii.
prin aerul plin de mirosul cărților vechi
trece îngerul casei bătrâne.
foșnetul genunchilor săi
mă ține trează până la țipătul primelor păsări
ce spintecă răcoarea dimineții.

alunec din patul de aer
pe podele de aer
încui poarta în urmă-mi.

tu, singur cu tine,
în singurătatea ta populată
de îngerul tău. îngerul casei bătrâne.
eu în styxul zilei
ronțai sânguincioasă asfaltul orașului
până în amurg.

8.
atâtea întâmplări pe care nu le-am trăit împreună.
fără de număr ființele pe lângă care am trecut, fiecare în parte.
câtă viață, câtă moarte doar în câteva zile și nopți.
câtă viață, câtă moarte doar într-o cupă cu ceai.

9.
să nu duc până la capăt gândul.
cel puțin atât
am învățat în timp:
puținele lucruri pe care le mai posed
să nu le gândesc până la capăt.
de cealaltă parte a străzii
dincolo, pe asfalt,
vietăți de asfalt,
provizorat istoric

aici, noapte. portretele îmbătrânesc în rame.
podelele trosnesc sub greutatea umbrelor.
poetul își stinge ultima țigară.

ceea ce s-a putut spune a fost spus
și gândit până la capăt.

ȘTIU – CA toată lumea – că normalitatea e normativă; că, adică, nu există în realitate, decât instabil, volatil, prin excepție; că ea e un orizont în care ești chemat să îți situezi propriile repere, pentru a nu rătăci calea realului și a nevoii de situare proprie în interiorul societății. Cunosând toate aceste lucruri, nu mă pierd cu firea în fața valului de insanități deversate la orice oră de secolul comunicabilității maxime și al bruiajului neostoit în care trăim și nici nu mă pripesc cu concluziile, socotindu-mă, vezi Doamne, pe mine însumi, un model de echilibru într-o lume săltăreață. Tocmai de aceea, atunci când întrezăresc printre ritmatele stridente cotidiene un om normal, un semn de bun-simț, o undă de cordialitate și de civilitate, îmi vine să scot pălăria și să salut, fie și de pe celălalt trotuar. Cam așa este îmboldul pe care îl simt citind – de astă dată puse împreună – articolele prin care Liviu Ornea, matematician și congener al meu, după cum rezultă din datele personale înscrise de editură pe p. 2, își înmănușează publicistica de prin *Dilema*, *Dilema veche* și, mai recent, *Observator cultural*. Chiar și titlul mi-e simpatic, fiindcă *Varietăți conexe* (București: Ed. Curtea Veche, 2008, 264 p.) este o formulare dintre cele pe care le-aș așeza sub semnul eseisticii relaxate, neobsedate de construcția monografică și de seriozitatea savantă, chiar dacă prin cunoștințele sale autorul ar putea aspira și către ilustrări în sfera respectivă, manifestând în schimb din plin disponibilități multiple, deschideri spre dialogul plural orientat. Cum s-ar spune, este vorba despre genul care le-a fost aproape lui Paul Zarifopol, lui Alexandru Paleologu, altor câtorva oameni de spirit ai culturii române, din care alte categorii de meseriași – stătuții chivernisiți, ludicii, mohorâții – sunt, probabil, mult mai bine reprezentate; un gen mai degrabă „franțuzesc”, esențial într-un alt tip de edificare, ieșit, acesta, din aule, practicabil în parc și la cafenea, în

Exemplul normalității

Ovidiu Pecican

fața computerului și pe palierul blocului, dar întreținând o atmosferă de cordialitate și comunicabilitate dincolo de reazemul propriei profesii și peste genuri și moduri prea adâncite ori înguste ale spunerii.

Omul e matematician, dar se vede că s-a format într-o familie cu deprinderi de lectură culturale, iar dacă mă întrebați, aș spune că, în vreme ce talentul literar al lui Z. Ornea era unul de miner intelectual și de constructor, cel al lui Liviu Ornea se situează mai curând în zona scrisului artistic, a limpidității și a ordinii spunerii. Este un curaj să scrii așa astăzi, chiar dacă pe vremea lui Tacit și Suetoniu, sau mai departe, în timpul lui Goethe, Lessing și Schiller, sau, și mai aproape, în timpul lui Anatole France, acesta era stilul de succes, nu altul. Era și firesc, fiindcă erau timpuri ale pedagogiei spunerii, când conta mai mult ce vrei să comunici și cum să o faci mai bine, decât modul zicerii. Alții însă s-au regăsit mai bine în orizontul sugestiei, al zicerii în dodii sau pe jumătate, al bolboroselii complicate, pornind de la Hölderlin, trecând prin Heidegger, cultivând oximoronul, anacolutul și fraza învăluitoare-ocolitoare, drept care tradiția din care se revendică Liviu Ornea în contextul cultural al României acestor zile pare să fi devenit cumva minoritară, plâpândă, în pofida vechimii și prestigiului său.

Dar ce contează? Vor mai fi fiind oameni cărora le place vorbitul pe înțeles, evitarea aburelii, privitul adânc în ochi, eleganța simplității și a liniarității. Iar eu, nu o ascund, mă număr printre aceștia, chiar dacă nu refuz de plano nici periegezele asianice, forfota cuvintelor care se caută și se atrag misterios, pe alte criterii decât cele ale înțelesului lor principal și principal...

Ceea ce face Liviu Ornea este însă de căutat în substanța spunerii, lucrurile aduse în discuție și situațiile autorului în raport cu acestea fiind demne de semnalat și salutat. Întâi, într-o primă secțiune a volumului, el are aerul că ar vorbi despre tristul destin al matematicianului pasionat de cercetare, personaj care se dovedește însă o emblemă valabilă pentru întreaga tagmă a cărturarilor nereșemnați și neadulați de avanscena culturii și a societății unui timp dat. Și fără bani, și fără surse de informare de prima

mână, având și neșansa de a nu putea detalia oral substanța căutărilor sale – prea idiomătică și prea specializată pentru a face obiectul unui spectacol (mă rog, aici îl cred pe cuvânt, măcar că am asistat, în decursul anilor, la câteva demonstrații cu har ale lui Solomon Marcus care contrazic această opinie) –, matematicianul se regăsește și printre categoriile disprețuite de producătorii de valori palpabile ori descifrabile, materiale sau intelectuale. Pornind de la fațetele acestei experiențe trăite, Liviu Ornea dezbate, până la urmă, într-o notă asumată personală, fără pretenții de enunțare a unor generalități, destinul educației înalte, al investigației științifice, al culturii, al insului care pășește pe poteca îngustă a unei curiozități și pasiuni ce nu debușează în făcut bani și vogă lejeră.

Mai departe, evantaiul se deschide tot mai ofertant. Somat de context – prin voce manipulată în școală a propriului copil –, Liviu Ornea află că e un om rău pentru că nu se declară creștin. În altă parte, se miră cu mare naivitate (deci bună-credință) de ce în revista academicianului Buzura, romancier antitotalitar și om de casă al regimului Iliescu – adică aparținând stângii baroniale –, țigani sunt înjurați mai ceva ca în expulzările virtuale către Egipt ale ministrului de externe Cioroianu. Se pronunță pe un ton moderat și decent, dar ferm, împotriva linșării activiștilor civici din mai tânăra generație, Emil Moise și Remus Cernea. Compară stupefiat dezbaterile despre creaționism de la Facultatea de Matematică din București cu topica altei dezbateri, din Oxford (despre Troțki). Excelentă e și trecerea în revistă a clișeele străinilor care îl califică ori printre comuniști, ori la dreapta, deși el însuși se socotește mai degrabă un om situat pe centru, în căutarea dinamică a echilibrului. Secțiunea a treia a cărții îl asociază celor mai bune pagini semnate de autorii juni ai rememorațiilor din comunism, Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir. Amintirile dinainte de 1989 îi sunt colorate nostalgice, ceea ce încă pare greu digerabil pentru o mulțime de radicalizați de serviciu. Alte calupuri de texte evocă adeziunile citadine ale autorului, voiajele în exteriorul țării, deriva sistemului educațional românesc și chestiuni legate de identitatea complexă a autorului. Greu de citit lucruri spuse mai firesc și poziționări de mai mare bun-simț în lumea agitată a acestor ani în care România își scoate la iveală, macerează, dinstuiește și rafinează modul specific de a fi, dând la iveală splendori și purulente infinite. Când lucrurile se vor mai așeza, vocea lui Liviu Ornea va conta, cred, ca una emblematică pentru experiența noii noastre călăriri pe două lumi, două veacuri și două milenii. ■

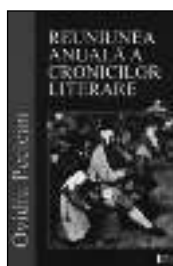
Cărți primite la redacție

• Ovidiu Pecican, *Dicționarul celor mai bune cărți de istorie românească*, Timișoara: Bastion, 2008.

• Ovidiu Pecican, *Europa în gândirea românească interbelică*, Iași: Institutul European, 2008.

• Ovidiu Pecican, *Reuniunea anuală a cronicilor literare*, Cluj-Napoca: Limes, 2008.

Bun rămas, în amurg

Nicolae Balota

LUMINA ZILEI pălea în timp ce mă apropiam de coama Cetățuiei. Urcasem dus pe gânduri dealul dându-i pe îndelete ocol din spate pe strada Regina Elisabeta, cum se numea pe vremea în care mă născusem într-una din vilele ei, ce se semețeau printre tufe de rododendron, alei protejate de trandafiri în spalieri, ronduri cu iriși, gladiole, tuberoze, ciclame, dalii și alte pelargonii, din care nu mai rămăseseră decât numele și acestea alunecând pe încetul în uitare, ca și denumirea veche, regală a străzii, în locul căreia citeam acum pe o tablă: „Emil Racoviță“, mărunt omagiu postum savantului ce îmbătrânise umilit și obidit și se stinse se nu departe de capul de jos, dinspre Someș, al străzii ce-i purta acum numele. Nu-mi venea să privesc în jur, spre casele rămase parcă de izbeliște, cu zidurile scorojite, lemnăria coșcovită, burlanele atârând ruginite, spre grădinile în paragină, pustiite ori sălbătice. Le știam din alte preumblări prin partea aceasta a orașului. De altfel, spectacolul ruinei, al delabrării nu era altul în cartierul din jurul străzii Bolintineanu pe care se afla casa noastră, de unde fuseserăm izgoniți. Și totuși, spre sfârșitul acelei după-amieze, pe Regina Elisabeta devenită Emil Racoviță, razele soarelui de toamnă întârziate pe vârful câte unui brad mai îmblânzeau urăciunea pustiirii, mai aureau înșelător parmalăcul de metal al câte unei terase, te mai amăgeau scânteind pe câte un geam spart doar într-un colț. Când am ajuns sus pe Cetățuie și am ieșit la larg, discul strălucitor aștepta undeva deasupra crestei munților Gilăului și-și arunca ultimele focuri în urmă spre oraș.

Împleticindu-mă printre pietrele, molarurile și oasele de animale risipite în buruenișul înalt, am dibuit o buză de mal pe marginea prăpastiei și m-am așezat cu fața la orașul meu din vale. Mai era el al meu?... a fost poate primul gând care m-a străbătut întrebător, după minutele de contemplare în hebetudine a panoramei. Îngăduitor, soarele îmi lumina crucea de pe turla ascuțită a bisericii Sfântul Mihail, poleia apoi turnul însuși și se pierdea pe nava ei masivă, maternă. Ca în acele *vedute* ale pictorilor flamanzi și olandezi, razele crepusculare scoteau cu precădere la lumină lăcașurile consacrate ce vegheau asupra orașului, făceau să pară prețioasă materia ponoșită a turnului bisericii luterane, turla barocă a celei franciscane, austeră fațadă triunghiulară a templului reformat și învăluiau într-o aureolă aurie bolta mai depărtată a catedralei ortodoxe. Prin orașul posac din vale razele acestea se dedau la jocuri efemere, luminând când argintiu cupole ale palatelor decrepite din Piața Unirii, când auriu câte un calcan nisipos ori un vechi acoperiș de olane roșii. M-aș fi lăsat sedus

• Cetățuia fotografiată de pe malul drept al Someșului, din dreptul Parcului Central, 1917

de grațiile acestea efemere, precum Bergotte vrăjit de materia luminoasă a unui mic fragment de zid galben din *Panorama Delftului*, dacă această vedere de sus prin care îmi îmbrățișam orașul luminat de un soare privind în urmă nu mi-ar fi zgândărit dureros rănile, cicatrizate desigur, voit îngropate în ascunzișurile unui trup tânăr încă, dar nicidecum uitate.

Căutam în zadar să deslușesc printre casele aglutinate, devenite în depărtare, pe panta domoală de sub dealul Feleacului, o masă de pete albe vârstate cu roșu, totul înecat în verdele și galbenul toamnălic al vegetației, casa noastră ce nu mai era de câțiva ani a noastră. Mai depărtată, dar mai degajată îmi apărea acolo sus, pe dealul dimpotriva Cetățuiei, în afara orașului, nu departe de panglica răsucită a căii Turzii, sub liziera pădurii Făgetului, livada în care se ascundea printre pomi căsuța unde fuseseră surghiuniți ai mei. Atunci când de la o zi la alta am fost scoși din casa familială, am încetat să mă mai simt, pe acolo pe unde aveam să locuiesc, „acasă“. Nu știam pe atunci că va trebui să treacă multă, foarte multă vreme, pentru ca să mă mai pot simți iar undeva „acasă“. Iar aceasta nu mai avea să fie niciodată în casa zidită de Tatăl meu, pe care încercam acum zadarnic să o descopăr contemplând orașul înainte de a amurgii.

Mi-era mult mai ușor să recunosc în inima orașului, printre acoperișele vechi de țiglă roșie sau de plăci înnegrite de ardezie, pe acela al bătrânei mele Universități. Deși

o vedeam din spate, nu dinspre intrarea ei principală de pe Kogălniceanu, în fața căreia îl întâlnisem odată pe Blaga privind-o admirativ și spunându-mi: „Dragul meu, aceasta-i totuși o universitate adevărată... europeană“, clădirea masivă, cam otova, apărea flancată deoparte de cele două turnuri baroce cu ceas (fără arătătoare, din timpuri imemorabile) ale bisericii ce fusese odată a iezuiților, iar de altă parte de turnul dreptunghiuler, modern al Colegiului Academic. Dibuind după acoperișul cenușiu al fostei mele Alma Mater, surădeam căci îmi părea că seamăn cu bietul meu prieten nebun, răposatul Domn Gall, care atunci când, în rare împrejurări fericite, izbutea să o zbughească de sub supravegherea paznicilor săi, cobora cât putea de repede, de acolo din casa unde era închis în strada noastră și se ducea ținută la bătrânul Colegiu al Piaristilor unde școlărise. Eu nu mai călcam prin Universitate de când și din această casă a învățaturii, unde apucasem să trec de la studenție la magisteriu, fusesem alungat. Împreună cu toți foștii mei dascăli... Ceea ce nu era o consolare. Până și cărțile de prin seminariile ei fuseseră exfolisite. Scotoceam după scrierile lui Jaspers sau Faulkner, cu binevoitoarea complicitate a Etei Cianciolo, devenită într-o vreme un fel de paznică a lor, prin mormanele ca de gunoi ale unui soi de depozit din strada Dostoievski, unde fuseseră azvârlite. Universitatea pe care o ocoleam, în care nu mai intram, socotind-o un

→

→

spațiu ciumat, o căutam totuși acum de departe, din priviri, cum își căuta probabil bietul Domn Gall Colegiul pierdut al tinerețelor sale, făcând cei douăzeci de pași spre stânga sau spre dreapta, pe o alee îngustă, asfaltată, în dosul gardului de fier înălțat, spre bună pază, cu câteva șiruri de sârmă ghimpată.

De la Universitate la Biblioteca universitară era suficientă o ușoară alunecare spre dreapta a privirii pentru ca să recunosc deasupra clădirii ei micul turnuleț, ca un fel de foișor luminat de o ultimă rază a soarelui. Iată o clădire ce-mi era încă familiară. De aici nu mă alungasera. Dimpotrivă, unii din cei scoși de prin alte părți și aciuiați aici mă adoptaseră și-mi ocrotiseră munca în ultimii ani. Printre cărțile din depozitul, glacial iarna, torid vara, al Bibliotecii Academiei – dintre care cele mai multe jefuite de prin resturile bibliotecilor desființate, risipite ale episcopilor greco-catolice –, acolo în sala aceea mirosind delectabil a cartee vechi îmi făcusem veacul, în ultimii ani. Oameni și cărți, toți și toate erau acolo exilate din nelumea ce bântuia afară. La doi pași de sala-depoziț era „Bârlogul lui Faust“ unde dimineață de dimineață îl cercetam pe „Magistrul Tăcerii“. Acolo, în chiar dimineața acelei zile, îmi luasem rămas bun de la Blaga. Mai tăcut chiar decât de-obicei (dacă așa ceva era cu putință), mă asculta vorbindu-i despre perspectivele mele (inexistente, de fapt, dar tinerețea este un fel de perpetuă reînnoire a perspectivelor, a proiectelor, cele noi răsărind din praful celor zădărnice). Mă asculta cu o bunăvoință bătrânească, sau așa mi se părea, bărbatul acesta ce nu împlinise încă cincizeci de ani înspirându-mi o tandrețe amestecată cu milă, de parcă ar fi fost un bătrân neajutorat, umilit și obidit de nevrednicii puternici ai zilei. Dar, cred azi (când am ajuns la o vârstă la care lui nu i-a fost dat să ajungă vreodată), privea și el spre tânărul din fața lui, în dimineața aceea de toamnă (despre care nu știa că este și un început de toamnă a vieții sale), cu o tandrețe din care nu lipsea mila. Cum altfel să înțeleg solitudinea sa, din ultimele minute înainte de despărțirea noastră, întrebările sale de-a dreptul anxioase cu privire la viața pe care aveam să o duc în capitală. „Și din ce vei trăi?“, nu înceta el să mă întrebe, spre uimirea mea, căci nu credeam ca așa ceva să-l intereseze câtuși de puțin. În ultimele clipe, spre uluirea mea, a scos, cu stângăcie, oarecum cu timiditate, din uzata sa servietă elvețiană, o scrisoare pe care mi-a înmănat-o zicând: „I-am scris lui Oprescu, profesorului Oprescu, îl știi..., despre tine. Caută-l, poate îți dă o mână de ajutor. E singurul din București căruia i te pot recomanda. Du-te neapărat și la Chinezu... lui nu-i nevoie să-i scriu. Te recomanzi tu singur...“.

După Biblioteca, mi-am îndreptat privirile spre Institutul de Psihologie, unde îmi începusem „cariera“ universitară și de unde, bineînțeles, fusesem dat afară, în urma condamnării și detenției. Ca să recunosc clădirea sa, am căutat strada ce urcă pe dealul din fața mea, strada Regală devenită de câțiva ani a Republicii. Urcând cu privirea pe ea, am recunoscut vila veche seniorială în care Securitatea își făcuse sediul și în beciul căreia, într-o celulă ca un sicriu ceva mai mare, zăcusem câteva luni

pe întuneric. Ceva mai sus ar fi trebuit să descopăr Institutul de Psihologie, dar nu-mi era cu putință să-l zăresc din pricina copacilor din jur. Părea că este înecat în vegetația luxuriantă a Grădinii Botanice de peste drum. Aș fi dorit ca această grădină, deși o știam neglijată, delăsată, urgisită ca și creatorul ei, credinciosul teolog-botanist Borza, să se răzbune, să-și demonstreze forța inumană, să năpădească de s-ar putea orașul tot. Îmi plimbam privirea peste coroanele stufoase bătând acum în culori mătuite și mă umplea un fel de naivă satisfacție că o natură explozivă se vedește mai puternică decât oamenii ce se agită prin preajma ei, socotindu-se atotputernici. Nu departe, pe stânga, un alt labirint vegetal bătând în culorile toamnei. Și ale morții. Erau copacii la umbra cărora, abia întrezărite, mormintele marelui, bătrânului cimitir urcau ca la asalt pe deal în sus.

Cimitirul tocmai, unde se aflau mormintele unor strămoși, în care nu se odihneau încă, în ziua aceea, apropiați ai mei, mi-a îndreptat gândul și privirile spre bisericile din jur. Ultimele raze ale soarelui se retrăseseră și turnurile, bolțile, apăreau în lumina tot mai cenușie a amurgului, întunecate, negre. Lipsite de poleiala strălucitoare a razelor, de aureola care dădea preț zidurilor, țiglelor, tencuielii, trupurile despuiate de lumină trădau tristețea cărnii lor de piatră. Oricât de dominante în peisajul urbei, ele își vedeau acum fragilitatea, vulnerabilitatea. Mi se strângea inima contemplând întunecarea lentă a turnului zvelt, ce domina subțire masa impunătoare a bisericii Sfântul Mihail din inima orașului. Știam în amurgul acela, fără să știu – așa cum ne este dată o preștiință obscură – că peste ani, departe de acest oraș în care am apărut pe lume, în care am copilărit, m-am copilărit, am crescut în știință, în păcate, în suferință, în care m-am mai întors într-un târziu, după ce pleasem de timpuriu din el, fără să mă mai întorc vreodată cu adevărat – știam că pentru mine biserica aceasta va rămâne pentru totdeauna semnul de recunoaștere al orașului ce fusese odată al meu.

Dar mai era el, oare, al meu în înserarea acelei zile? Toate acele alungări din el mi-l înstrăinaseră. Și nu atât expulzările mele de prin instituțiile în care credeam că-mi voi întemeia viitorul. Nu eram un om de instituție și nu-mi imaginam că viața mea ar fi depins de situația mea din Universitate. Și-apoi, eram încă mult prea încrezător într-un viitor, oricât ar fi fost acela de obscur. Când îl vedeam pe Blaga în halatul alb al funcționarilor Bibliotecii, la măsura mică din „Bârlogul lui Faust“, mă simțeam mai jignit și mai indignat decât văzându-mă pe mine tolerat cu bunăvoință și complicitate la un pupitru din depozitul aceleiași Bibliotecii cu un in-folio uriaș deschis în față, unul dintre volumele unei străvechi ediții din *Opera omnia* a Sfântului Augustin. Desigur, cabinetul dentar al unchiului meu sau o mărunță cameră în chirie la doamna Patzelt nu înlocuiau nicidecum favorabil camera mea mare tapetată cu cărți de „acasă“, din casa familială pe veci pierdută. Dar tinerețea mea nu se prea sinchisea de pierderea caselor pe care nu le zidisem eu. De aceea, sălaşurile acestea improvizate mi se păreau suportabile prin provizoratul lor (nebănuind că vor fi în-

locuite multă vreme prin altele, incomparabil mai mizere, provizorii și acelea, dar din păcate durabile). Nici o pierdere a mea nu mă durea cum mă dureau pierderile Tatălui meu, cel ce zidise casa din care fusese azvârlit și în care știam că nu va mai avea să se întoarcă.

Peste orașul din vale se lăsa pe încetul un văl subțire vântat, ca un zăbranic. Soarele se scufundase în hăul din dosul munților Gilăului. Începea ora indigo, crepusculul anunțat odinioară prin clopotele de seară, condamnate acum la tăcere. Scotoceam în zadar cu privirea spre răsărit să zăresc prin verdele bătând în negru din pădurea Becaș albul mănăstirii Alverna a fraților franciscani, atât de luminoasă în duminicile însorite de altă dată când, după slujbă, în singurătatea cu parfum de crini a bisericii, mi se îngăduia să cânt la orgă. Știam prea bine că fuseseră și ei goniti din casa lor închinată Domnului, dar speram să le mai zăresc urmele săpate în piatră. Nu se vedea nimic din Alverna. Nici din Calvaria, din *Monasterium Beatae Mariae Virginis*, străvechea abație benedictină, stingheră pe monticulul ei din Mănăstur, la capătul celălalt, din spre apus, al orașului, nu se mai zărea nimic. Marile biserici din târg ale căror turnuri mai erau scaldate în lumină când ajunsesem pe Cetățuie, cruci, clopotnițe, bolți, semnele toate lucind în auriul sacru-lui se pierdeau în tenebre și tăcere. Febril, în clipele acestea din urmă, înainte de lăsarea întunericului, căutam să mai surprind ceva din poliierul de piatră întins sub privirile mele, înainte de a pieri în beznă. Rătăcind la întâmplare mi s-a năzărit deodată că procedez ca la un sumbru examen de anatomie patologică, într-atât toate locurile ce abia se mai deslușeau, umbrele tot mai estompate de sub mine îmi păreau tot atâtea leziuni dureroase. Și parcă o altă, mai ascunsă privire ce se deschidea în întunecimea din mine mă făcea să întrezăresc până și suferințe nesuferite încă de mine în orașul în care mă născusem dar înscrise deja în el. Fiecare loc din trupul urbei era o durere. Nu mai vedeam pietrele sale. Încate în noapte, întunericul se prelingea ca un sânge negru pe ele.

În luminile rare și șovăitoare ce se aprindeau într-un târziu, profiluri de clădiri, străzi punctate de felinare reîncepeau să se ivească. Dar nu apăreau aieșea, ci ca niște arătări în vis. Al cui? Ezitam între viziune și închipuire. Am renunțat să mai privesc în vale. Pluteam parcă deasupra unui oraș mort. Întunericul acestei nopți de toamnă cu miros de mătrăgună era atât de mângâios! Mă lăsam, cu ochii închiși, în voia închipuirilor. Orașul nevăzut, iscat doar în tenebrele din mine era mai luminos chiar decât cel pe care îl contemplasem până atunci, mângâiat de ultimele raze ale amurgului.

Da, eram tot aici, în același loc de pe Cetățuie, într-o după-amiază proaspătă de aprilie, iarba nu era pălită, nu era tot molozul, toată zgura, toate gunoaiile astea imunde, sau poate nu luam seama la ele, cu ea în brațe, întinși parcă pe un covor înflorat, iar orașul sub noi lucind, strălucind, sau poate peste noi, căci cine mai știe cum ne răsucisem sărutându-ne, îmbrățișându-ne, rostogolindu-ne, de-l vedeam parcă de jos în sus, atârând deasupra noastră, în plin soare, zâmbitor, voios de voioșia noas-

tră, a ei punându-mi după ureche, prin stuful de păr negru, o floare albă nu știu care, a mea recitându-i un vers dintr-o poezie de copilărie a lui Nego: „Aprilie, luna florilor de mai“, și râsul nostru răsunând în unison din Cetățuie peste tot orașul.

Urcam cu bătrânul meu magistru elenist cărarea dinspre Someș, eu înaintea lui, „Achile, Achile, cel iute de picior“, îi auzeam vocea nițel găfăită din urmă, încercând să mă strunească, iar eu încetinind pasul îl așteptam dar nu-l lăsam să mi-o ia înainte, căci mă temeam, îi spuneam, ca fiind eu Achile să nu pot ajunge niciodată din urmă broasca țestoasă, și astfel ajungeam amândoi aproape în același timp pe Cetățuie unde, fără să privim în urmă spre oraș deschideam *Novum Testamentum graecae et latinae* și continuam să citim din Evanghelia *Kata Ioanen* de unde am lăsat-o, cu mare râvnă și multe poticniri gramaticale dar, din când în când, cu mai prelungite opriri pe câteva cuvinte în care nu aoristul din morfologia frazei îmi puneia piedecă, ci vocea celui ce ne chema de dincolo sau de dincoace, din noi, ca atunci când vocea rostea „*meinate en te agape te eme*“, iar eu talmăceam școlărește „rămâneți întru iubirea mea“ și urma o tăcere în care auzeam amândoi deodată încremeniți mierla cântând ba o și descopeream țopăind neagră prin iarbă pe lângă noi, până când își lua zborul și unul dintre noi aducându-și aminte de Zenon din Eleea se întreba dacă argumentul lui Achile i se potrivea oare și mierlei în zbor, mai ales că același Zenon pretindea că cel ce se mișcă nu se mișcă nici în locul în care se află, nici în locul în care nu se află, dar cădeam de acord că se mișcă fără îndoială între aceste două „locuri“, acord ce ne satisfăcea căci de obicei avea loc o dispută între el, heraclitean și mine, eleat, după care oftând, brusc indispuși căci se lăsa seara și trebuia să ne întoarcem, el lângă neagra doamnă Miriam iar eu în cabinetul dentar printre instrumentele de tortură stomatologică ale unchiului meu lucind sinistru în noapte, nu ne puteam opri să nu facem haz de necaz, adică puțină politică, potrivnică tiraniei, firește și aceasta în Elada, unde ne aminteam că, povestește Heracleides, Zenon a uneltit să-l răstoarne pe tiranul Nearchos dar fiind prins, în timpul anchetei a cerut să-i spună acestuia la ureche ceva, o turnătorie cum le place tiranilor să audă, și apropiindu-se l-a mușcat de acea ureche pe netot, fără să o lase din dinți până când a fost lovit de moarte, ba l-ar fi mușcat de nas, afirma Demetrios, dacă nu cumva, cum relatea Antisthenes, fiind prins, și-a rețezat propria limbă mușcând-o și a scuipat-o în fața tiranului, toate acestea fiind – trebuia să o recunoaștem – biete reacții ale unui intelectual excedat de tiranie dar dezarmat în fața ei, dacă nu cumva arma secretă mult mai eficientă a lui Zenon ca și a noastră se afla nu în limba sau dinții lui sau ai noștri, ci în cuvintele lui și ale noastre, iar dacă logosul filosofului din Eleea i-a răzvrătit pe eleați, chiar și după moartea lui, de i-au venit până în cele din urmă de hac tiranului Nearchos, poate și cuvântul nostru...

Un vânt răcoros dinspre Someșul licărind sub mine, la poalele Cetățuiei, dacă nu cumva curenți insidiosi, mai reci, dinspre munții Gilăului mă făceau să dărdăi, îmi risipeau reveria. E timpul să-mi iau rămas

• Cetățuia, vedere aeriană, 1940

bun de la orașul meu. Al meu? Dar ce mai era al meu, dacă peste tot fusese aici ceva al meu? Am privit întotdeauna mai departe, dincolo, mult dincolo de el. Pofta ce-am poftit-o nu se mulțumea cu limitele sale prea exigue. Râvnele mele n-au cunoscut niciodată momentul acela de exaltare al lui Rastignac privind Parisul de pe înălțimea de la Pèrre Lachaise (nici, mai târziu, dorința lui Thomas Mann de a triumfa în Lübeck-ul său natal). Priveam orașul din vale scufundat în întuneric și-mi spuneam că dintotdeauna am vrut să plec din el. În niciunul dintre visele mele din copilărie, dintre proiectele fabuloase ale adolescenței, nu intrase orașul acesta. Mă simțeam străin în el (dar, oare, nu tot astfel aveam să mă simt pretutindenea?). La ora aceea din noapte, în față cu un oraș al umbrelor luminate ici-colo de lampadarele publice avare și de luminile mici, sărăcicioase din case, mi se strângea inima privindu-l. Ceea ce mă îndemna să-l părăsesc nu erau însă nici visele demult spulberate, nici planurile juvenile ce nu aveau sorți de reușită în acea capcană a istoriei în care căzusem. Tocmai capcana aceasta mi se părea de nesuferit în orașul ce fusese al meu, pe care-l repudiam ca pe un oraș al robiei. Dar nu tot astfel avea să fie capitala spre care plecam? Pierdusem multe naivități juvenile dar mai credeam cu un rest de inocență, în toamna aceluia an al Domnului 1954, că voi afla într-un oraș mult mai mare, mai puțin auster, de o lejeritate meridională, măcar mici poiene de libertate în desișul acesta al robiei.

M-am ridicat și mă pregăteam să cobor, de astă dată pe cărarea pe care obișnuiam să urcăm împreună cu *didaskalos*-ul meu elenist. Cărarea cotea spre Someșul din vale. Și, dintr-odată, din ce unghere obscure ale memoriei îmi răsărea luminoasa imagine? Izbutisem să coborâm zidul destul de înalt de piatră care întărea malul râului în spatele liceului George Barițiu. Ce era mai greu se făcuse. Eram patru băieți din clasa întâia de liceu. Făurisem un plan vag aventuros: să pornim pe Someș în jos, într-o barcă legată cu o funie de grilajul ce închidea curtea școlii. O funie groasă pe care aveam să alunecăm, ca pe frânghia împletită din sala de gimnastică. Era o mică barcă de salvare ținută anume în rezervă cum aflasem, pentru eventualitatea căderii în râu a vreunui elev. Iată-ne tuspătru, alunecând

cu bine, jos, în barca *Nora*, după numele ei scris cu litere mari de tipar pe o coastă a ei. Poate chiar numele acesta, frumos feminin, ne atrăsese, dacă nu gândul nemărturisit nici între noi de a epata fetele din casele de peste râu, despre care elevii din clasele mai mari ne spusese că erau curve. Le vedeam adeseori în recreațiile din diminețile noastre studioase, când le făceam semne, cocoțați pe grilajul dinspre râu al curții din spatele liceului. Fetele, dintre care unele ni se păreau de vârsta mamei, dacă nu chiar a bunicelor noastre, erau ocupate la ora aceea cu scuturatul pașnic pe geam al așternuturilor poluate în timpul nopților atât de destrăbălate încât nu ni le puteam închipui, sau cu măturatul nu mai puțin gospodăresc în fața caselor lor din strada Dragalina, case pe care tot cei mari ne spusese că se cheamă (și nu știam de ce) „de toleranță“. Ajuși cu bine în barcă, ne aferam care mai de care să desfăcăm nodul imposibil de dezlegat al funiei ce o lega de țărâm, ceea ce producea un tangaj primejdios al fragilei ambarcațiuni, ce se mai și izbea de zid, până când unul dintre noi, mai iscusit, scoase un briceag cu care se înarmase, „pentru orice eventualitate“ și izbutirăm să tăiem cordonul acesta ombilical și să ne eliberăm. „Ura!“, strigam cu toții excitați, dar în curând fiecare dintre noi căutam să punem mâna pe vâslele din fundul bărcii și să tragem la ele. Muncă imposibilă în devălmășie, învălmășeală inevitabilă până când barca amenințând să se întoarcă cu fundul în sus ne cumintirăm și hotărârăm să „conducem“ cu rândul fiecare. Curentul destul de molcom al râului ne adusese spre mijlocul lui, după ce ne învărti de câteva ori aproape pe loc, în sfârșit ne îngădui să pornim pe firul apei spre podul cel mare pe sub care aveam să trecem în lume. Din păcate nu ne urmărise cu admirație fapta de vitejie nici una din fetele de peste râu, la ora aceea a amiezii, căci pornisem în aventură după sfârșitul orelor de curs, când școala se golise și în casele de toleranță femeile se așezaseră la masă, ca în toate casele oneste. Dar nu ne prea păsa, uitasem fetele, cântam nespuse de voioși, apropiindu-ne tot mai iute de trecerea pe sub pod. Nu știu ce simțeau ceilalți, dar eu aveam un sentiment exaltant, pe care nu-l puteam numi dar pe care mai

→

→

târziu aveam să-l identific cu acela al eliberării. Da, desprinderea aceea de țărniș, pornirea nu știam încotro dar în orice caz „în lume“ trezea în mine un extaz al libertății. Extaz care, abia stârnit, era condamnat la un sfârșit instantaneu. Sub podul cel mare peste care trecea strada Regele Ferdinand, un vârtej puternic a rotit barca, mi-a smuls o văslă din mână, și zadarnic o țineam din răspuțeri pe cealaltă, barca o lua aiurea, se învârtea, se izbea de mal, se răsturna și ne pomeneam cu toții în apă. Totul s-a încheiat cu bine, dar aventura care nu era decât o rizibilă poznă de mici școlari mi-a lăsat gustul, în rare clipe savurat mai apoi, al libertății.

Da, trebuie să plec de aici, prea mișună orașul acesta de agenți, de soldați în lungi mantale rusești, și mai ales de oameni care vor să te înrobească pentru că au ales robia și de alți mai mulți care s-au lăsat înrobiți. Și parcă acolo unde te duci nu e la fel? Ba chiar capii robiei sunt acolo. Știu asta, știu că barca în care am să mă imbarc mâine nu mă va putea scoate la liman și totuși trebuie să plec, merită să schimb, măcar fie și pentru a mai simți o clipă gustul acela demult negustat al unei libertăți momentane. Câți mai sunt liberi în orașul acesta? Dacă ar fi cincizeci aș rămâne, sau măcar treizeci, sau zece. Dar poate nu sunt nici cinci. Ia să văd. Una e cu siguranță „Femeia cu măgar“. Așa o cheamă toată lumea. „*A szamaras asszony*“ îi spun ungurii, dar nu știu dacă e ungueroaică sau româncă. O muiere ciolănoasă, ce fusese poate frumoasă odată, veșnic în tovărășia unui măgaruș care trage o teleguță. Cu acest vrednic tovarăș își câștigă pâinea cea de toate zilele făcând o cărașie mărunță prin oraș. N-a avut niciodată cartelă, n-a cumpărat niciodată nimic „pe puncte“ și nici nu cred că avea nevoie să cumpere ceva. Dar nici să se vândă în vreun fel autorităților ca să poată cumpăra. Locuiește într-o căsuță din chirpici pe care și-a ridicat-o ea, dacă se poate spune ridicat despre o coșmelie cu o palmă mai înaltă decât ea și în care n-am putut intra, de mică ce era, atunci când am căutat-o să-i cer să-mi transporte cărțile din casa de deasupra Hajongardului, unde fuseseră scoși ai mei și să le aducă în oraș, la locuința unchiului meu unde mă mutasem. Dintr-o ochire am văzut că în căsuța aceea de lut totul era sclivisit, tare sărăcăcios dar strălucind de curățenie. Stând în prag, ne-am înțeles și am făcut împreună transportul în vreo trei rânduri, mergând și eu împreună cu ea pe lângă măgarușul foarte ascultător, foarte destoinic, dar nu prea zdravăn, spre seară vădit doritor să se tragă la odihnă într-o coșmelie mai mică decât a stăpânei, lipită de a ei. Da, femeia aceasta e într-adevăr o făptură liberă. Schimbamem cu ea puține cuvinte în drumurile noastre, dar îmi dădusem seama că nu se teme de nimic, nu dorește nimic dincolo de ce avea. Nici ea, nici măgarușul ei nu-și aveau locul în vreo „colectivă“ oarecare. Și cred că dacă cineva i-ar răpi în vreun fel libertatea ar muri. Și odată cu ea măgarul.

Al doilea om liber cred că e Ghizi-Gheza, binecunoscutul hermafrodit al orașului. Îl vezi circulând prin târg cu un aer aferat, preocupat, dar oricând dispus să se oprească, să stea de vorbă, cu oricine, tânăr sau bătrân, bărbat sau femeie, româ-

• Crucea veche și orașul văzut de pe Cetățuie. Carte poștală din anii 1940

nește sau unguerește, căci de fapt nu are nici un rost stabil, nici o obligație, e ca o pasăre ce zboară de colo până colo de parcă ar avea o treabă urgentă pe undeva, dar pe care o vezi în zbor cotind-o brusc în cu totul altă parte, unde de asemenea nu are nimic de căutat. Nu știu din ce trăiește, dar păsările cerului nu se hrănesc și ele, oare, din te miri ce și mai nimic? Nu lucrează nicăieri, însă nici nu cerșește. Handicapul său sexual îl expune suspiciunilor polițienești dar tot el îl și apără. L-am întâlnit într-o zi întovărășit de un milițian la Psihiatrie unde venisem să-l întâlnesc pe prietenul meu doctorul Dan Arthur. Ghizi-Gheza, îmbrăcat de-obicei bărbătește, avea acum pe el o fustă și-un bariș în cap. „Ce-i cu asta?“ – l-am întrebat pe milițianul rămas pe sală, în timp ce împrișinatul sau împrișinata se afla în consultație în cabinetul medicului. „Dracu s-o pieptene“ – se scărpină omul în cap a nedumerire. „N-am avea nimic cu el, da ai de la biroul populației nu știu ce buletin să-i dea, de bărbat ori de femeie. Că pe asta sau pe asta, de ce-o cauți de aia o afli.“ În curând Ghizi-Gheza ieșea din cabinet întovărășit sau întovărășită de medic. Rădeau amândoi în hohote. „E un androgin, altfel cu totul normal“, îmi spunea amicul. „L-am sfătuit să se îmbrace numai cu haine bărbătești și am opinat să fie trecut în buletin cu sex masculin.“ Bisexualitatea îi conferea insului un fel de imunitate. Iar într-un regim polițist, unde nu e nimeni imun, aceasta era o rarismă stare de libertate.

Pentru al treilea om liber a trebuit să stau ceva mai mult pe gânduri. Dar mi-am adus aminte de Domnul Gall, bravul nebun ce locuia pe lângă noi. E adevărat că noi nu mai locuim în casa noastră din vecinătatea sa, cât despre el, ei bine, el se mutase de câțiva timp mult mai departe, murise. Fusesem la înmormântarea lui împreună cu soția comisarului de poliție la care era de mulți ani găzduit și păzit (comisarul se afla în pușcărie) și cu câinele său, Petak. Dar chiar dacă nu mai era în viață îl puteam socoti printre cei câțiva oameni liberi ai orașului. Și pe el îl ajutase, poate, chiar nebunia. Prin ea plana deasupra tuturor celor ce-i robeau pe oameni. Nu-i era teamă nici lui de nimic și de nimeni. Desigur, îmi spunea printre multe altele, că ar fi groaznic ca bolșevicii cu coasele să vină peste noi de dincolo de Nistru, dar la ce

bun să-i spun că ei se află demult printre noi, cu arme mai ucigașe decât coasele. Pușcăriile se umpleau, el repeta tabla înmulțirii, verificându-se după o carte de aritmetică. Existențele noastre erau amenințate, sfărțecate de deciziile Partidului, el repeta, tot după un vechi manual, declinarea latină a parisilabicelelor de a treia, și-l auzeam mormăind, în timp ce se plimba în sus și în jos de-a lungul gardului cu sârmă ghimpată: *civis, civis, civem* și poticnindu-se la dativul *civi* sau la ablativul *cive*. Nu mă chemase el la gard când tocmai mă întorceam din închisoare, întrebându-mă liniștit, ca și cum doar mai deunăzi ne văzusem, care e formula teoremei lui Pitagora? Nici timpul, care era pentru el un etern prezent, nici timpurile, care nu-l afectau câtuși de puțin, nu izbutiseră să-i răpească libertatea de a plana nesilit de nimeni deasupra lor.

Ar mai trebui doi, pentru a afla cinci oameni liberi, dar care doi? Căutam printre cei știuți de aproape sau măcar de departe și eram gata să renunț, când deodată m-am pleznit peste frunte, izbucnind în râs. „Binențeles! Binențeles!“ – strigam, de mi se părea că răsună Cetățuia și se aude peste tot orașul adormit. Suntem noi doi, Nego și cu mine! Dați afară de peste tot, n-am ales noi libertatea de a plana ca Euphoriion? Cine mai are ca noi libertatea de a studia, de a scrie ce dorește, chiar dacă nu și aceea de a publica? Cine mai e liber ca noi să râdă cu poftă în plină Piață a Unirii, în fața Județenei de Partid văzându-i pe robi intrând și ieșind de acolo?

Mulțumit că găsisem măcar cinci oameni liberi, simțeam că pierise din mine amărăciunea cu care urcam, încă în plină lumină, dealul Cetățuiei. Puteam coborî și pleca liniștit. O ultimă aruncătură de ochi peste orașul din vale și porneam. Nu înainte de a șopti împăcat: „Rămâi cu bine, oraș odios-iubit“.

Fragment din *Abisul luminat*

Julian Kolka

OTRĂSĂTURĂ defini-
torie a creației Ru-
xandrei Cesereanu, pe
care mă grăbesc să o su-
bliniez, este cea a extra-
ordinarei coerențe de
conținut și viziune a căr-
ților și poemelor. Con-
substanțialitatea temelor,
motivelor, obsesiilor, ce
traversează deopotrivă eseurile, operele în
proză sau poemele autoarei, este cât se
poate de vizibilă și de relevantă, în ordinea
autenticității rostirii poetice. De altfel,
Mirela Roznoveanu observă tocmai aceas-
tă disponibilitate a textului de a-și trăda,
sublinia, amplifica obsesiile, indiferent de
forma și tiparul în care sunt configurate:

Explorarea demonicului, exorcizarea acestuia
fac parte din bibliografia universitară și lite-
rară a Ruxandrei Cesereanu. În fond, cărțile
despre gulag, comunism și Securitate, fra-
trucidul comunist vin din aceeași atitudine.
Poetica declamatorie a acestei poezii sapă
adânc în inima unei României satanizate.
Numeroase poeme creează chiar o punte
vizibilă între eseistică și poezie. Angajarea în
turbulență și gând turbulent (analiza geno-
cidului comunist, autoexorcismul etc.) pro-
clamă o sursă comună. Poemele și eseurile
Ruxandrei Cesereanu luată laolaltă ne obligă
să mutăm granițele gândirii dincolo de pozi-
tivism și simplă autoexprimare. Ele propun
o altă formă de angajare care incită la re-
valuarea gândului în afara structurilor men-
tale (politice, etice sau estetice) create de co-
munism. Neliniștea este rama generală a
poemelor și a cărților ei în general. De aceea
în final nu vom găsi o concluzie, ci doar ne-
cesitatea gândului de a continua, de a merge
mai departe.

Continuitate de viziune, coerență a com-
poziției, recurența temelor, motivelor, ima-
ginilor – toate aceste trăsături distinctive se
regăsesc și în *Coma* (Ed. Vinea, 2008),
carte a exasperării și a agonalului, dominată
de un imaginar violent, teratomorf și visce-
ral. „Malinconia“, „mortiția“, nevroza,
febra, crisparea, spaimele, iertările, rigor
mortis, tăgăduirile, iscodirile, ghemuirile,
mușeniile, castrarea, delirul, sângele, le-
hamitea, înclăștările, introspecția cărnii,
dorința, mucoasele, miluirile, piețițele,
înnegrirea – sunt cuvinte-cheie (preluate
din titlurile poemelor) în acest univers poetic
maladiv, în care degradarea trupului și a
sufletului pare să fie generalizată, ființa
umană e redusă la corporalitate, iar con-
știința la mecanismele și structurile ei repe-
titive, reificante și alienante. Nu întâmplător
poeta apelează la procedeul colajului, al
alăturării unor elemente dispartate ce tră-
dează fragmentarismul unui univers din
care orice umbră de coerență sau de înțeleș

s-a retras iremediabil („în văgăună stau și
vorbesc de una singură/ nu știu să aștept nu
sunt așteptată așteptarea nu este cu mine/
ilizibilă incompletă instabilă/ I me and
myself I me and myself/ plămâni carne șoc
electric cămilă cu o singură cocoșă/ intes-
tine șarpe cu clopoței ziduri țărushi/ pe
unghia mică stă lumea ca o scamă pe co-
vor/ fiindcă lumea e o unghie tăiată/ con-
fetti fermoare dinamită/ iată extravagantele
unui craniu de cuarț/ ghicind în stele și
în măruntaiele animalelor despicate“ sau
„scriu acum despre intoxicații cu extaze,
despre cei ce/ întotdeauna rād sau plâng,
vorbitori cu limba despicate și tăcuți tele-
pați cu ciocănituri dureroase în creier,
despre efebi/ șomând la porțile simțurilor,
despre tot ceea ce mănâncă,/ moare, scrâș-
nește, respiră, ucide, o, măcelărie interioară
a/ credinței mele și babel al regatelor de sus
și de jos ale/ capului, și tu, aburoasă lumina
de proiector asupra/ labirintului pietri-
ficat în mărire craniene, kyrie eleison“).

Unele versuri sunt în mod deliberat au-
toreflexive. Poeta meditează asupra pro-
priului scris, își expune conceptul poetic al
visceralității, în versuri crispate, agonale,
maladive precum lumea pe care o de-
semnează, nu fără o doză de retorism al in-
telectualizării stărilor lirice. În astfel de po-
eme, eul liric își exprimă cu luciditate
propriile trăiri, gesturi, intenții poetice,
dispuse în oglindă: „Am scris întotdeauna
despre singurătate, ură, trufie,/ despre atin-
geri grele de sudoare,/ despre guri căscate
a moarte ori cocoșăți de păcate./ Dar cel
mai mult despre dragoste am scris,/ cât este
de ruptă-n carne, cât de zgrunțuroasă,/ ori,
dimpotrivă, sfioasă, blajină și lunecoasă./
Mi-ar fi fost greu să trăiesc fără viermele
acesta/ care, cândva, a început să cadă din
mine./ M-a tăiat până la unghie,/ chiar și
plămâni i-a ronțait pe margini, lăsându-le
franșuri vineții./ Cine se spânzură de ei, va
pricepe de ce simt așa cum simt“. Extazul
nihilist pe care aceste poeme îl înscenează
pornește în mod clar dintr-o carență, resim-
țită cu acuitate, a structurilor și alcătuirilor
mundanului. Sentimentul iubirii, atât de
mult fetișizat de imaginarul romantic și
postromantic, este perceput și el ca insufi-
ciență a ființei, ca impostură ontică, născută
dintr-un compromis al simțurilor și al spi-
ritului. Cu un cuvânt, iubirea e demoneti-
zată („Dragostea nu mai înseamnă nimic:/
mărturie-s cuvintele bolborosite în somn./
Nu am niciun verdict și nicio soluție./ Sin-
gurătate. Moarte. Plictiseală. Disperare./ Și
invers./ Disperare. Plictiseală. Moarte. Sin-
gurătate./ Repetă această formulă în fieca-
re dimineață/ și vei zâmbi fericită ca după
avort“). Accentele argheziene din *Flori de
mucigai* se resimt în explorarea umanității
periferiei din poezia *Marginea*, în care dic-
țiunea lirică are un suflu scurt, tensionat
și alert, înregistrând chipuri, gesturi, pro-
miscuitatea și dezagregarea morală a unei
lumi ce-și răscumpără, oarecum, ca la
Arghezi, degradarea existențială prin trans-
fer al ei în registru estetic: „la marginea
cu hoți și curve șezum și plânsem/ ocași

rași în cap cu negru sub unghii/ și-un sânge
albinos de periferie printre blocuri munci-
toarești/ vietăți pe cale de a da ortul popii/
cerșetori scuturându-și oasele de parcă ar
răcni aleluia/ nicăieri iasomia nu-i mai cu-
rată ca-n gura țigăncii cu sexul mușcat de
stânci/ nicăieri macul nu-i mai aprins ca-n
pieptul mâncat de râie al unui bețiv/ tro-
leibuzele la capăt de linie niște ugere de
vacii bătrâne/ din care curge fier și trans-
pirație de om obosit/ coifuri de ziar man-
tale peticite șomeri fericiți sub cerul liber/
immanuel kant s-ar face verde de invidie/
o țuică de parastas un colac de pomană pot
mântui/ șapte piei de calic și jivinele vaga-
boande/ s-au dus vremurile glorioase ale lui
Mozart/ astăzi nu mai există câini muzicali/
ci doar foșnet de fecale triste în noaptea cu
surăs polizată“.

Deloc retorice, unele poeme au un aer
de teatralitate a derizoriului, de înscenare
butaforică a angoasei, fapt ce imprimă ver-
surilor un gust al artificiei pliat pe un
cotidian agonice („există o stare în care poți
să faci orice/ să-ți trimiți la naiba dragostea/
să schingiuiești un câine vagabond/ numai
să te sinucizi nu poți/ mai întâi o crustă/
apoi demența devine miez cleios/ iar min-
tea face piruete ca o balerină electrocutată/
uneori un cântecel iese pe gură/ ilalai ilalai/
ai început să ronțai buruienile de lângă și-
nele de tren“ etc.). Nu lipsesc din poemele
Ruxandrei Cesereanu nici implicațiile și
sugestiile freudiene, cu inserția unor impul-
suri refulate, cu sondări ale subconștien-
tului, cu replieri ale eului într-un imagi-
nar al subliminalului ființei, în care erosul,
moartea și avatarurile ființării instinctuale
se întrepătrund cu o vie conștiință a ago-
nalului („ești o curvă infimă/ un bărbătuș
cu scorburii în genunchi/ în care se-ascund
viermișori de lins lacrimii/ ești o fetiță fu-
mătoare care-a visat că ar putea fi bărbat/
în timp ce își atingea sexul cu buricul din
creier/ poște cu zurgălăi și mănuși te trag
de barbă/ își sfârtecă genele așa cum ar fa-
ce-o un măcelar creștin/ ești un păpușoi
incestuous/ te-aș răzui dacă mi-ar sta în pu-
tere să fiu răzuitoare/ înăuntrul comei mele
tu spui tatăl nostru și mama noastră/ ești
un ratat prichindel cu pene severe și ochi
de tigră bătut/ un ghemotoc de mațe ne-
vertebrate pe care nimeni nu le poate des-
curca/ un văduvior o moluscă pe care o
mestec printre picături de șampanie“).

Poeta a visceralității ființei, a traumei
adăpostite în străfundul eului, Ruxandra
Cesereanu dovedește în *Coma* o știință ri-
guros exersată a exprimării abisalului, o fer-
voare calculată, bine regizată, a expunerii
frustrărilor și exasperărilor eului. Rezultat
al unei poetici a „absurdului“, a „reciclării
lucide a patologicului“, cum scria Gheor-
ghe Grigurcu, poezia Ruxandrei Cesereanu
mizează pe șansa himericului deconstruit
cu minuție, dar și pe notațiile acute ce ra-
diografiază un real lipsit de orice aură me-
tafizică. Expresia *rigor mortis* (care e și titlul
unui poem) pare emblema acestui univers
amenințat de alienare și de reificare, încre-
menit în abulie și pândit de neant. ■

Traviata, la Cluj, în 1946

Mircea Tomuș

ÎN PRAG de iarnă, viața orașului păru să fi intrat pe un anumit făgaș; nu erau prea bine trasate, nici prea adânci și nici de tot drepte urmele acestui traseu, dar erau; erau conturate, cum se spune: cât de cât, și păreau că duc undeva, înainte. Este drept că, încă, nu era prea limpede acel înainte, dar, oricum, era în fața lor și, dacă era ca oamenii să aștepte ceva, numai de la acel înainte puteau aștepta.

Băiatul de la Liceul Militar venise în vacanța de Crăciun și familia părintelui era din nou întreagă, strânsă și înghesuită în cele două cămăruțe întunecoase de pe strada Iașilor, de la numărul 14, unde era și internatul Școlii de Cântăreți Bisericești. Băieții cei mari erau la facultate, dar în vacanță, și ei, iar cel mic era în clasa a doua, la școala primară.

Într-o zi, chiar la începutul vacanței sau, poate, cu câteva zile mai înainte, băieții cei mari veniră din oraș cuprinși de o anumită înfrigurare, ca și când ar fi aflat o veste deosebită. Până la urmă, când, la masa de seară, în bucătărioara strâmtă, în care abia aveau loc toți, în jurul mesei vechi, plimbate cu ei prin refugiu, cei doi își deșertară sacul, cum îi îndemnase părintele, din capul mesei, unde stătea, cu cel mic pe genunchi, altfel n-ar fi avut loc, se dovedi că vestea nu era ceva cu totul nou, nemaiauzit; dar nici ceva oarecare nu era.

Vestea era că fusese programat, pentru o zi nu foarte îndepărtată, un fel de spectacol aparte, cu opera *Traviata*, de Verdi. Nu era tocmai un lucru ieșit din comun, căci *Traviata* se cânta mereu, la Cluj, la Opera Română, fiind, într-un fel, opera favorită, nu numai a publicului, dar chiar și a ansamblului instituției artistice. Și în familia părintelui, mare amatoare de operă, în general, *Traviata* era preferata, mai ales a preotesei, care, timidă cum îi era firea, nu-și exprima prea zgomotos preferința, temându-se de tachinarea obișnuită a soțului ei, care o alinta, drăgostos, spunea el, iar ea zâmbea subțire, cam neîncrezătoare, și întorcea capul în altă parte, ca totdeauna când era vorba de preferințele ei. Duși de curent, poate, dar, poate, și dintr-o pornire personală, și băieții cei mari aveau această operă pe la vârful preferințelor, dar, grăbiți cum erau, mai tot timpul, să ajungă la cursuri ori, pur și simplu, numai așa, în oraș, nu prea întârziiau mult la discuții.

În orice caz, după aflarea veștii, părintele hotărî, spre bucuria secretă a preotesei, că familia nu poate să lipsească de la acest eveniment. Bucuria preotesei nu era, de fapt, pe deplin secretă; sigur, ea încuviințase cu totul, chiar dacă numai tacit, hotărârea soțului ei, dar manifestarea bucuriei, pentru că cu adevărată bucurie primise această hotărâre, o păstrase pentru ea; și nu numai de teama tachinării obișnuite a părintelui, dar mai ales pentru a și-o putea savura singură, în intimitatea singurătății sale.

– Aici suntem așa de înghesuiți, unul într-altul, își spunea preoteasa, când se gândea la condițiile în care locuiau, că niciun gând mai intim nu poți să... Și roșea toată, deși vorbea singură.

Iar preoteasa roșea, pentru că, înainte de a formula acea frază, despre înghesuiala în care erau siliți să trăiască, deci când cuvintele i se alegeau, în mod spontan, dintre gândurile vagi și călătoare, gândea și spunea ea, tot în gând, despre propriile gânduri, două, trei cuvinte mai speciale, își își seră vârful urechii ascuțite, ca niște urechiușe mici, dar prezente, ale unei vietăți ascunse, care și-ar avea cuibul acolo, în gândurile ei, și despre care n-ar ști nimeni nimic; poate nici ea însăși, care numai câteodată: hop! se trezește cu vietatea aceea mărunțică, cu urechi ascuțite, care-i șoptește tot felul de cuvinte la ureche. Iar ceea ce încercase, numai, să șoptească acea vietate, parcă ținându-și, de astă dată, și botul ascuțit, ar fi fost să fie cam așa, dacă preoteasa s-ar fi încumetat să-și apropie pronunția interioară, aceea a tăcerii, de cuvintele acelea, care i se părea că-i amenință înseși țesuturile ființei, pe dinăuntru, ca un acid; ar fi fost cam așa:

– Aici suntem așa de înghesuiți, unul într-altul, că nici măcar un părț nu poți să tragi, în liniște...

Numai că, Doamne ferește!, ea nici măcar nu apucă să gândească, d-apoi să formuleze așa ceva.

Erau, într-adevăr, foarte înghesuiți: într-o cămăruță îngustă, cea din spate, din cele trei încăperi pe care le aveau, primite din fondul locativ al Episcopiei Ortodoxe, așezaseră, cum putuseră, mobila de dormitor, cu paturile duble, lipite, pe lung, la peretele din fund, încât aveau acces, la ele, numai dintr-o parte, dulapurile gemene, în stânga ușii, pe peretele din față, dar atât de apropiate de marginea patului, încât abia puteau întredeschide ușile unuia din ele. În camera din mijloc, înghesuiseră mobila de prânzitor, cu cele două bufete; vitrina și masa ovală, extensibilă, nu mai avuseseră loc și părintele le depozitase într-o magazie a internatului, împreună cu multe alte lucruri care nu mai încăpeau în strâmta locuință. Încercând să aranjeze lucrurile familiei, tot măsurând și mutând piesele de mobilă, dintr-un loc în altul, pentru ca iar să le schimbe-ntre ele, părintele și băieții cei mari ajunseseră la concluzia că pendula de lemn cu furnir și ușiță cu geam, cu tic-tacul ei familiar și bătaia de gong, a orelor și jumătăților, cu sunetul ei melodios, nu mai încăpea, pe niciun perete; camera era joasă și mobila ajungea aproape de tavan. Așa că, mai întâi, o duseră-n dormitor, agățând-o pe peretele din fund, deasupra patului, dar era foarte incomod să se ajungă la ea, ca să i se tragă mecanismul cu arc, care trebuia restrâns cam la două zile; și nici cu ticăitul ei continuu nu erau obișnuiți părinții, așa încât, ca să poată dormi, o scoaseră de acolo. O agățară, pentru o vreme, în prima

cămăruță, cea de la intrare, care era folosită și ca bucătărioară, dar, când preoteasa văzu, într-o dimineață de duminică, în care nu era la școală, nici nu fusese convocată la alte activități și se putea ocupa și de gătit, că aburul oalelor de pe sobă se depune, într-un strat destul de dens și vizibil, cu ceva parcă unsuros, în el, pe geamul gros și pe rama cu furnir a pendulei, simți ceva ca o înțepătură la inimă și puse pe băieții cei mari s-o scoată. Iar aceștia, sub supravegherea ei atentă, nu găsiră, cu niciun chip, niciun alt loc mai potrivit, așa că pendula familiei, cu tic-tacul ei șoptit, când mai pierdut, când mai deslușit, și cu bătaia ei sonore, fu înfășurată în câteva ștergere vechi, dar curate, de pânză groasă, cânepă cu in, pe care le avea de la bunica ei, și așezată, cu grijă, pe capacul de deasupra al unuia din dulapurile din garnitura dormitorului.

Așa că, într-unul din foarte puținele momente când rămânea singură, numai cu gândurile ei, în aceste strâmte cămăruțe, de pe strada Iașilor, înconjurată, strâns, de mobilele adunate împrejurul ei, ca de niște umbre mute, tic-tacul șoptit și bătaia orelor nu mai însoțeau gândurile preotesei; numai câteodată, ca o părere, sau ca o amintire. Cum a fost și atunci când, prinzând un moment de singurătate, ecoul lor vag îi acompanie gândul firav, dar înfrigurat de bucurie, că se va bucura, încă o dată, de opera sa preferată.

– E adevărat că suntem foarte înghesuiți, aici, dar bine măcar că suntem singuri și nu ne călcăm, unii pe alții, pe picioare, ca alte familii, în jurul sobei de la bucătărie, cu vecinii care locuiesc în același apartament. Așa că sunt foarte bucuroasă c-o să mergem la operă! Cu toții, toată familia. La *Traviata*.

Misiunea de a face rost de bilete, la acel spectacol deosebit, revenea, după obicei, celor doi băieți mari; unul din ei, mai ales, era considerat expert, iar fratele lui, care părea să urmeze firea tatălui lor, îl tachina mereu pentru ușurința cu care-și făcea cunoștințe, între doamne și mai ales domnișoare.

– Mai ales la cele singuratice și cam urâte are succes; la cele pe care nu le prea bagă-n samă nimeni și el devine cavalerul lor însoțitor sau chiar pajul fidel, dacă este nevoie; dar nici de divorțate și domnișoarele bătrâne nu se ferește, ba dimpotrivă!, îl ciufulea, cum se spune în Ardeal, fratele lui, în timp ce el roșea de i se împurpurau urechile și nu spunea nimic; ori, cel mult, ieșea cam trântind ușa, în timp ce părintele se uita lung după el.

Așa că băiatul acela cam blonziu și frumușel, care părea, altfel, rușinos, ca o fată din cele despre care spunea fratele lui că-l interesează, începu să se intereseze de bilete. Nu era lucru ușor, pentru că administrația operei nu punea biletele în vânzare la date fixe, mai ales pentru un spectacol deosebit, cum se anunța acesta, dar băiatul trecea, în fiecare zi, pe la casa de bilete. Aco-

lo avea o cunoștință, una din acele doamne singure, divorțate sau domnișoară bătrână, despre care vorbea fratele lui, o persoană mică de statură, negricioasă și cam zbârcită, dar a cărei față, cu trăsături cam neplăcute, se lumina, de îndată, dinspre ochii mari, altfel triști, sclipitori, de fiecare dată când îl vedea pe el. Atunci și vocea ei, cu o sonoritate uscată, atât de perceptibilă într-un mediu în care toate vocile se auzeau aproape cântate, și vocea aceea cam spartă și ușor hârâită se însuflețea subit și aproape că suna ca un clopoțel.

– Fii fără grijă! Încă nu s-o dat drumul la bilete, nu mi-o trimes diagrama, de la direcțiune, cu toate rezervările, dar de-o lojă la rangul doi te asigur!

Băiatul îi zâmbea și o privea în ochi, cu ochii lui frumoși, iar doamna sau domnișoara aceea urîțică, negricioasă și cam uscată înflorea, toată, de plăcere. El pleca încrezător, dar nu chiar de tot, și a doua zi, dacă nu chiar în aceeași, revenea, din nou, să-ntrebe.

În oraș, cel puțin în mediile pe care le frecventau băieții părintelui, adică pe culoarele Universității și pe Corso, rar de tot, pe la câte-un bufet, cum erau numite micile cârciumi care serveau și drept cafenele de ocazie, pentru studenți și mediul boem al Clujului, nu se știa nimic precis; numai presupuneri. Ba că ar veni, la spectacol, însuși primul-ministru, dr. Petru Groza, care avea vechi relații și cunoștințe în Cluj, încă din tinerețea lui, și despre care se șopteau tot felul de zvonuri, unele fanteziste, altele cu bază reală. Ba că ar veni, la Cluj, Comisia Aliată de Control, ca să vadă, pe viu, efectele preluării de către statul român a administrației Ardealului. Ba că nu știu ce reprezentant sovietic, mare amator de operă, însoțit de toată ambasada, și care auzise despre Opera din Cluj că are cântăreți și ansamblu de valoare și era interesat să vadă un spectacol. Ba că una, ba că alta. În orice caz, privit din perspectiva noastră, care încercăm să recompunem, aranjând-o, pe cât se poate, cronica acelor ani, spectacolul acela deosebit, cu *Traviata*, care se anunța pentru una din zilele lui decembrie 1946, se așază, cel mai potrivit, în succesiunea de evenimente ale acelei toamne, prelungite până la-nceputul iernii: inaugurarea clădirii noi a liceului ortodox de fete, liturghia aceea deosebită, de la catedrala ortodoxă, chiar meciul de fotbal dintre „U” și „Ferar”; fiecare din ele are specificul, conținutul și semnificația lui, fiecare desfășurarea de evenimente, participarea personajelor-actori, oficianți, fiecare în felul lui, dar și asistența, trăirile și reacțiile spectatorilor. Cronica noastră încearcă să le refacă și, dacă îi va sta în putință, chiar să reînvie ceva din palpitul lor concret.

Consultând colecțiile ziarelor din acea vreme, un spectacol cu *Traviata*, la Opera Română din Cluj, se găsește consemnat pentru ziua de vineri, 13 decembrie, după ce opera lui Verdi mai fusese cântată într-una din zilele lui iunie al aceluiași an, cu soprana Ana Rózsa-Vasiliu în rolul principal, însoțită de tenorul Ionel Tudoran și bașii-baritoni Iosif Kallós, Alexandru Iarofchi, George Busuioc; nu mai sunt consemnate alte nume, lipsind deci informații despre celelalte două voci feminine din spectacol, o altistă și-o soprană. Stagiunea

• Clădirea Teatrului Național din Cluj, în care se află și Opera Națională Română. Carte poștală, 1907

1946/1947 se deschisese la 30 octombrie, cu opera *Alexandru Lăpușneanu*, de Alexandru Zirra, având în rolurile principale pe soprana Stela Simonetti și pe baritonul Constantin Ursulescu. Pentru ritmul necesar al cursului de evenimente, din cronica noastră, data de 13 decembrie ni se pare cam prea avansată. Parcă nu erau încheiate toate conturile, toate socotelile din registrul de evenimente ale anului, din toate rubricile lui, ca să poată veni acest spectacol, ca o culminație și o încununare a unui parcurs. Pe lângă aceasta, creștinii ortodocși, ca și cei greco-catolici, erau încă în plin post al Crăciunului, ceea ce înseamnă că nici episcopul ortodox Nicolae Colan, nici cel greco-catolic, dr. Iuliu Hossu, cu suita lor, și nici ceilalți preoți, inclusiv cel pe care cronica noastră îl urmărește mai atent, nu puteau fi prezenți la un astfel de spectacol; e adevărat, în prerogativele ierarhului ar fi intrat posibilitatea de a da o dezlegare, pentru orice credincios și chiar și pentru prelați, numai că, în acest caz, prezența lor i s-ar părea cronicarului cam forțată, lipsită de acel firesc de care ritmul interior al cronicii lui are nevoie. Încât, reconstruind evenimentele, deci construindu-le din nou, cea mai potrivită dată, pentru succesiunea lor, din această cronică, ni se pare a fi o zi între 26 decembrie, a doua a sărbătorii Nașterii Domnului, când se poate presupune că cei doi episcopi și preoții lor ar fi putut asista la un astfel de spectacol, și 29 sau chiar 31, ale aceleiași luni, cunoscând faptul că, în acei ani, nu se dădea atâta importanță serii dinaintea Anului Nou câtă i se dă astăzi. Oricum, ținând cont și de zilele săptămânii, pe care Opera din Cluj le avea rezervate, pentru spectacolele ei, în alternanță cu cele ale Teatrului Național, adică: luni, miercuri și vineri, duminica revenind, alternativ, câte una din cele două instituții, credem că ziua de vineri, 27 decembrie, ar fi cea mai potrivită pentru calendarul cronicii noastre. Era numai la două săptămâni după spectacolul real, care se desfășurase la 13 decembrie, încât ar fi fost cât se poate de firesc ca Opera Română din Cluj să ofere un astfel de spectacol special cu *Traviata*.

Și, dacă tot veni vorba, alegerea acestei opere a lui Verdi pentru un astfel de spectacol deosebit poate avea rațiunile și justificările ei. În primul rând, popularitatea de care se bucura *Traviata* printre toți amatorii de operă, nu numai din Cluj, dar din tot Ardealul, mai ales printre intelectualii care trecuseră prin școlile și universitățile marelui oraș. E adevărat că, aici, s-ar putea ivi o problemă: am văzut că stagiunea Operei se deschisese cu un spectacol din cele pe care le-am putea numi programate, pentru că erau programate, pe linia promovării literaturii operetistice autohtone; apoi, știm sigur că membrii ambasadei sovietice de la București se deplasaseră la Cluj, pentru a asista la un eveniment artistic, iar acesta fusese premiera cu adaptarea după *Anna Karenina*, la Teatrul Național. Or, *Traviata* făcea parte din repertoriul tradițional al Operei clujene, e drept, dar era creația unui compozitor italian, deci socotit occidental, ceea ce nu se prea potrivea cu felul în care începuse să fie orientat, de către oficialități, fenomenul cultural; dovadă, deschiderea stagiunii cu *Alexandru Lăpușneanu*. Pe de altă parte, putem gândi și cam așa: dacă ar fi fost ca Opera Română din Cluj, nu atât ca instituție, cât ca ansamblu muzical, cu soliști, cor, orchestră și dirijor, apoi întreg personalul auxiliar, până la plasatoarele și *rupătorii* de bilete, cum erau numiți, de studenți, controlorii de la ușile parterului și balcoanelor, de la treptele lojilor, deci de toți cei care contribuie la realizarea și desfășurarea unui spectacol, ar fi fost în situația să decidă ei ce să ofere oficialităților, dar mai ales publicului lor constant, publicului lor credincios, pe care și-l simțeau că este al lor, să ofere un spectacol, cel pe care l-ar cânta și executa cu mai mare plăcere și despre care ar ști că merge, cum se spune, mai direct, cel mai direct, la inima acestui public, ce operă anume, din repertoriul lor, i-ar fi oferit? Nu *Traviata*?

Ba *Traviata*. *Traviata*, cu frumusețile ei, cu, după expresiile unor comentatori, *fluxul ei melodic neconținut, surprinzător de sim-*

→

Să ne cunoaștem scriitorii

plele ei mijloace, prin care realizează o atmosferă, trezește un sentiment, exprimă o trăire, limpezimea caldă și penetrantă a melodiei, tonul melancolic, maladiu, sfios și gingaș, în care redă o dramă profund umană, desfășurată în intimitatea psihologică a unui conflict uman la ordinea zilei. Renunțând la efectele scontate odinioară din exploatarea plenitudinii instrumentale, remarcă un istoric al muzicii, Verdi utilizează în *Traviata* un limbaj discret, sensibil diminuat în sonorități vibrante, dar cu atât mai intens și mai pregnant în insistența cu care explorează adâncurile psihologice. Și, mai departe: Tönul declamatoriu, retorismul de altădată a dispărut complet. Locul lui îl ia accentul liric, melancolic, sentimental, detaliat până la finețea iluziilor de fericire însălate pe tenebrele morții. Verdi nu reduce intensitatea trăirilor, ci le schimbă modalitatea expresivă. *Traviata* operează în sensul acesta o transmutare calitativă nu de pe un plan superior pe unul inferior, ci pe unul paralel, în care emotivitatea generată de aceleași trăiri capătă alte semnificații și alte denumiri; frenezia devine astfel tremur înfiorat, patima clocotitoare devine pasiune internă, șocurile devin spasme și suferința înăbușitoare – tristeți îndurerate.

Apoi, subiectul ca atare al libretului, prelucrând, cum se știe, o schemă de dramă din piesa lui Alexandre Dumas-fiul, poate avea importanța și semnificația lui pentru alegerea acestei opere. În februarie 1852, la Paris, se reprezintă *Dama cu camelii*; Verdi asistă la spectacol. Nu i-au trebuit decât 19 zile pentru a așterne pe hârtie muzica libretului comandat și primit de la Piave. La 6 februarie, după alte surse, martie, 1853, are loc, la Teatrul Fenice, din Veneția, prima reprezentare cu *Traviata*, spectacol în costume moderne și cu doi interpreți principali, mai ales soprana Salvina Donatelli, apariție planturoasă, excelentă cântăreață, dar mult prea opulentă pentru a putea răspândi chiar și numai iluzia unor atât de vaste succese mondene ca acelea raportate de grația felină a picantei Violetta Valery în societatea pariziană de un gust așa de rafinat, care contribuie decisiv la ratarea premierei, în hobotele de nis ale spectatorilor, dintre care, într-un moment critic al dramei, când, în ultimul ei act, doctorul, după ce o consultă, anunță grav:

– Mai are puține ore, un mucalit de la galerie comentează:

– Ecco, l'ammalata e grassa come una mortadella di Bologna!

După căderea spectaculoasă, din primăvara lui 1853, peste numai un an, în 6 mai

1854, tot la Veneția, a fost reluată, pe scena Teatrului San Benedetto, în costumele altei epoci și cu alți cântăreți, reabilitată prin grija prietenului lui Verdi, maestrul Antonio Gallo, și dusă la un succes furtunos, rămas până azi constant pe scena tuturor teatrelor din lume.

Cât privește sursa literară a operei, raporturile compozitorului italian cu mediul cultural francez depășesc, de altfel, limitele și semnificația unei simple transpuneri de subiect. Este perioada în care creația lui Verdi se apropie de gustul francez, cum se întâmplase și cu alți mari compozitori europeni dinaintea lui: Rossini, Donizetti, Meyerbeer, numai că, spre deosebire de aceștia, ale căror opere se cântau în italiană, iar Parisul le era o simplă oportunitate comercială, de a și le lansa, Verdi, cu *Traviata*, se apropie de spiritul operei franceze, de intimitatea subiectelor ei. Transpus în muzică, spusese însuși Verdi, despre *Traviata*, cu maximă siguranță un subiect care mi-a intrat în sânge, chiar dacă e condamnat de toți artiștii ca nemuzical. De altfel, istoria critică a acestei opere nu ezită să apropie nucleul ei dramatic de episodul Giuseppina Streponi, din biografia compozitorului. Dacă Giuseppina este cu ceva în geneza personajului Violetei, este numai pentru că intrarea ei în viața compozitorului a provocat o reflecție asupra unei probleme noi, pentru el, notează un comentator francez. Care îndepărtează ideea că Verdi ar fi putut căuta, în modelul său literar, *Dama cu camelii*, un reflex al propriei sale experiențe, artistul având un instinct prea sigur, iar omul din el oroare de confidențe. Totuși, continuă comentariul, este de crezut că drama lui Alexandre Dumas-fiul l-a atins pe Verdi în maxima adâncime a sentimentelor sale, iar dacă Giuseppina Streponi, cu care el trăia din primele luni ale anului 1848, era departe de a fi o demimondenă în sensul parizian al termenului, nu este mai puțin incontestabil o *traviata*. Este, cum se mai notează în celălalt comentariu, din care am reluat anterior, tragedia unei femei pierdute, înnobilate de o mare dragoste și o tot atât de mare jertfă. Acestei teme, criticul francez o adaugă pe cea a tatălui, care revine cu o regularitate obstinată în care nu se poate vedea numai efectul hazardului.

Dar schema subiectului, preluată din drama lui Alexandre Dumas-fiul, poate deschide și drumul unor interpretări în plan social. *Traviata* este o operă care merită din plin să fie examinată sub unghiul discursului politic, crede specialistul francez; și tot el:

opera lui Verdi merge mai departe decât modelul său francez în căutarea a ceea ce ar trebui să fie statutul femeii într-o lume dominată de bărbați. În limitele și cu coloratura pe care sistemul social în care el trăiește i le impune compozitorului, *Traviata* constituie un straniu mesaj feminist. Verdi se situează în centrul problemelor sociale din jurul lui 1850, susține celălalt comentator. El atacă prejudecățile sociale, într-o epocă dominată de ele, înscriindu-se în actualitatea unor teme de larg ecou public. Eroina dramei lui muzicale poate fi socotită o adevărată acuzație împotriva societății. L'artista – spusese compozitorul – deve scrutar nel futuro, veder nel caos nuovi mondi!

Dar, muzica din *Traviata*, emoționantă prin ținuta ei sfioasă și delicată, impresionantă prin sinceritatea naturală cu care se comunică, se înaripează pe măsură ce se dezvoltă din acordurile primare, trece dincolo de textul căruia îi este afectată, plutind deasupra lui și susținându-l – de astă dată, ea! – cu efluvii de duioșie ce le revarsă în sufletul ascultătorului. Simplitatea cu care se adresează auditoriului, greșit interpretată ca facilitate, este suprema calitate a acestei opere. Muzica lui Verdi, adaptată situațiilor și tratată instrumental și vocal la modul optim, curge simplu și natural, ca un șuvoi proaspăt. Fulgerătoare, gândurile care îi vin, ideile muzicale prinse din aburii clocotului său interior îi impun ritmul transcripției. **Presto, non perdiamo tempo!** este deviza operativă a lui Verdi. Nesfârșită și mereu proaspătă, abundența izvorului său melodic îl trece atât de repede dintr-o temă într-alta, încât nu-i lasă decât rareori, aproape niciodată, timpul și locul să revie asupra uneia, reluând-o și tratând-o fie chiar sub formă schimbată. Mereu nouă, mereu alta, melodia lui Verdi își păstrează în plus, de la un act la altul, vioiciunea reconfortantă care, pe lângă stupoarea pentru belșugul și varietatea ei nepuizabilă, umple pe ascultător de emoție pentru forma armonioasă în care se realizează stilul verdian.

Oricât ar părea de curios pentru cititorul de azi, dar o bună parte din publicul care era așteptat să vină la spectacolul cu *Traviata* era același care umpluse peluza, mai ales, dar și câteva rânduri din tribuna de lemn a stadionului din parcul orașului, la meciul de pomină, dintre „Ferar“ și „U“.

Fragment din *Aripile demonului*, vol. II

Avangarda rusă

Boris Kușner

(1888-1937)

Stăpânim în toată legea tălpilele timpului. Curând Porni-vom pe urma cornoratului elan, prin taiga: Rânduri, se-nșiruie, inelat, noi vetre, localități – deja Țin frâul asudat al celor gata de a da bici, de-a pleca.

Fără reproșuri – în subteranele miezului de noapte, De cum vom porni în lungul pădurilor rare, Să strângem plase, capcane, lăsând să se plodească Neamul rapacilor lupi agonizând a salvare!

Prin zăpezi lăbuțele de câini rotocol-rotitoare
Înșelate-s de lupoaica prăpăstuită-n întunericul orb –
Prea de tot mici sunt gheruțele râvnitorilor – n-ar
Răzbi, n-ar izbândi nici uliu sur, nici negru corb.

Iar iubitei-odor piciorușele desculți i-s degerate, o dor!

Și s-ar duce să răvășească, să scotocească desigur,
În bârlogul ursoaicei furișându-se lunecat, temerar,
Iar la bazar prețurile vor sălta, vor crește abitir,
Scădea-va doar prețul la bolirea cea de pojar.

(1916)

Traducere și antologie de

Leo Putnam

„Ne-am anticipat
pe noi înșine!”

Gelu Ionescu

CARTEA ALEXANDREI TOMIȚĂ despre protocronism – unul din momentele de gravă și sterilă „rătăcire” ale istoriei noastre culturale – este și va mai fi mult timp o carte de referință. Un debut „glorios”, parafrazând un cuvânt din titlul cărții.

Nu am nicio observație importantă cu privire la demersul, metoda și organizarea capitolelor cărții, la opiniile și observațiile cuprinse în cele 350 de pagini ale ei. Mă gândesc că anul nașterii autoarei coincide cu cel al lansării protocronismului și reflectez la remarcabila înțelegere a „poveștii”, deloc comică, mai mult sinistru și întristătoare, a acestei izbucniri resentimentare prelungite care a înveninat cultura – mai ales literatura – noastră în cei 15 ani în care a devenit aproape la fel de falsă în valorizare cât a fost și epoca realismului socialist, din primele decenii ale dictaturii comuniste. O deosebire totuși ar consta în aceea că protocronismul nu a dus la închisoare sau la interdicție pe nimeni; comparația, așadar, se referă la aberație și nocivitate. (În altă ordine de idei, pledez și eu pentru abandonarea termenului de *proletcultism*, care a fost și a voit să fie altceva decât realismul socialist. Sanda Cordoș a demonstrat-o concludent.) Deci Alexandra Tomiță nu a trăit acești ani ai creșterii și chiar ai tentației dictatoriale ce a caracterizat obsesia protocronă, din cele mai reacționare, pe care le-a înregistrat agitata noastră istorie culturală. Poate e mai bine, căci cei care i-au trăit ar fi fost, poate, mai puțin lucizi în distanțare. Cred, de asemeni, că cititorii de azi ai exegezei despre care scriu acum, cei de mâine cu siguranță, vor oscila, de la o pagină la alta, între rîs și nedumerire, mirare că așa ceva a fost posibil. A fost, nici pur, nici simplu. Cartea ne mai amintește că acestei ofensive a protocronismului aberant i-au replicat prea puțini dintre noi, contemporanii, între care N. Manolescu, Norman Manea și Mircea Martin șe disting prin curaj, probabil nu singurii. Însă mulți dintre noi am tăcut dintr-un fel de frică, amestecată cu dispreț și cu stupefacție în fața unei astfel de deraieri, a acestui delir de grandoare născut, în primul rînd, din ura față de Occident și de relația noastră de „dependență” cu el. Adevărul este că nimeni

nu a crezut în viitorul acestei deviații, dar lipsa riposte ne rămîne. E, de asemenea, evident că protocronismul a avut predecesori și are urmași, adică cei care se vor simți „jigniți”, „frustrați” de cvasiabsența numelor românești în istoria civilizației europene sau mondiale. Iar cele câteva prezențe semnificative arată că ele, ne place sau nu (de fapt nu ne place, dar asta e situația!), s-au impus pe alte meleaguri; nu mai dau exemplele, căci s-a scris despre această evidență pînă la sațiu, adică pînă a deveni o banalitate care, ca orice banalitate, ajunge să irite.

Tabloul acestei „noi metode critice”, cum se autointitula abuziv și aberant demersul protocronist, este alcătuit cu exactitate și destulă obiectivitate de Alexandra Tomiță; e greu să fii obiectiv atunci cînd ai de a face cu o lamentabilă, dar agresivă farsă, în aparență doctă și gravă, bîntuită de un veleitarism încrîncenat; spun farsă pentru că azi, după atîția ani, ni se pare (cu amărăciune) rizibilă această protocronomanie. Actori principali sînt destui, alături de o figurație numeroasă, totul pe o scenă care avea tendința vizibilă și îndîrjită de a înlocui oricare alta, printr-o eliminare în mod evident sprijinită de regimul politic al național-stalinismului autohton. „Vedetele” sînt: Dan Zamfirescu, pe cît de învățat pe atît de fantast și impostor, capabil cu ingenuitate să susțină orice enormitate, Mihai Ungheanu, tenebrosul mafiot al naționalismului de extremă dreaptă, Artur Silvestri – pseudonim –, pe care îl știu încă de pe vremea studenției lui, care putea avea cinismul de a nu da doi bani pe teoria protocronistă pe care o susținea cu ardoare și din obligații subalterne, în cadrul altor instituții, și din dorința de a exista, cu orice preț, în viața culturală, cît mai în față și mai sus. (Nu exclud chiar și posibilitatea ca personajul să fi rîs, în taină, chiar de ceea ce susținea în public.) Alte „vîrfuri”, nume sonore sau de bilci pot fi și ele luate în discuție. Ajung cele amintite...

Cazul lui Edgar Papu, de care se ocupă autoarea, avînd destule informații despre personalitatea acestui învățat din cei mai de seamă ai jumătății secolului nostru trecut, rămîne oarecum misterios, mai cu seamă pentru cei care-l cunoscuseră și îl avuseseră ca eminent profesor. Candoarea (numai aparentă? nu cred...) dezarmantă a unui erudit care, după cîțiva ani de închisoare (nu am aflat, ca și Alexandra Tomiță, cauzele acestei detenții care arată cît tembelism terorist domnea în fosta Securitate dacă îl putea inculpa pe acest om fragil, evident inofensiv, lipsit de violență chiar și în susținerea ideilor sale, pînă la un moment dat cînd plonjează în ridicol) a scris cîteva cărți admirabile, primite cu entuziasm de critică, cu premii literare etc. Între 1964 și '74 a fost pentru el o perioadă de mare succes și de mare creativitate. Cînd, după ce îl vizitasem, împreună cu Matei Călinescu și Mircea Martin, curînd după eliberare, l-am întîlnit întîmplător pe stradă și l-am condus, cu bucurie, spre casă, conversația a avut loc numai despre valoarea extraordinară a literaturii române, pe care o descoperise abia în închisoare, în timpul ultimei părți a detenției, cînd i se permisesse să citească. Opera lui Sadoveanu și *Țiganiada* i se păreau magnifice – mă miram puțin numai pentru că le descoperise atît de tîrziu, dar atît de

pasionat; admirația pentru Sadoveanu, „un mare scriitor al lumii” (păreră de care nu sînt departe), dar mai ales aceea față de *Țiganiada* mă făcea să devin circumspect față de competența lecturilor mele, care, iată, se dovedeau superficiale pentru simplul motiv că autoritatea care era pentru mine Edgar Papu le apreciaше cu mult mai mult și mai doct decît mine. Era, probabil, perioada de gestație a teoriei protocroniste.

Faimosul text din 1974 nu a stîrnit ecoul dorit din partea celor pe care Edgar Papu îi prețuia atunci, ci un scepticism politic, desigur. Ceea ce a urmat a fost corect și cu multe nuanțe relatat de Alexandra Tomiță. Papu a devenit prizonierul unui pluton de resentimentari, complexați, veleitari respinși de la prestigiul literar și social al scriitorilor și artiștilor de primă importanță atunci (cei mai mulți și astăzi). Misterul acestei convertiri a unui om care avea atunci un întîrziat, dar foarte meritat succes și care știa mai bine decît foarte, foarte mulți că o valoare internațională, să zicem, de oriunde ar fi ea, se poate impune numai cu condiția de a fi sau a se face cunoscută și în alte culturi, cu deosebire cele mari, rămîne pentru mine, cu toate precizările și citatele cuprinse în această bună monografie, „sub pecetea tainei”.

Revenim, pornind de la analizele Alexandrei Tomiță, foarte clare și pertinente; ideea fundamentală a acestei formațiuni beligerante era aceea a conspirației mondiale împotriva valorilor românești, plus antilovinescianismul (atitudine care a fost, de fapt, o permanență, cînd vizibilă, cînd subînțeleasă, în această perioadă antimodernistă, lungă de peste 40 de ani, cum bine știm). Deci, mai precis, cultura română ar fi „veche, organică, matură, titanică, unică” (p. 36). Discursul protocronist exalta „geniul național, specificitatea și originalitatea culturală, maturitatea culturală, continuitatea, trecutul glorios, organicitatea culturii, aspirația și dreptul la universalitate, autonomia culturală, complexele ancilare (conștiința retardată) și noua conștiință de sine a culturii române” (p. 38). Autohtonismul sau indigenismul, cum îi numește Alexandra Tomiță, susțineau chiar o vag definită și definibilă „vocație protocronică” a culturii și civilizației române. O pseudodefiniție care ar putea fi o premieră mondială... Dar oare cultura franceză sau cea argentiniană nu ar putea să pretindă că are aceeași... vocație? Sîntem în plină aberație, ne amintim cu neplăcere și amărăciune că astfel de idei au făcut o cvasicarieră la noi, timp de un deceniu și jumătate.

Multe din aceste „teze” au mai fost discutate (prea des, cred) în istoria culturii române, poate chiar și înainte de pașoptiști, care le-au dat o formă mai... clară. Unele din aceste trăsături specifice sînt... tautologice, ca să zic așa. O originalitate e inerentă, desigur, chiar dacă ea ar fi îndatorată unor influențe care s-au exercitat și asupra altor literaturi, chiar a unora din cele mai importante; unică e orice literatură națională; dreptul la universalitate trebuie, desigur, cucerit, cine ne-a împiedecat s-o facem? – dar complotul împotriva noastră durează, se presupune, de secole (de ce? pentru care motive?). Titanism, trecut glorios – în numele acestora se dezvoltă întreaga demonstrație ce pornește, timid, chiar de la textul lui Edgar Papu. Fiecare problemă a

→

→

existat, s-a pus, după cum spuneam, dar modul protocroniștilor de a răspunde era mai mult decât exaltat, abuziv, falsificator prin grandomanie. În plus, dictatorial, deci intolerant față de orice replică, aidoma regimului politic care, de altfel, l-a adoptat imediat.

De prea mult timp se știe, știm, că ridicarea în discuție a acestor probleme s-a dovedit a fi contraproductivă, provincială și chiar exasperantă prin sterilitatea ei, mai ales în modul în care au făcut-o protocroniștii. Și evident că punerea în discuție (pentru a căta oară?) a acestor probleme este chiar semnul inconfundabil al retardului și marginalității culturii române, nicidecum al valorii ei, de care sîntem conștienți, dar pe care lumea o cam ignoră, dintr-o serie de motive care nu ne singularizează. Cum e cu cultura daneză sau bulgară, de pildă? Din această stare vom ieși, foarte probabil, chiar atunci cînd nu ne vom mai pune problemele protocroniștilor, pe cît de delirant-grandomane, pe atît de anacronice. Acum? ■

Rațiune și credință

Monica Meruțiu

LA EDITURA EFES a fost publicată recent ediția a doua, revăzută și extinsă, a volumului *Philosophia et Theologia Hodie*, masivă și complexă lucrare a profesorului Andrei Marga. Așa cum mărturisește autorul în *Prefața* volumului, „principiul înscris în acordurile de organizare a studiilor teologice la Universitatea Babeș-Bolyai, dintre statul român și biserici – acela al consensului dintre Rector și Ierarh, în fiecare decizie cu impact instituțional – m-a pus în situația agreabilă de a mă documenta în subiectele teologice mai mult decât aș fi făcut-o altfel”. „În perioada 1993-2004 s-a înregistrat la Universitatea «Babeș-Bolyai» una din cele mai semnificative și mai importante dezvoltări de studii teologice dintr-o universitate a lumii de astăzi.” Această dezvoltare își leagă numele de viziunea pe care a avut-o rectorul universității, Andrei Marga, viziune concretizată în cele patru facultăți de teologie, reprezentând șapte biserici istorice ale Transilvaniei.

Odată cu „schimbarea scenei intelectuale a lumii civilizate”, devenea imperativă analiza schimbărilor intervenite în relația dintre filosofie și știință, pe de o parte, și teologie, pe de altă parte. Într-o lume a științei, dar și a resurgenței religiei, a devenit limpede că perspectivele clasice asupra interacțiunilor dintre filosofie și teologie, dintre rațiune și credință, trebuie să fie reevaluate și această sarcină dificilă și-a asumat-o Andrei Marga, specialist în filosofie, dar și autor al unor incursiuni cuprinzătoare, subtile și rigurose documentate în fenomenul religios contemporan, confruntat cu noile paradigme impuse de globalizare. Fără îndoială, „conceperea relației din-

tre filosofie și religie (teologie) reprezintă un test elocvent al opțiunilor unei filosofii”, iar în virtutea acestui crez, volumul *Religia în era globalizării* (Cluj-Napoca: EFES, 2003) s-a constituit într-un prim răspuns pe care autorul îl oferă acestei stări de fapt, trasând „evoluția ce a dus la reconsiderarea întregii abordări moderne a religiei”. Astfel s-a conturat perspectiva „paralelității” teologiei și filosofiei, a noii relații dintre „cele mai vechi forme ale spiritualității umane”. Un moment epocal l-a reprezentat dezbaterea Habermas-Ratzinger (2004), centrată asupra cotiturii produse în relația dintre rațiune și credință. Sintetizând esența acestei dezbateri, Andrei Marga îi evidențiază punctele grele: atât Habermas, cât și Ratzinger consideră că epoca „slujitoare” în relația dintre filosofie și teologie a fost depășită, și cu aceasta s-a ieșit din poziția în care „una sau alta pretinde să o judece pe cealaltă în termeni de adevăr sau fals”. Complementaritatea, conlucrarea devin concepte-cheie ale noii relații dintre filosofie și teologie, chemate la o *purificare reciprocă* și la o *reasanare mutuală*, având nevoie una de alta și trebuind să se recunoască una pe alta.

Prin volumul *Philosophia et Theologia Hodie*, Andrei Marga face încă un efort de a atrage atenția asupra obligativității abordării unei astfel de teme, trecând dincolo de ideea *paralelității*, propunând o *cotitură*, ce se traduce prin conceptele de *dialog* și *conlucrare*, sub această constelație fiind plasat întregul demers de asumare a întregii filosofice și teologice. Relația actuală dintre filosofie, care apelează la *rațiune*, și religie, care apelează la *credință*, „se pune în termeni complet noi”, atrage atenția autorul:

nu dau rezultate – și, în fapt, nimeni nu le mai reia – formulele lui Tertullian: „credo quia absurdum”, Toma d’Aquino: „intelligo ut credam”, Anselm de Canterbury: „credo ut intelligam”. Dar s-a încheiat și epoca formulei lui Kant a filosofiei ca „tribunal” al cunoașterii. Un pluralism al opticilor (abordărilor) asupra lumii trebuie admis fără rezerve. Multiplele forme ale spiritului – știința, filosofia, religia – sunt în fapt ireductibile una la alta și autonome și au a interacțiunea, căci numai o astfel de interacțiune ne poate asigura mijloacele culturale pentru a stăpâni dificultăți apărute în modernitatea târzie.

Andrei Marga arată cum „locul temerilor că religia, pe de o parte, științele experimentale și filosofia, pe de altă parte, își vor limita reciproc demersurile l-a luat, în mod benefic, *conștiința unității firești, vii, dintre cultum și credință*”. Este readusă în prim-plan dezbaterea filosofico-teologică dintre Habermas și Ratzinger: „așa cum Habermas a argumentat, o filosofie ce nu-și apropie experiența credinței eșuează în confruntare cu crizele existente și, așa cum Cardinalul Ratzinger a arătat, o religie fără rațiune înseamnă fundamentalism și trebuie evitată”. Într-o analiză lucidă, sistematică asupra crizelor cu care se confruntă societatea contemporană, Andrei Marga trece dincolo de simpla diagnoză, formulând și susținând căi de ieșire:

religia și filosofia – putem spune – au în față probleme grave și acute, cărora le pot face

față doar printr-o conlucrare argumentativă ce promovează vederi capabile de universalizare, pe un teren pe care puteri lumești – poate prea lumești, ca să-l parafrăzăm pe Nietzsche – caută să corupă nu numai funcționari și instituții, ci chiar viziunile cu care, ca oameni, inevitabil, trăim.

Înscriindu-se pe linia lui Joseph Ratzinger, Jürgen Habermas, Hans Küng, Andrei Marga atrage atenția asupra necesității vitale a valorilor ferme pentru societatea de astăzi, confruntată cu criza de motivație, *vacuumul de sens*, în explorarea cărora „filosofia și teologia au un câmp nelimitat de conlucrare”. Este evident că „modernitatea târzie întâmpină o dificultate majoră în privința valorilor conducătoare”; fără îndoială, „o *criză de motivație* este identificabilă astăzi, iar criza de motivație stă, după toate indiciile, pe o *criză a sensului perceput vieții*, după cum criza de motivație atrage inevitabil o *criză de soluții noi, de creație*”. Devine imperativă luarea în calcul a faptului că în funcționarea democrațiilor și în cercetarea științifică au intervenit „schimbări majore, prin care religia dobândește o poziție nouă în modernitatea târzie”. Înseși idealurile majore ale democrațiilor își au sursa în tradiția iudeo-creștină, în principiile și valorile transmise de aceasta, și, cu experiența filosofului implicat în viața cetății, Andrei Marga avertizează că „democrația procedurală se dovedește incapabilă să motiveze suficient viațile individuale”. Acestui aspect i-a fost acordat un spațiu mai larg în recentul volum *Diagnoze: Articole și eseuri* (Cluj-Napoca: Eikon, 2008):

suntem, în orice caz, solicitați, ca democrați, să recunoaștem religiei o capacitate de motivare a comportamentului democratic mai mare decât opticile secularizate ale statului laic au fost dispuse să o facă. În acest înțeles, religia nu mai rămâne o chestiune a vieții private a persoanei, cum s-a mai putut spune la începutul secolului XX, ci devine o chestiune de interes public, iar poziționarea în raport cu Dumnezeu devine parte a culturii civice a democrațiilor înseși.

Așa cum Andrei Marga ne-a obișnuit prin întreaga sa operă, dar mai ales prin ultimele apariții, avem acum în față încă o lucrare născută din preocuparea pentru temele stringente ale scenei contemporane și abordarea cea mai profundă a crizelor cu care este confruntată societatea haotică în care trăim. Aceste provocări sunt constant asumate de către autor în modalități diverse, de la intervenții publice, conferințe, articole de presă, cărți, dialoguri cu personalități de prim-plan, numitorul comun al acestora reprezentându-l înaintarea unor soluții, luări de poziție majore în dilemele efective ale timpului nostru, dar și invitația la reflecție pentru fiecare dintre noi. ■

Mihaela Ursu

CUM SE scrie o cronică literară despre un obiect care dă peste marginile literaturii? *Rubik*, romanul colectiv publicat de Simona Popescu și Bogdan Boureanu, Dragoș Carciga, Ana Chirițoiu, Raluca Ciocină, Dan Dăncescu, Brândușa Dragomir, Gruia Dragomir, Cristina Foață, Mădălina Georgescu, Anca Ionescu, Marieva Ionescu, Radu Leca, Sonia Lodi, Igor Mocanu, Radu Nedelcuț, Dominika Ogrodnik, Eva Pervolovici, Ovidiu Pop, Alina Purcaru, Laura Sandu, Elena Stancu, Simona Vasilache, Ehren Schimmel, Alexis Enrico Santi, Florin Vasile, Mihai Armănuș, J. B., Peter Rosch, la Polirom (Iași, 2008), nu este numai literatură. Într-un interviu acordat lui Cezar Paul Bădescu, Simona Popescu îl numește „o experiență mai importantă pentru mine decât literatură”. Venind din partea unui om care trăiește ca să scrie, afirmația trebuie bine înțeleasă. Nu o despărțire de literatură se propune Simona Popescu, ci un experiment de deschidere: *Rubik*-ul nu se citește, ci se trăiește – în egală măsură de către autorii, dar și de către *user*-ii lui – ca *efect*. Să nu grăbim însă manevrele, nu suntem la unul dintre concursurile din liceu, de rezolvare a cubului în mai puțin de două minute.

Ca text, *Rubik* este rezultatul unei munci colective de doi ani, dar și efectul unei încă și mai îndelungate tovarășii a autorilor. „Profy” pe care ne-o amintim din *Lucrări în verde*, cea căreia nu-i place deloc să facă pe profesora, studenții ei, plus studenții de la Arte sau alți „aleși” de către c(l)ubul însuși, se întâlnesc în fiecare miercuri seara în premonitoria sală 314, unde, inițial, „se citește ce se scrie”. De aici, grupul – mereu fluid, până la un punct – se mută în Lăptăria lui Enache. Unul dintre personaje intră în jocul de-a ghergheful textual (cu „autorii distribuiți prin teshatura”) într-un moment în care, în 314, se vorbește despre „de unde se începe, de unde încep lucrurile când încep; de unde începe o prietenie când începe”. În lumea după *Rubik*, întâi a fost aducerea împreună a mai bine de douăzeci de oameni, a afinităților (și idiosincraziilor) lor în materie de scris, muzică, artă plastică, film, literatură, apartenență generaționistă, jocuri logice sau pur și simplu viață. Abia mai apoi, când coerența „programatică” se dovedește imposibilă, când discuțiile „la temă” nu se prea leagă, când cenaclul se naște mort, rubikul („o kestie serioasă: un roman, o rucodelie”) începe să-și aleagă performențelor, își face vădite intențiile și se scrie în jurul pretextului-ax („cazul goblenista”).

Efectul de rubik începe să se vadă abia după o vreme, când autorii romanului încep să semene a scriitori, când textele lor renunță la parcursul individual pentru a se potrivi hologramatic între ele, pentru a compune infinite posibilități de lectură („despre prietenie”), în funcție de punctul de contemplație, dar și de intenția celui care rotește fețele cubului („studiez multi-grafurile. Sunt cu ochii pe mine. Dar și pe

toți ceilalți”). Astfel, literatura nu mai rămâne o chestiune de deliberată alegere, „sau/sau” (scrisul sau viața, cartea sau experiența imediată), nu mai ține de „regimul sacrificial”, ci de acela pe care Simona Popescu îl numește destul de vag „luminos”, pe care eu îl înțeleg în termenii integrării și ai simultaneității.

Așadar, un roman-experiment, un *cadavre exquis* imposibil de apropiat în categoriile și cu instrumentarul lecturii liniare, hermeneutice, un roman făcut parcă să ofere material de aplicație „eroticii textuale” pe care o recomandă Susan Sontag sau percepției rizomatice deleuziene, ori chiar teoriei anarhetipale a lui Corin Braga. *Rubik* este jucăria care leagă (precum liftul din text, adică nonierarhic, nonascensional, ci haotic și fragmentar) etaje existențiale capricios selectate: al unei ingeniozități care se bucură de gratuitatea din unele jocuri ale copiilor (v. „banda noastră de tâlhari Mobius”), al inteligenței formale, al unei imaginații combinatorice lipsite de gravitate (v. „3D puzzle e o scară spre ultimul etaj, în care treptele sunt cuburi [...] de o greutate incalculabilă, de o netezime insuportabilă și de o formă indescriptibilă”), al unei fenomenologii a prieteniei și tovarășiei (a „punerii împreună”), al unei reinvestiții aproape profetice în scris și nu în ultimul rând al reabilitării experimentalismului în literatura noastră. Miza cel mai grav literară a romanului aceasta este: experimentul literar nu înseamnă doar – cum se întâmplă la noi – aplicarea unei „rețete de non-conformism” pe care am importat-o, ca și vestul Europei, din lecția contraculturală a Americii anilor '60, ci poate fi o punere în practică/roman a unui pluriperspectivism de altă factură.

Cu alte cuvinte, miza este implicit polemică și demnă de tot interesul, romanul fiind mai degrabă autoficțiune (roman al romanului, scris despre scris) decât ficțiune pur și simplă. Cultura română pare să aibă mereu o etichetă negativă pregătită pentru experimentalismul autohton, chiar în momente avangardiste, care îi permit să guste voluptatea experimentului importat – acesta poate fi mesajul polemic, țesut în ghergheful textual al rubikului precum trandafirii din goblenurile liftierei Lili/Paulina. Chiar și această afirmație își reclamă însă corectura, pentru a rămâne fidelă spiritului rucodeliei: nu de pe o poziție autohtonistă scriu autorii romanului, ci mai degrabă de pe una „liberă de context” și „liberă de generație”, nu atât universalistă, cât dincolo de categorialul dogmatic, o poziție dintr-un cât mai general „dincolo de”. Iată cum sună una dintre formulele multiple de tematizare a „literaturii în/din literatură” pe limba rubicească:

el nu vedea în asta viitorul artei, ci din contră, o vedea umană, mai umană poate ca acum și mai autentică, dar cu ajutorul tehnologiei. Își imagina că, nu peste foarte mult, se va renunța la moda asta cu softurile care creează literatură pe baza unui cod predefinit. Oricum, ce iese din toată povestea asta, cel puțin acum, e o scriere absurdă, expresivă uneori, dar căreia îi lipsește total acel ceva, feeling-ul, vibrația. Ceea ce iese e ceva care, în mod aparent, seamănă cu ce își amintea el vag din liceu că se numește avangardism, literatură fără sens or something. Asta va trebui să se întâmple în viitor, recuperarea emoției cu ajutorul științei.

Ca în *Bartleby and Co*, romanul – el însuși rubic – al lui Vila-Matas, *Rubik* inventează o categorie estetic-existențială: dacă acolo era vorba despre „scriitorii Nu” și „literatura Nu”, aici avem scriitori „rubic” și literatură rubic.

Cum se măsoară efectul de rubik asupra cititorului devenit *user*, de vreme ce romanul nu este doar carte, ci obiect hibrid, cub de texte, mesaje electronice și clipuri filmate (v. DVD-ul însoțitor), n-aș putea spune cu precizie, pentru că încă o dată problema „efectului” se pune în termeni de precaritate individuală, de întâmplătoare percepție sub o anumită lumină, dintr-un anumit unghi, pe o anumită notă. În ce mă privește, el se măsoară după o revelație vizuală: ca în imaginile care nu pot fi înțelese decât dacă privirea focalizează deasupra sau dedesubtul configurației aparent haotice de semne și culori („Dacă nu e Ordi-ne, picioarele te calcă și mori”, spune fetița într-un capitol), obiectul *Rubik* se ridică pentru mine deasupra paginilor acestui roman eteroclit și aparent lipsit de coerență. Acolo și numai acolo fațetele lui lucitoare încep să se rotească până la alinierea perfectă a unui sens estetic, „o imitație a vieții înseși sau chiar o imagine îmbunătățită a ei”.

Despre cultură și fericire

Constantina Raveca Buleu

APĂRUTĂ ÎN 2008 la Editura Cartea Românească, ediția a II-a a romanului lui Mihai Zamfir, *Educație târzie*, își desenează programatic traseele narative sub semnul *Educației sentimentale* a lui Flaubert – „Umbrei auguste a lui Flaubert, această «educație sentimentală» de cenușă” –, dar își organizează discursul prin filtrul personalității culturale și al experienței autorului său.

„E adevărat sau vis?” – interogația romantică de la începutul *Educației târzii* – și raționamentul consecutiv ei – „Toți visăm, toți visează – ce bine ar fi să nu ne mai trezim niciodată!” – semnalizează din start o natură interioară dominată de o predispoziție evazionist-idealistică accentuată și rafinată în perimetrul unei existențe marcate de estetism și de pasiunea solitară a savantului, dar lipsită de întunecare și de pesimism. Departate de trăirea tragică a propriei condiții, Alexandru Șerban, personajul central al romanului, caută mai degrabă fericirea, acea „furnicătură în întreg corpul, ca un mic șoc electric, plăcut și ațățător din creștet până în tălpi”, fenomen cu o incidență tot mai sporadică în cursul vieții sale. Pentru el, resurrecția bruscă și plenară a fericirii și, implicit, începutul noii sale vieți se produce în 8 ianuarie 1990, când, după „acea mică revoluție ca în Caragiale”, a fost proclamat director al Muzeului.

Sursa fericirii personale a lui Alexandru Șerban, doctor în istoria artei și savant dedicat culturii, nu o reprezintă însă puterea propriu-zisă, funcția de director ca

→

→

atare, ci capacitatea de a schimba lucrurile și de a-i face fericiți pe toți cei din jurul său, satisfacția că, sub directoratul său, „lucrurile reintrau într-o ordine de mult uitată“. Conștiința faptului că funcția ține organic de o arie de periclitate și că atrage după sine conformism și uniformitate („toți directorii din lume seamănă“, afirmă el, în vreme ce se simte un „director prea puțin director“) funcționează ca o instanță de control menită să prevină alunecările și îi permite personajului să rămână fidel unicului orgoliu care nu amenință să-i altereze identitatea: cel al specialistului în baroc, abandonat pe moment într-o sterilitate implicită responsabilităților birocratice. Reclamată de o întreagă generație de oameni de cultură, distanța neutră, acompaniată de o reclusiune savantă și productivă, îl transformă pe Alexandru Șerban într-un caz emblematic, marcat în percepția comună de o virtualitate victimară, neresimțită însă ca atare, ci tratată cu seninătate revenirii fericite la matcă.

Detășarea nu înseamnă automat indiferență și absenteism, tot așa cum dezaprobarea și dezgustul nu implică în mod necesar participarea și lupta. Tocmai la aceste paliere moderate se plasează personajul *Educației târzii*, depășindu-și cu un grad probabila referință flaubertiană – Frédéric Moreau. La nivelul reflectării participativ-afective la evenimentele socio-politice, incongruența devine mai accentuată, denunțarea flaubertiană a kitsch-ului din spatele oricărei revoluții fiind înlocuită de incidența principiului-speranță și de calitatea umană intrinsecă a protagonistului. Afectat uneori de probabilitatea unui impact mai personal, dar obiectiv în general, discursul la persoana I surprinde și Piața Universității în 1990, dar și mineriadele, descrierea lor pierzându-se cel mai adesea într-o analiză practic profesionistă a factorilor de agregare, a fenomenelor sociale și a aspectelor repetitive, mizerabiliste sau violente, a coincidențelor dintre oameni, idei, mentalități, mode, impulsuri și locuri. O asemenea incursiune mentală redimensionează constatarea că „uniforma tinerilor de la revoluție [o reprezintă] blugii“ într-o reflecție minuțioasă asupra implicațiilor socioculturale ale fenomenului.

„Lumea nu e un haos, e o grămadă de aparente informale, dar compusă, de fapt, din mici nucleu, interesante, solidare pe principiul simpatiilor secrete.“ Fidelitatea față de acest crez și imboldul de a căuta fericirea îl aduc pe Alexandru Șerban alături de Cora (Cornelia) Stîngaciu și lângă Mihăiță, fiul ei de nouă ani. Ea este instanța care dă un sens personal Pieței Universității, locul în care o cunoaște, și care îi invadează gândurile, condiționându-i parca fericirea. Consecința apariției Corei în viața

lui Alexandru Șerban marchează oscilația flaubertiană (ca mecanism, dar nu și ca trăire) între două femei. Pe de o parte, Silvia, soția și mama fiului său medic și străin de sensibilitatea tatălui, pe de altă parte Cora, obsesia care îi invadează universul și îl face mai deschis la lume. Ratându-și sfârșitul raționalizat în punctul cel mai înalt al fortăreței din Perugia – unde protagonistul ajunge la un congres – și în stadiul de fericire fără umbre, când moartea, dacă ar veni atunci, l-ar găsi fără regrete („pentru Cora ai rămâne cea mai frumoasă promisiune; pentru Silvia – cel mai bun om care a existat pe pământ; pentru Sorin și Anca, cine știe, poate chiar o pierdere reală; pentru colegii de la Muzeu și de la revista *Arta* – cel mai bun dintre ei“), Alexandru Șerban se confruntă cu propriul sfârșit în spațiul infinit mai puțin mareț al Cartierului Depărtat și în circumstanțele mizere ale unei umanități ticăloșite pe care o tolerase. Și-rul de întâmplări dintre cele două momente demonstrează că lecția interiorizată aproape filosofic la Perugia – „viața merge aproape întotdeauna spre mai rău“ – își reclamă confirmarea, chiar dacă (sau poate mai ales dacă) este ignorată. Convalescent în casa-refugiului din strada Silvestru, protagonistul constată că a devenit un altul, deoarece „adevăratul Alexandru Șerban a murit într-o noapte, pe la sfârșitul verii, într-un cartier mărginaș, unde probabil nu va mai călca niciodată“. Mișcările sociale, schimbările politice și de mentalitate, iubirea și experiența destinală, contactele cotidiene sunt lecțiile contradictorii furnizate eroului de către societate. Ele construiesc identități și sfârșesc prin a educa – sau nu – simțurile, dar, se pare, nu și gusturile și predispozițiile deja adânc inoculate social (și, poate, genetic) și rafinate cultural. Cu toate că nu mai dețin aura magică de „cea mai mare victorie asupra destinului“ (cum se întâmpla înaintea de 1989), călătoriile în străinătate, participările la congresele muzeografilor fac parte din *questa* fericirii. Deloc surprinzător, având în vedere profilul personajului, aceste evadări în estetismul altor universuri reale îi creează acestuia o stare acută de fericire, o beatitudine aproape superstițioasă (după cum el însuși mărturisește atunci când trăiește câteva zile de beție aproape hedonistă într-un orașel din Bavaria). Casa părintească, arhitectura din centrul Bucureștiului sau biroul vechi de la Muzeu reprezintă spații de refugiu, de izolare benefică, de fericire și de marcă identitară. La polul opus, cartierele de blocuri, descrise generic în formula *Cartierul Depărtat*, înseamnă multiplicitate și asemănare, carență estetică, lipsă de intimitate și risc de pierdere.

Marcă a scriiturii beletristice a lui Mihai Zamfir, cartografierea *Cartierului Vechi* al Bucureștiului din *Educație târzie* ține cont

de încărcătura afectivă a locurilor, rezultatul fiind o istorie fragmentată a întâlnirilor psihice ale personajului său (premise fizică, plimbarea, transformându-se subtil în circumstanță secundară) cu străzi, clădiri, monumente și, mai ales, cu propria sa casă părintească. În marea de meditații asupra caracterului destinal al clădirilor și de reacții critice la adresa unor monumente ridicole din perspectivă estetică, descrierea sentimentală a casei de pe strada Silvestru se îmbină cu trecutul, cu imaginea tatălui ilustru (în raport cu care identitatea sa încearcă reverențios satisfacția depășirii), devine parte integrantă a genealogiei lui Alexandru Șerban și consolidează astfel nuanța aristocratică din sonoritatea numelui proprietarului ei, „savantul cu nume de domnitor valah“, cunoscut de „tot Bucureștiul bine“ drept Sandi. Infirmitatea ulterioară – „Alexandru Șerban, nume de domnitor, de fapt numele unor mocani de lângă Sibiu, ajunși aici din întâmplare“ – nu clatină aristocratismul personajului, ci, dimpotrivă, îl confirmă într-un melanj de estetism, rafinement, cultură, excelență profesională și detașare, mărci spirituale pe care autorul le împărtășește cu personajul său. ■

O carte necesară

Horia Bădescu

ASEMENI MULTOR altor personalități de excepție, percepția pe care lumea românească o are asupra savantului și omului de cultură Basarab Nicolescu este încă departe de dimensiunea sa reală. Prin urmare, se cuvine s-o spunem de la bun început, cartea dedicată acestuia de către Emanuela Ilie, *Basarab Nicolescu – eseu monografic* (Timpu, 2008), este o întreprindere mai mult decât necesară. Făcută cu umilită modestie, căci spune autoarea: „Consemnarea treptată a gloselor de lectură s-a convertit, pe nesimțite, într-un eseu monografic, care eludează de la bun început ideea exhaustivității sau a studiului academic cu pretenții, odată ce își propune doar a prezenta într-o formă accesibilă, și nu a vulgariza (horribile dictu), o teorie al cărei impact covârșitor asupra științelor și umanioarelor crește, exponențial, în timp“, însă făcută cu bună aplicație și cu instrumente asemenea.

Odată scopul astfel declarat, Emanuela Ilie procedează în consecință, privilegiind biografia spirituală a lui Basarab Nicolescu, cea existențială fiind privită, pe bună dreptate, ca oglindire a celei dintâi, „ca spectacol al inteligenței“ acestui spirit proteic,

Cărți primite la redacție

• Rodica Marian și Felicia Șerban, *Dictionarul Luceafărului eminescian*, București: Ideea Europeană, 2007.

• Ion Simuț, *Europenitatea romanului românesc modern*, Oradea: Editura Universității din Oradea, 2008.

• Alexander Baumgarten, *Bună dimineața, filosofie!*, Timișoara: Bastion, 2008.

• Adrian Alui Gheorghe, *Iadul etic, iadul estetic*, Iași: Timpu, 2008.

deopotrivă dotat pentru și interesat de științele exacte, dar și de poezie, filosofie sau morală. Un spectacol al inteligenței constituit din „biografia“ cărților publicate de Basarab Nicolescu, în fapt biografia acelei teorii cu „impact covârșitor“, transdisciplinaritatea. Era aproape obligatoriu deci, din perspectiva acestei biografii interioare, pe care o „povestește“ Emanuela Ilie, ca tânărul fizician și ex-premiantul olimpiadelor de literatură să afle o primă confirmare și perfectă ilustrare a ideilor sale în opera poetului-matematician Ion Barbu, asupra căreia scrie o exegeză rămasă inconvertibilă, *Cosmologia Jocului Secund*. Aici se regănesc, *in nuce*, linii de forță și concepte fundamentale ale transdisciplinarității: plasarea actului de cunoaștere, dar și a actului de limbaj în parametrii sintezei dintre intuiție și rațiune, „mirifică nuntă a intelectului și sensibilității“, scrie Basarab Nicolescu, mitologia ternară a Jocului Secund (mitul oglinzii, mitul nunții, mitul soarelui), care prefațază ternaritatea fundamentală a viziunii transdisciplinare. Emanuela Ilie evidențiază inteligent elementul autoreferențial al comentariilor lui Basarab Nicolescu la poetica barbiană, ideea care stă la baza viziunii sale și pe care o va dezvolta în lucrările de maturitate, aceea a rolului științei în cunoașterea afectivă a lumii, cunoașterea sintetică (intelect/afect) pe care Basarab Nicolescu o decipitează în *Cosmologia Jocului secund*.

Dar și esența „noului umanism“ barbian, despre care vorbește Nicolescu și care este, în același registru autoreferențial, o formulă premonitorie a viziunii transdisciplinare prin care omul este plasat în centrul unei cunoașteri complexe, complete, relaționale. Al unei noi „Filosofii a Naturii, a unei noi gnoze“, cum o caracterizează Michel Camus, care-și definește conceptele-cheie în *Noi, particula și universul*: nivelele de realitate, terțul inclus, contradicția noncontradictorie, transdisciplinaritatea. Emanuela Ilie subliniază faptul că apariția acestei cărți marchează momentul în care trialectica lui Ștefan Lupașcu este înălțată de Basarab Nicolescu de la logică la ontologie, adaosul pe care fizica particulelor îl aduce la înțelegerea faptului că „antagonismul energetic este o viziune a unității lumii“. Este lucrarea în care se definește pentru prima oară, tranșant, ce este transdisciplinaritatea, termen preluat de Basarab Nicolescu de la Jean Piaget: „Transdisciplinaritatea privește [...] ceea ce este în același timp între discipline, înăuntrul diferitelor discipline și dincolo de orice disciplină. Finalitatea ei o reprezintă înțelegerea lumii prezente, unul dintre imperatiile ei constituindu-l unitatea cunoașterii“. Pe care conștiința apartenenței la Tot o presupune. Dar și un nou tip de educație, care face din contradicție nu un motiv de tensiune și separație, ci unul de coexistență și armonie. Pe de altă parte și pe

bună dreptate, eseista pune în evidență câștigul pe care natura lirică, indubitabilă, a lui Basarab Nicolescu îl aduce în „umanizarea“ limbajului abstract al fizicii cuantice. Vorbind despre tâlcul parabolei care deschide cartea, *Sfătuțul păsărilor*, ea insistă însă doar asupra valorii de decipitare a lumii cuantice pe care ar avea-o aceasta, când, de fapt, povestirea poetului persan, evocată de Basarab Nicolescu, este cheia prin care se deschide poarta spre înțelegerea a ceea ce unește gândirea cuantică (științifică deci!) și gândirea simbolică, acel *pare cum că este, nefiind și pare cum că nu este, fiind* – calea unică de a atinge ceea ce nu poate fi atins.

În aceeași logică a discursului critic, autoarea urmărește modul în care concepția lui Basarab Nicolescu asupra adevăratei rațiuni a actului de cunoaștere își află ecou în viziunea filosofică a lui Jakob Böhme, căreia Nicolescu îi dedică lucrarea *La science, le sens et l'évolution – Essai sur Jakob Böhme*. O viziune filosofică care exceptează ruptura dintre știință și cunoașterea tradițională, operă exemplară pentru demonstrarea unei „continuități la nivelul cel mai ridicat al unei autentice viziuni asupra lumii“, scrie Nicolescu. Emanuela Ilie pune în evidență similitudinea considerării raportului unitate/diversitate, dar și a înțelegerii creației ca devenire a creatorului însuși în opera celor doi gânditori, modul în care concepția lui Basarab Nicolescu își certifică descendența dintr-o solidă tradiție a gândirii europene. Ceea ce însă putea fi accentuat este faptul că, „mizînd pe valoarea limbajului simbolic în filosofia lui Jakob Böhme“, Basarab Nicolescu nu face decât să pledeze pentru valoarea acestui tip de limbaj, ca putere de exprimare și putere de cunoaștere în exprimare, propriu chiar operei sale. Mai mult, cartea este și un prilej pentru încercarea „instrumentelor“ transdisciplinarității. În grila de lectură prin care Basarab Nicolescu citește filosofia lui Böhme se regănesc concepte fundamentale ale propriei gândiri, fiindcă, în fapt, această lectură este proiecția strălucită a propriei viziuni, un fel de exercițiu de acordaj epistemologic, care precedă cele două lucrări fundamentale ale sale: *Teoremele poetice și Transdisciplinaritatea – Manifest*.

Un exercițiu de acordaj pentru splendida simfonie a *sutrelor*, cum numește Emanuela Ilie aceste „dictoane axiomatice“ cuprinse în 13 concepte operaționale recurente în opera lui Basarab Nicolescu, 13 capitole care alcătuiesc *Teoremele poetice*. Întreaga concepție, întreaga viziune a lui Basarab Nicolescu se află aici. Manifestul transdisciplinarității era scris mai înainte de a fi devenit ceea ce este de fapt: o prolegomenă a *Teoremelor*. „Nodurile țesăturii ontosului perceput transdisciplinar“ aici se află, scrie, pe bună dreptate, Emanuela Ilie. În aceste pagini care închid sau, mai exact, deschid unicitatea acestui strălucit demers, „locul de întâlnire între fizica cuantică, Filosofia Naturii și expresia interioară“. O „construcție

zigurată, cum definește eseista opera nicolesciană, având în vârf însuși conceptul de om, perfect ancorat în nivelurile de Realitate“.

Era firesc, demonstrează eseu Emanuelei Ilie, ca Basarab Nicolescu să treacă de la teoreme la axiome, căci axiomatic sunt propozițiile Manifestului transdisciplinarității, dintr-o necesitate de exactă înțelegere intuitivă „a ceea ce, precizează gânditorul, ar putea fi de neînțeles sau inaccesibil“. Un text de ruptură cu un tip de cunoaștere osificată. „Un text de întemeiere“, cum bine zice Emanuela Ilie, „un document de o maximă importanță, în care se cristalizează o concepție, se dă un verdict și se stabilește un deziderat“. Un document care, pierzând din frumusețea poetică a teoremelor, păstrează în rigoarea-i necesară „alertețea, vivacitatea, fluiditatea unei teorii ale cărei principii nu anulează nicicum libertatea cititorilor [...] ci dimpotrivă o potențiază“ în fața „unui proiect care își propune să schimbe însăși fața lumii“. Ambiția eseului Emanuelei Ilie este tocmai de a face cunoscute lumii nu numai fundamentale, datele esențiale ale unui asemenea proiect, ci și parcursul interior al unui spirit înalt, al unei personalități de excepție care ne este contemporană.

Ale cărei resorturi interioare într-o devenire proprie transpar cel mai bine în această mărturie și mărturisire, în acest dialog al prieteniei care este ultima carte, publicată sub semnăturile lui Basarab Nicolescu și Michel Camus: *Rădăcimile libertății*. Este un discurs pe două voci, extrem de unitar, oricât de diferite ar fi stilurile, un dialog maieutic în descendență platoniciană, o profesiune de credință într-o transdisciplinaritate și un exercițiu de autoînțelegere. O carte în care Emanuela Ilie surprinde, preluând o sintagmă a lui Vasile Tonoiu, *omul dialogal*, absent în celelalte lucrări ale lui Basarab Nicolescu. Am citit aproape tot ceea ce a scris Basarab Nicolescu și cred că, de fapt, *omul dialogal* despre care vorbește Emanuela Ilie este prezent în toate acestea. Cred că în toate există un interlocutor, fie el și subînțeles. Fiindcă până și atunci când vorbește cu sine însuși, Basarab Nicolescu nu vorbește doar pentru sine însuși. El îl are mereu în vedere pe *celălalt*. Cred că natura sa adevărată nu este monologică, ci dialogică. Carte a devenirii de sine, carte a inițierii și autoperfecționării, *Rădăcimile libertății* lămurește, și Emanuela Ilie o face și ea în dublă partidă, mizele întregii gândiri a lui Basarab Nicolescu, ale întregii sale opere. O operă despre care textele de referință care însoțesc inspirat prezentarea/exegeza Emanuelei Ilie dau mărturie cu evidență. Căci miza acestui eseu monografic aceasta este: să dea seamă despre destinul și opera exemplare ale unei personalități de excepție. Cu probitate, cu pătrundere, cu limpezime. O miză pe care Emanuela Ilie o câștigă neîndoielnic prin inteligența și rigoarea demersului său critic. ■

Cărți primite la redacție

• Constanța Buzea, *Netrăitele, II*, București: Vinea, 2008.

• Meridian Blaga, vol. 7, tom 1 – *Literatură*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2007.

• Vasile Muscă, *Illuminism și istorism*, Cluj-Napoca: Grinta, 2008.

• Dan L. Dumitrașcu și Cristina Holoteanu, *Neurosciences: Clinical applications of recent knowledge*, Cluj-Napoca: Ed. Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu“, 2008.

L BIBLIOTECI * * * * ÎN AER LIBER

GUERSANDE sau Ardere de tot

AM UN sentiment de indecență, deși încă nu știu până unde își poate aroga literatura dreptul asupra vieții – sau asupra morții micuțe, aceea lipsită de orice neadevăr, artificiu sau podoabă stilistică –, scriind despre Guersande. Dacă stau să mă gândesc mai bine, resimt acest gol teribil, această neîncredere totală în puterea cuvintelor de a vindeca ori de câte ori drama și durerea exprimate direct, frisonant și epidermic până la indecență explodează din paginile unei cărți al cărei autor a fost *inghițit* de propria fantasmă poetică, care s-a aruncat, într-un fel sau altul, în maelström (eliberator?) de la rădăcina scrișului. Acolo unde, după cum spunea Boris Pilniak, viața roșie, bogată în sânge e înlocuită de viața albă de hârtie: moartea. Despre Guersande nici nu știu, de fapt, dacă a existat și dacă povestea tragică ce a aureolat acum doi ani apariția unei plachete emoționante și greu de uitat (deși poate spun asta numai din cauza virtualului eveniment biografic ce înconjoară dispariția unei autoare atât de tinere) nu e decât găselnița unor editori care au vrut să zguduie puțin piața (sau obișnuințele burgheze și lipsite de mize decisive ale cititorilor de astăzi...).

Așadar: în 2006, Editura Le Grand Souffle a primit câteva poeme semnate simplu: Guersande. Textele au fost trimise, spune editorul în nota ce însoțește apariția volumului, după sinuciderea a doi adolescenți de 16 ani ce s-au aruncat de la fereastra etajului 17 al unui mare magazin. A urmat publicarea acelor versuri puternice și directe care amintesc, păstrând proporțiile, de tulburătorul poem/monolog al Sarei Kane din pragul sinuciderii (*4:48 Psychosis*).

În fața unei asemenea poezii – de fapt, înaintea unei confesiuni de gestați și *adevărul* acestor versuri uneori încrâncenate, alteori suave și îndurerat melancolice –, orice discurs critic e inutil. Pentru că, în definitiv, ce poate fi mai adevărat decât suferința injustă a celor pe care orice lucru neînsemnat îi rănește, la vârsta când suntem sfâșietor de tineri și de vulnerabili... În cazul lui Guersande, ceea ce rămâne este *Avant de partir*, cu întrebările ei fără răspuns, dar și cu intuițiile și micile străfulgerări ale unei voci care nu strigă, ci ne șoptește cu pudoare și calm dintr-o noapte fără sfârșit.

înainte de a pleca
am 16 ani
nu dau vina pe nimeni
nu am pe nimeni

iată
s-a dus așa de repede
copilăria
asta sau alta
nicio amintire grilajul
de la intrarea într-un parc
ceva teribil în fond

am intrat acolo pentru totdeauna

apoi
doar timp care nu trecea
toată durerea arzând

n-au văzut nimic

fără niciun reproș
bătrânii sunt precum lumea
părinții doctorii chiar și colegii
oamenii
perimați

înțelegeți

eu nu înțeleg absolut nimic
simțeam sigilii de foc în cap
îmi vorbeau despre ochii mei
extraordinar de cenușii

*

am 16 ani
nu am spus nimic
cui să-i spun
și fără să spun nimic
deja
ei nu mă puteau suporta

o erați atâtea chipuri
fiecare cu chipul lui
sau cu mai multe
multe fără sfârșit
subliniind absența chipului meu [...]

*

pentru binele meu
temnița

totul a devenit prea întunecat
împingeam împingeam
în toate aceste nopți
era ceva care să voia să țâșnească
care împingea și se răsucea
care voia o văpaie
forța pasiunea dragostea
nu știu
e doar atât doar atât
în tot întunericul ăsta
cantitatea asta de timp
atât de simplu și de dement
doar atât
e imposibil doar atât
și focul acela plângea

mâine
vor veni să mă caute
nu vreau
nu o să merg

noaptea asta
noaptea asta încă
aș vrea să mă prind de tine

aș vrea

Prezentare și traducere de
CLAUDIU KOMARTIN

Revista Revistelor

Petru Poantă, Doru Pop, Ovidiu Pecican,
Victor Cubleşan.

• În numărul pe decembrie al revistei *Minimum*, Mircea Petru Suciuc își povestește vizita, de acum câteva decenii, de dinaintea inundării ei deliberate, pe insula Adakaleh... „A fost odată ca niciodată!... Un ostrov de poveste, cu oameni buni, ospitalieri, cu femei neasemuit de frumoase. O insulă laudată pentru florile, fructele, clima și istoria ei proprie“, scrie vizitatorul, care rezumă și două dintre legendele locului. La rubrica „Dicționar neconvențional“ a lui Al. Mirodan, de data aceasta nu un scriitor, ci un mare actor: Beligan, care a împlinit frumoasa vîrstă de 90 de ani.

• În *Scrisul românesc* din octombrie, un interesant eseu al dnei Monica Spiridon despre Eliade și Brîncuși; apoi, poeme de Anamaria Pop, India descrisă de Carmn Firan.

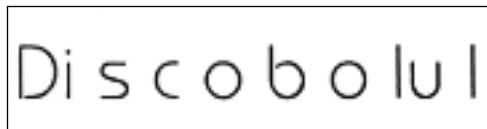
• Volumul 15 al *Caietelor Echinox* are ca temă memoriile de pușcărie. Articole de Corin Braga, Ruxandra Cesereanu, Ioan Ciupea, Ioana Both, Sanda Cordoș, Doru Pop, Luiza Vasiliu, Ioan Mușlea și mulți alții, apărute în franceză sau engleză, examinează trecutul imediat al României socialismului real prin intermediul memoriilor de pușcărie politică.

• În *Steaua*, numărul 10/2008, Ioan Pop Curșeu marchează centenarul nașterii lui Geo Bogza comentînd una dintre capodoperele acestuia, *Țara de piatră*... Ruxandra Cesereanu își publică „Jurnalul“ de vară „cu Elada“, Aurel Rău traduce „Poeme în proză“ de Paul Claudel. Cronici de carte de

• Luminița Marcu recomandă, în *Noua literatură*, producțiile literare „camuflate“ bloguri, Simona Popescu își povestește vacanța de vară, Vasile Ernu scrie un „jurnal al vremurilor de inflație“, intitulat „Moscova-București“, iar Costi Rogozanu promite să-și încheie „autoficțiunile“.

• O mare anchetă despre trecut, intitulată „Exilul interior“, realizează revista *Discobolul*, condusă de Aurel Pantea. Chestionați, în mod particularizat, de către revistă să dezvăluie ce anume a însemnat pentru ei să fie scriitori în România, Basarabia și Bucovina de Nord, cei 34 de scriitori și publiciști răspund, fiecare pre limba lui, localizînd trecutul între „înfîrn“ și normalitatea cea mai banală. Răspunsurile, cum spuneam, foarte variate, încearcă să ofere chei de înțelegere a trecutului, trecut pe care niciun scriitor nu și l-a ales, de bunăvoie și nesilit de nimeni, ci în care a fost „vărsat“ prin simplul act al nașterii. Mă tem că discuția este deformată încă în multe cazuri de o perspectivă moralizatoare destul de ineficientă, ca și cum indivizii ar fi putut să-și aleagă o altă lume în care să trăiască... În același număr al revistei din Alba, poeme de Aurel Pantea, Marcel Stâncel, Leo Butnaru, proză, cronici de carte etc. *Discobolul* este o revistă frumoasă, consistentă ca o masă ardelenască de duminică.

• În numărul 3-4 din 2008 al revistei *Memoria*, găsim numeroase mărturii despre fața cea mai neechivoc întunecată a vechiului regim: închisorile comuniste. Un studiu interesant publică Dorin Dobrinu, despre „Stalin și pregătirea alegerilor din România anului 1946“. Numărul este ilustrat cu desene de Olga Greceanu.

• În *Timpul*, numărul 1 din 2009, Gabriela Gavril comentează „Jurnalul întoarcerii“ al lui Slawomir Mrozek, Traian Danciu îl intervievează pe Norman Manea, iar Dorin Cozan este publicat cu o pagină de poezie, în care primul poem, o „pastișă“ intitulată

„Din cer a venit un cîntec de liră“, anunță un foarte interesant poet.

• Numărul 4 al *României literare* îl aniversază elegant pe Nicolae Breban. Incredibil, marele prozator a împlinit 75 de ani, iar Alex. Ștefănescu și Victor Marian Buciu marchează sărbătoarea.

• „Poeți și poeme“ este genericul sub care revista *Familia* (numărul 11-12 pe 2008) publică o excelentă antologie de poezie românească extrem-contemporană. Îi putem citi pe Ion Mureșan, Octavian Soviany, Simona-Grazia Dima, Simona Popescu, Vasile Dan, Alexandru Mușina, Romulus Bucur, Gheorghe Mocuța, Ioan Milea, Rareș Moldovan, Liviu Apetroaie, Kinde Anamaria, Ioan Moldovan, Traian Ștef, Lucian Scurtu, Ion Davideanu, Gheorghe Vidican, Mihai Vieru, Alexandru Sfarlea.

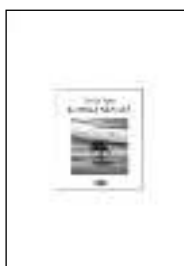

• În numărul 1-2 al revistei *Ramuri*, de semnalat un grupaj de texte despre *Istoria*... lui Nicolae Manolescu. Comentează tînărul critic Cosmin Ciotloș, apoi Paul Aretzu, Gabriel Dimisianu, Bucur Demetrian, Horia Gârbea, Constantin M. Popa, Ioan Lascu, Gheorghe Grigurcu, Florea Miu, Luminița Corneanu, Gabriel Coșoveanu. Paginile din *Ramuri* merită semnalate pentru tendința lor spre echilibru (sau pentru

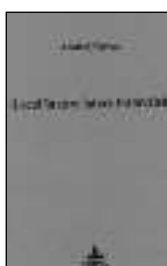

absența tonului pătimaș). Spun asta pentru că, oho, ceea ce ne este dat să citim în alte reviste ține adesea de structura narcisică și ranchiunoasă a literatului/intelectualului român, care nu a ajuns încă la știința de a face obiecții fără să și insulte... ■

Cărți primite la redacție

• Vasile Igna,
Lumină neagră,
Cluj-Napoca:
Limes, 2008.

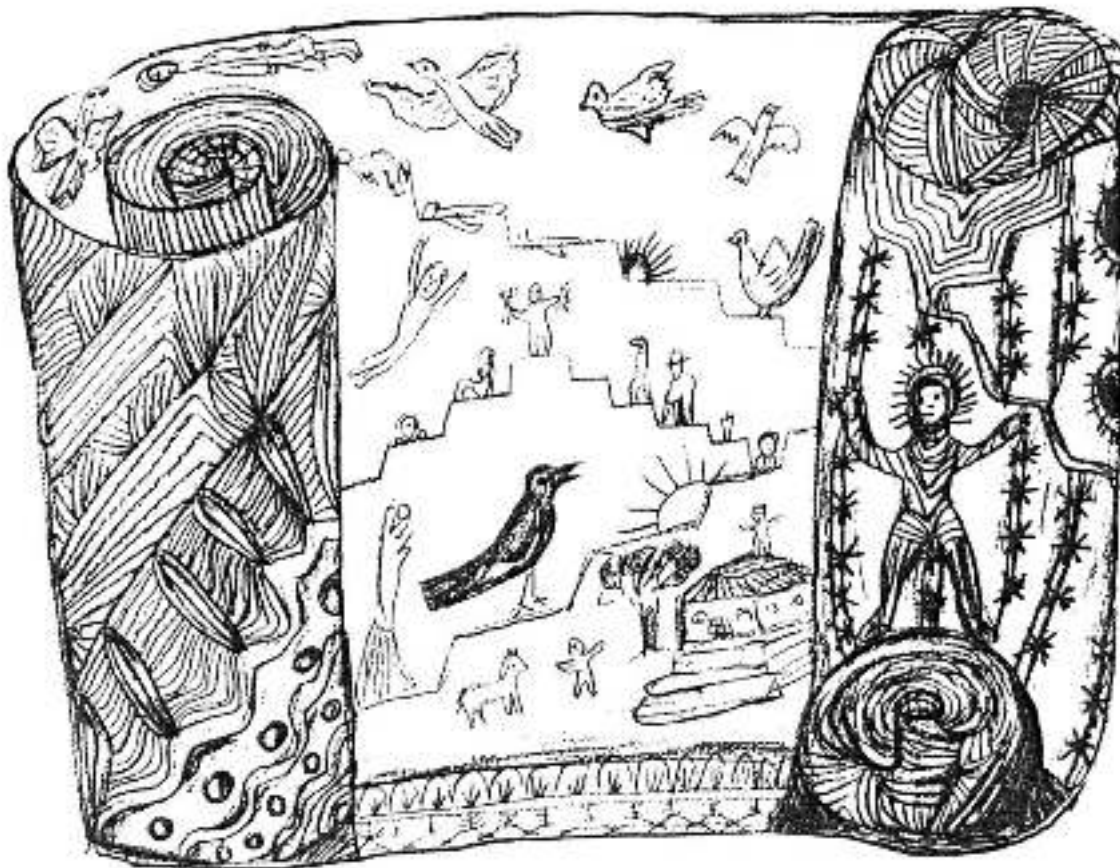
• Andrei Novac,
*Locul în care
întorc tramvaiele*,
Iasi: Timpul,
2008.

• Liviu Ioan
Stoiciu,
*Craterul
Platon*,
București:
Vinea, 2008.

• Cassian Maria
Spiridon, *O
săgeată îmbrăcată
în roșu*, Pitești:
Paralela 45, 2008.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2009, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat poștal*, pe adresa:

Lukács Iosif

Fundația Culturală Apostrof

Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22

Prețul abonamentului este:

pentru 3 luni: 12 lei

pentru 6 luni: 24 lei

pentru 1 an: 48 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2009, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (*money order*) în contul:

Fundația Culturală Apostrof

Cont euro: RO73BRDE130SV06534401300

Cont USD: RO58BRDE130SV06674381300

Banca Română pentru Dezvoltare – Groupe Société Générale – Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Prețul abonamentului este:

pentru 3 luni: 13 us\$

pentru 6 luni: 26 us\$

pentru 1 an: 52 us\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF

Praetextatus 2

• IN MEMORIAM

Constantin Ciopraga, Dumitru Bălăeț 2

•

Aniversări 2009 3

• PUNCTE DE REPER

Matia Corvin și timpurile sale Al. S. 4

Nobilimea croată și regele Matia Corvin Borislav Grgin 5

Mediul politic și cultural al Bratislavei Eva Frimmová 6

Matia și Viena Ferdinand Oppl 7

Drumurile răsăritene ale Cruciadei Târzii Alexandru Simon 8

• POEME

Leo Butnaru 9

Ana Mureșanu 13

• CRONICA LITERARĂ

Lege și ordine Irina Petraș 10

400 de autori, 1000 de cărți, 1000 de pagini Ștefan Borbély 11

• CU OCHIUL LIBER

Exemplul normalității Ovidiu Pecican 14

Rigor mortis Iulian Boldea 19

„Ne-am anticipat pe noi înșine!” Gelu Ionescu 23

Rațiune și credință Monica Meruțiu 24

Lumea lui *Rubik* Mihaela Ursa 25

Despre cultură și fericire Constantina Raveca Buleu 25

O carte necesară Horia Bădescu 26

• DOSAR: NICOLAE BALOTĂ

Bun rămas, în amurg Nicolae Balotă 15

• PROZĂ

Traviata, la Cluj, în 1946 Mircea Tomuș 20

• AVANGARDA RUSĂ

xxx Boris Kușner 22

(traducere și antologie de Leo Butnaru)

• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER

Guersande sau Ardere de tot 28

(traducere de Claudiu Komartin)

• REVISTA REVISTELOR

29

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă** poezie, 2000, 88 p. 5 lei
- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea** traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei
- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul** traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei
- JÜRGEN HABERMAS, JOSEPH RATZINGER, **Dialectica secularizării: Despre rațiune și religie**, traducere de DELIA MARGA, prefată de ANDREI MARGA, 2005, 120 p. 20 lei
- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefată de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei
- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității** traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei
- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului** traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei
- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului** traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației** ediție îngrijită și prefată de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei
- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 8,75 lei
- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei
- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2006, 202 p. 15 lei
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinoc” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei
- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei
- NORMAN MANEA, **Despre clovni** eseuri, 1997, 230 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt** proză, 1997, 186 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie** proză, 1999, 192 p. 5 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar** roman, 2001, 128 p. 5 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte** roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 9,90 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei
- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici** traducere de JANINA IANOȘI, prefată de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Povestea „orașului-comoară”: Scurtă istorie a Clujului și a monumentelor sale**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAI LEVENTE, 2005, 146 p. 20 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Clujul gotic**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAI LEVENTE, 2007, 120 p. 12,50 lei
- GEORGETA HORODINCĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei
- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei
- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei
- RUXANDRA CĂSĂREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAIU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei
- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii. Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei
- **Scriitorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 8,75 lei
- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 8,75 lei
- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare** prefată de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei
- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefată de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei
- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu** ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pină la a doua Venire: Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefată și note de LIVIU MALUȚA, 1998, 288 p. 5 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru): Aforisme**, prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei
- RADU STANCA, **Aquarium** selecția textelor și cuvânt-înainte de ION VARTIC, ediție de MARTA PETREU, 2000, 202 p. 5 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei
- IRINA PETRAȘ, **Camil Petrescu: Schițe pentru un portret**, 2003, 150 p. 8 lei
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei
- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei
- JACQUES JOUET, **Poeme de metrou** traducere de LETIȚIA ILEA, 2006, 164 p. 5 lei
- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei
- ION VIANU, **Blestem și Binecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei
- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
IRINA PETRAȘ
OANA MORUȘAN
CIPRIAN BOTA
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

Uniunea Scriitorilor
din România
 Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: SV7853701300
în euro: SV6534401300

Revista apare cu sprijinul:

Fondului Cultural Național
 Consiliului Local și al Primăriei
Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:
Revista Apostrof, CP 1095, OP 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor
interne, editată de RODIPET SA,
la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a
Asociației Revistelor, Imprimeriei
și Editorilor Literare (ARIEL),
asociație cu statut juridic, recu-
noscută de Ministerul Culturii
și Cultelor.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revis-
tei *Apostrof* este de a găzdui
opiniile, oricât de diverse, ale
colaboratorilor noștri. Respon-
sabilitatea pentru conținutul fi-
ecărui text aparține, în exclu-
sivitate, autorului.

Apostrof

Puteți comanda orice carte la adresa: Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro